

OPINNÄYTETYÖ

Viittomakielen tulkkauksen haasteet psykiatrisessa kontekstissa

Emma Holmsten & Isabella Sturiale

Tulkki (AMK) viittomakielen tulkin koulutus

(240 op)

Arvioitavaksi jättämisaika

4/2022

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu

Koulutuksen nimi: Tulkki (AMK) Viittomakielen tulkin koulutus

Tekijät: Emma Holmsten & Isabella Sturiale

Opinnäytetyön nimi: Viittomakielen tulkkauksen haasteet psykiatrisessa kontekstissa

Sivumäärä: 85 ja 18 liitesivua

Työn ohjaaja(t): Outi Kuvaja

Työn tilaaja(t): Viittomakielialan Osuuskunta Via

Psykiatrisessa kontekstissa tulkkaminen voidaan nähdä eräänä haastavimmista viittomakielen tulkkauksen lajeista. Psykiatrisessa kontekstissa tulkkaus sisältää runsaasti vaihtelua ja yllättäviä tilanteita niin asiakkan käytöksen, kielen kuin käsiteltävien aiheidenkin näkökulmasta. Psykiatrisessa kontekstissa työskentelevien tulkkien tulisi omata syvä ymmärrys psykiatriasta sekä osata erottaa asiakkaiden tuottamasta viittomakielestä sekava ”epäkieli”. Kaikki hoitoa vaativat mielenterveysongelmat näkyvät yksilön kielessä. Viittotuissa kielissä on havaittu puhuttuihin kieliin verrattavaa kielellistä oireilua, mutta viittomakielen luonteesta johtuen ilmenemismuodot ovat vaihtelevia.

Tämän opinnäytetyön tehtävänä oli selvittää minkälaisia haasteita viittomakielen puheelle tulkkauksessa psykiatrisessa kontekstissa esiintyy. Aiheesta ei ole tehty Suomessa aikaisempaa tutkimusta. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tulkkausalalle ajankohtaista tietoa psykiatrisen kontekstin tulkkauksen erityispiirteistä ja haasteista. Opinnäytetyön tavoitteena on esitellä tulkkausstrategioita ja -tyylejä psykiatrisessa kontekstissa. Tavoitteena opinnäytetyölle oli myös selvittää, kuinka tulkit ratkaisevat tulkkauksessa ilmenneitä haasteita ja miksi tulkit päätyvät valitsemiinsa ratkaisuihin.

Opinnäytetyömme on tutkimuksellinen kehittämistyö. Opinnäytetyömme on luonteeltaan kartoittava tapaustutkimus, joka toteutettiin kvalitatiivisella menetelmällä. Tapaustutkimus oli simuloitu tulkkaustilanne, johon osallistui kolme viittomakielen tulkkia. Opinnäytetyön menetelminä hyödynsimme muun muassa havainnointia, teemahaastattelua ja Think Aloud -protokollaa.

Tutkimuksessa selvisi, että psykiatrisessa kontekstissa viittomakielen tulkkeja haastavat useat eri tekijät, erityisesti intrapersonaaliset sekä lingvistiset ja paralingvistiset tekijät. Näitä haasteita ratkaistakseen tulkit hyödynsivät erilaisia tulkkaustyylejä ja -strategioita kuten kuvailevaa tulkkaustyyleä. Tulkit perustelivat tekemiään valintoja kuvailemalla tulkkausprosessiaan sekä perustelemalla välittämänsä tiedon oleellisuutta.

Opinnäytetyömme tuottaa tulkkausalalle ajankohtaista tietoa psykiatrisen kontekstin tulkkauksen haasteista. Opinnäytetyömme esittelee tulkkausstrategioita ja selviytymiskeinoja psykiatrisessa kontekstissa tulkkamiseen. Aihetta tulee kuitenkin tutkia luonnollisissa tilanteissa entistä laajemmin ja perusteellisemmin. Opinnäytetyömme tarjoaakin jatkotutkimusaiheita.

Asiasanat: psykiatria, mielenterveys, tulkkaus, suomalainen viittomakieli

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences

Name of the Degree Programme: Degree Programme in Sign Language Interpreting

Authors: Emma Holmsten & Isabella Sturiale

Title: The Challenges of Sign Language Interpreting in the Psychiatric Context

Number of Pages: 85 and 18 attachment pages

Supervisor(s): Outi Kuvaja

Commissioned by: Viittomakielialan Osuuskunta Via

Interpreting in the psychiatric context can be seen as one of the most challenging forms of sign language interpreting. Interpreting in the psychiatric context involves a tremendous amount of variation and unexpected events involving the behaviour and language of the client and the subjects at hand. The interpreters working in the psychiatric context should possess a profound understanding and knowledge of psychiatry and should be able to distinguish between sign language produced by the client and nonsense. All mental health issues that require treatment affect the individuals language. It has been noted that parallels between signed and spoken languages have been found in regard to linguistic errors, however due to the nature of sign language they present in different manners.

The aim of this thesis was to discover the types of challenges in sign language interpreting that can be found in the psychiatric context. There have been no previous studies on the subject in Finland. The aim of this thesis is to produce relevant information to the interpreting field regarding specific characteristics and challenges in interpreting in the psychiatric context, and to present interpreting strategies and styles that can be utilized in the psychiatric context. Additionally the aim of this thesis was to discover how sign language interpreters overcome these challenges and why the interpreters come to these decisions.

Our thesis is a research based developmental study. Our thesis is an explorative case study that was carried out using a qualitative method. The case study was a simulated interpreting situation that three sign language interpreters partook in. The research methods used in this thesis were e.g. observation, theme interview and Think Aloud- protocol.

Our research uncovered that many aspects challenge sign language interpreters in the psychiatric context especially intrapersonal, linguistic and paralinguistic aspects. To overcome these challenges the interpreters utilized different interpreting styles and strategies, such as a descriptive interpreting method. The interpreters justified these decisions by describing their interpreting process and by arguing the necessity of the interpreted information.

Our thesis produces relevant information to the interpreting field about the challenges in interpreting in the psychiatric context. Our thesis displays interpreting strategies and coping methods that can be utilized in the psychiatric context. The subject of our thesis should be further researched in natural settings. Our thesis provides ideas for future studies.

Keywords: psychiatry, mental health, interpreting, Finnish sign language

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	VIITTOMAKIELINEN YHTEISÖ	8
	2.1 Kuurojen historia	10
	2.2 Kuurojen kulttuuri.....	12
3	TULKKAUS	14
	3.1 Tulkkauksen teoriaa ja tulkkausmalleja.....	14
	3.2 Tulkkausprosessi.....	18
	3.3 Tulkkauksen haasteet.....	20
	3.4 Tulkin etiikka ja rooli	22
4	VIITTOMAKIELISET JA PSYKIATRIA	25
	4.1 Kielellinen oireilu psykiatriassa.....	27
	4.2 Tulkkaus mielenterveyspalveluissa	33
5	TUTKIMUS	38
	5.1 Aiheen rajaus	38
	5.2 Tutkimuskysymykset, tutkimuksen tavoitteet ja tarkoitus	39
	5.3 Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu	40
	5.4 Tutkimuksen toteutus.....	42
6	TULOKSET JA ANALYYSI	45
	6.1 Tulkkauksen haasteet.....	45
	6.1.1 Ympäristölliset haasteet.....	45
	6.1.2 Interpersonaaliset haasteet.....	46

6.1.3	Intrapersonaaliset haasteet.....	47
6.1.4	Lingvistiset ja paralingvistiset haasteet	48
6.2	Tulkkien tekemät ratkaisut ja perustelut	56
7	POHDINTA.....	64
7.1	Tutkimuksen luotettavuus ja yleistettävyys	64
7.2	Tutkimuksen eettisyys	68
7.3	Tutkimuskysymyksiin vastaaminen.....	69
7.3.1	Psyykkisesti oireilevan asiakkaan tuottaman viittomakielen haasteet puheelle tulkkauksessa	69
7.3.2	Tulkkien ratkaisut puheelle tulkkauksen haasteisiin	71
7.3.3	Tulkkien valitsemien ratkaisujen perustelut	72
7.4	Johtopäätökset.....	74
7.5	Jatkotutkimusaiheet ja koulutus.....	75
	LÄHTEET	77
	LIITTEET	86

1 JOHDANTO

Viime vuosikymmenet ovat olleet murroksellisia suomalaisessa tulkkauspalvelujärjestelmässä sekä kuurojen psykiatrisessa hoidossa Suomessa. 1970-luvulla kuurojen arjessa oralismi eli puheen opetusta ja huuliolukua korostava opetusmetodi vaikuttivat vahvasti. Ennen tulkkauspalvelujärjestelmän käynnistymistä tulkkauksesta vastasivat pääasiassa kuurojen henkilöiden läheiset ja kuurojendiakonit. Kuurojen psykiatrista hoitoa järjestettiin jo tuolloin eri puolella Suomea, joskin lähestulkoon kielettömästi. Tulkkauspalvelujärjestelmän virallisesti käynnistyttyä 1970-luvun lopussa sekä ensimmäisen viittomakielisen psykiatrisen poliklinikan aloittaessa toimintansa vuonna 1990 kuurojen kielelliset oikeudet paranivat ja psykiatrinen hoito muuttui kuuroille saavutettavammaksi. (Salmi & Laakso 2005, 280; Shoultz 2006, 21; Hytönen & Rissanen 2006, 6; Kalela 2010, 15–17; Kuurojen museo 2022a.)

Viittomakielen tulkkauksen haasteita psykiatrisessa kontekstissa ei ole tutkittu Suomessa aikaisemmin. Opinnäytetyömme tavoitteena on vastata tähän tiedon puutteeseen ja opinnäytetyömme tarkoituksena on luoda uutta tietoa tästä vähemmän tunnetusta tulkkauksen lajista. Työmme tarkoituksena on toimia hiljaisen tiedon välittäjänä viittomakielen tulkkioiskelijoille ja -kouluttajille sekä ammattitulkeille. Työmme tarkoituksena on myös antaa ja laajentaa käsitystä mielenterveysongelmien vaikutuksesta viittomakieleen sekä psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvan tulkkauksen haasteista, erityisesti puheelle tulkkauksessa, ja mahdollisista selviytymiskeinoista sekä tulkkausstrategioista.

Tämän opinnäytetyön tietoperusta rakentuu suomalaisista ja kansainvälisistä julkaisuista ja tutkimuksista. Luvun 4 osalta tietoperusta koostuu lähes ainoastaan kansainvälisistä lähteistä suomalaisen tutkimustiedon puuttumisen vuoksi. Kansainvälisiä kirjallisia teoksia tukemaan olemme toteuttaneet kolme asiantuntijahaastattelua, joiden kautta saatuja kokemuksia käytetään opinnäytetyön tietoperustan lähteinä. Asiantuntijahaastattelut mahdollistavat teorian tarkastelun myös suomalaisessa viitekehyksessä ja suomalaisen viittomakielen näkökulmasta. Asiantuntijahaastattelut pidettiin yhdelle kuulevalle tulkille Noora Lundénille, yhdelle kuuroille tulkille Maarit Widberg-Palolle sekä viittomakielen tulkin koulutuksen omaavalle toimintaterapeutti Virve Viljaselle. Asiantuntijat valikoituivat haastateltaviksi heidän omaamansa kokemuksen ja tietotaidon perusteella.

Tietoperustassa esittelemme ensin viittomakielisen yhteisön erityispiirteitä, historiaa ja kulttuuria. Psykiatrisessa kontekstissa tulkkauksen haasteita ymmärtääksemme, meidän tulee ymmärtää tulkausta kokonaisuutena. Tietoperustassamme esittelemmekin tulkkauksen teoriaa, tulkkausmalleja, -prosessia sekä tulkin roolia ja etiikkaa. Suomesta löytyvän tutkimustiedon vähäisyyden vuoksi psykiatria sekä viittomakielisten henkilöiden psykiatrasta hoitoa ja oireilua esittelemme hyödyntämällä kansainvälisiä tutkimuksia ja julkaisuja. Esittelemme viittomakielisellä väestöllä esiintyvää kielellistä oireilua, joka auttaa meitä hahmottamaan psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvan tulkkauksen erityispiirteitä ja vaatimuksia. Lopuksi tuomme tietoperustassa esille mielenterveyskontekstissa tapahtuvan tulkkauksen erityispiirteitä, haasteita ja tulkkausstrategioita.

Opinnäytetyömme on tutkimuksellinen kehittämistyö. Opinnäytetyömme on kartoittava tapaustutkimus ja tutkimuksen toteutuksessa on hyödynnetty kvalitatiivisia menetelmiä. Opinnäytetyön tutkimus on toteutettu simuloituna tulkaustilanteena, jossa on tarkasteltu viittomakielen tulkkien haasteita puheelle tulkkauksessa. Opinnäytetyömme aiheita tarkastellaksemme olemme asettaneet tutkimuksellemme kolme tutkimuskysymystä:

1. Mikä psyykkisesti oireilevan asiakkaan viittomakielen tuottamisessa haastaa tulkin puheelle tulkkauksessa?
2. Kuinka tulkit ratkaisevat näitä tulkkauksen haasteita puheelle tulkkauksessa?
3. Miksi tulkit päätyvät valitsemiinsa ratkaisuihin?

2 VIITTOMAKIELINEN YHTEISÖ

Käsite **viittomakielinen** viittaa henkilöön, joka on kuuro, huonokuuloinen tai kuuleva, ja hänen äidinkielsä tai ensikielsä on suomalainen viittomakieli, ja henkilö itse samaistuu kielen käyttäjäksi. Pääasiassa tähän ryhmään kuuluvat henkilöt ovat omaksuneet viittomakielen joko vanhemmiltaan, sisaruksiltaan tai päiväkotij- ja koulutovereiltaan. Äidinkielenään viittomakielen omaksuneet omaksuvat kielen useimmiten kuuroilta vanhemmiltaan jo varhaislapsuudessa. (Jokinen 2000, 79-80.) Suomessa äidinkielenään viittomakieltä käyttää noin 5 500 henkilöä, ja heistä kuuroja on noin 3000 henkilöä. Osa Suomessa äidinkieleltään viittomakielisistä ovat suomenruotsalaisia, ja käyttävät suomenruotsalaista viittomakieltä. Heistä kuuroja on noin 100 henkilöä (Kuurojen liitto 2022).

Viittomakieliset ovat kieli- ja kulttuuriryhmä, jonka ydinjoukon muodostavat viittomakieltä äidinkielenään käyttävät kuurot ja huonokuuloiset. Viittomakielisen yhteisön jäsenyyttä ei määrittele kuulon tai kuulon aleneman aste, eikä esimerkiksi vuonna 2015 voimaan tullessa viittomakielilaisissa viittomakielisyyden määritelmä ole sidottu kuulovammaan. (Oikeusministeriö 2022.) Ratkaisevaa viittomakielisyydessä on viittomakielen käyttö sekä yhteisöön samaistuminen (Kuurojen liitto 2022). Viittomakielisen yhteisön jäsenet viittaavat kuitenkin yhä itseensä sekä toisiinsa nimityksellä ”kuuro”. Kuulevien keskuudessa on viime vuosikymmeninä käytetty kuuroista henkilöistä nimitystä ”kuulovammainen”, sillä sen on ajateltu olevan poliittisesti korrektimpi nimitys. Nimityksenä ”kuuro” on kuitenkin neutraali ja käyttökelpoinen. (Malm & Östman 2000, 10.) Kuuroista lapsista 90 % syntyy kuuleville vanhemmille ja tästä johtuen suurin osa kuuroista ei opi ensikieltään vanhemmiltaan, tai liity viittomakielisen yhteisön jäseniksi vanhempiansa kautta. Sen sijaan suurin osa kuuroista lapsista saa tiedon kulttuuristaan ja kielestään vertaisryhmältään, kuten luokkatovereiltaan. (Meadow-Orlans & Erting 2000, 12.)

Viittomakielisen yhteisön nähdään usein alkaneen ensimmäisistä kuurojen kouluista, sekä ensimmäisistä kuurojen yhdistyksistä. 1800-luvulla viittomakieli toimi kuurojen opetuskielenä, ja opetuksen ollessa kaksikielistä, tarjosivat opettajat positiivisia aikuismalleja oppilailleen. Oralismien, eli puheopetusmetodin kasvun myötä siirryttiin kuurojen yhdistyksille, jossa kuurot saivat olla kuin kotonaan. Yhdistyksillä samaa kieltä käyttävät sekä saman elämäkokemuksen omaavat saattoivat tehdä helposti yhteistyötä, jota ulkomaailmasta tulevat paineet yhä lujittivat. (Jokinen 2000, 82.) Virallisesti ensimmäinen kuurojen yhdistys Suomessa aloitti toimintansa vuonna 1886 Fritz Hirnin toimesta Turun koulun tiloissa ja yhdistyksen sääntöjen mukaan sen

tarkoituksena oli: ”kohottaa jäsentensä sosiaalista, sivistyksellistä ja oikeudellista asemaa”. Kuurojen koulujen sekä yhdistysten kautta syntyi eri maissa alkuun paikallinen, sitten kansallinen ja lopulta kansainvälinen yhteisö. Yhdistykset ja koulut ovat rakentaneet kuurojen yhteisön perustan, jonka kautta kuurojen kulttuuri, kieli, perinteet ja arvot ovat välittyneet seuraaville sukupolville. (Salmi & Laakso 2005, 58-77.)

Viittomakielisyyttä, kuuroutta ja viittomakielistä yhteisöä voidaan tarkastella useasta näkökulmasta. Kuurotietoisuusliikkeen ottaessaan jalansijaa Pohjoismaissa 1980-luvulla alkoi myös tutkimusten kautta vähitellen muotoutua käsitys viittomakielisten ryhmästä itsestään, ryhmän jäsenistä, ryhmän sisäisestä ja ulospäin suuntautuvasta vuorovaikutuksesta, kielestä, historiasta sekä kulttuurista. Ennen tätä hallitseva näkökulma kuurouteen oli **kliinis-patologinen** näkökulma. Kliinis-patologisesta näkökulmasta tarkasteltuna kuurous luokitellaan vammaksi, joka olisi syytä poistaa tai lieventää erilaisin lääketieteellisin keinoin ja kuntoutusmenetelmin. Lääketieteen edustajat, kuntoutuksen parissa toimivat sekä näiden alojen tutkijat ovat kuvanneet kuuroutta muun muassa käsittein kuulovamma, kuulovammainen sekä kuulon puute. Tämä näkökulma on kuitenkin ollut ristiriidassa kuurojen omien kokemusten ja näkemysten kanssa, sillä kuurot eivät itse koe itseään poikkeavina tai vammaisina. Kliinis-patologisen näkemyksen ohelle tuli **sosiokulttuurinen näkökulma**, joka puolestaan lähestyi kuuroutta kuurona oleminen kokemuksen sosiaalisten, lingvististen ja kulttuuristen näkökulmien kautta. (Jokinen 2000, 88-89.)

Viittomakielisen yhteisön ollessa kielivähemmistö Suomessa, on sillä hyvin paljon samankaltaisuuksia muiden kieli- ja kulttuurivähemmistöjen kanssa. Samankaltaisuuksia ovat esimerkiksi kuurojen kärsimä syrjintä koulutuksessa ja työelämässä sekä valtaväestön negatiivisten asenteiden omaksuminen omaa kieltä ja kulttuuria kohtaan. Viittomakieliselle yhteisölle ominaisia ongelmia ovat erityisesti ongelmat kommunikaatiossa, sillä valtaväestön tuntemus ja ymmärrys viittomakielestä on vähäistä. Ongelmia esiintyy myös identiteetin ja itsetunnon säilyttämisessä. Viittomakieli vähemmistökielenä kärsii myös sorrosta esimerkiksi koulutusjärjestelmässä, jossa on pulaa kaksikielisistä opettajista ja hoitajista, eikä viittomakieltä mainita esimerkiksi lukujärjestyksissä. Tämä epäsuora sorto johtaa usein huonoon koulumenestykseen lapsilla, ja tämä puolestaan aiheuttaa syrjäytymistä ja mielenterveysongelmia. Viittomakieli on kuitenkin pitkäaikaisesta sorrosta huolimatta säilynyt elinvoimaisena. (Jokinen 2000, 95-96.)

Viittomakielen elinvoimaisuutta ovat lisänneet Suomen perustuslakiin lisätyt pykälät kielen asemasta ja sen käytöstä Suomessa. Vuonna 1995 Suomen perustuslakiin lisättiin viittomakielisten oikeudet. Perustuslain 17§ 3 mom. mukaan ” Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla” (Suomen perustuslaki 731/1999). Yhä enemmän viittomakielisten henkilöiden oikeuksia turvaa vuonna 2015 voimaan tullut Viittomakielilaki, jonka tarkoituksena on edistää viittomakielen käytön mahdollisuuksia, sekä turvata viittomakielisen henkilön oikeus saada esimerkiksi opetusta viittomakielellä. (Viittomakielilaki 359/2015.)

2.1 Kuurojen historia

Viittomakielisen yhteisön juuret ovat siis koulu- sekä yhteisömaailmassa. Onkin perusteltua sanoa, että yhteisöillä ja kuurojen kouluilla on ollut merkittävä asema kuurojen historiassa. Kuurojen historia on ollut monivaiheinen, ja tämä kieli- ja kulttuurivähemmistö on kohdannut lyhyen historiansa aikana useita haasteita sekä sortoa valtaväestöltä. Kuurojen kokemat vääryydet ja sorto voivatkin olla eräänä selittävänä tekijänä kuurojen mielenterveysongelmien syntyyn. (Glickman 2003, 2-3.)

Kuuroista löytyy mainintoja jo ensimmäisten kirjallisten kulttuurien piireissä. Kuitenkin tietoa kuurouden yleisyydestä tai kuurojen elinolosuhteista löytyy hyvin vähän. Näiltä ajoilta ei myöskään ole tiettävästi säilynyt kuurojen itse tuottamaa materiaalia, joten kuurouden yleisyydestä voidaan tehdä vain olettamuksia esimerkiksi lääkäreiden, pappien ja opettajien näkökulmasta. Ensimmäisiä kuurojen yhteisöjä tunnetaan Pariisista ennen kuurojen koulujen syntymää, sekä Yhdysvalloista 1700-luvun alusta Martha’s Vineyard -nimiseltä saarelta. (Salmi & Laakso 2005, 20-23.)

Kuurojen opetuksen isänä nähdään espanjalainen munkki Pedro Ponce de León, joka aloitti kuurojen opettamisen opettamalla kahta kuuroa poikaa Oñan luostarissa kirjoittamaan ja puhumaan, joskin Ponce de Leónin opetusmenetelmistä ei ole tutkijoiden keskuudessa varmuutta. Suomessa kuurojen opetus alkoi vuonna 1846, jolloin Carl Oscar Malm avasi Porvooseen Suomen ensimmäisen kuurojen koulun. Porvoon kuurojen koulussa viittomakieli oli ensisijaisessa

asemassa, mutta kirjoitettua kieltä pidettiin yhtä lailla välttämättömänä. Kaksikielistä opetusmetodia jatkettiin aina 1890-luvulle asti, jolloin viittomakielen käyttö kouluissa kiellettiin. (Salmi & Laakso 2005, 41-53, 162-166.)

Oralismin eli puheen opetusta ja huulilta lukua korostava opetusmenetelmä rantautui Suomeen 1800-luvun loppupuolella. Virallisesti puheenopetuksen aikakauden katsotaan alkaneen Milanon kongressista vuonna 1880. Oralismien taustalla vaikuttivat useat ideologiat, mutta yleisimpänä perusteluna kuurojen puheenopetukselle käytettiin evolutionistisia syitä. Evoluutioteorian mukaan kaikki ihmisen toiminnot kehittyvät yksinkertaisista muodoista kohti monimutkaisia muotoja. Näin ajateltiin myös kielestä. Viittomakielen katsottiin olevan alkeellinen kieli, ja viittomakielen käytön ja oppimisen nähtiin estävän puheen oppimista. Suomessa puheen opetuksessa käytettiin niin sanottua jakojärjestelmää, jonka myötä oppilaat jaettiin ryhmiin heidän puhekykynsä perusteella. Tämä järjestelmä aiheutti oppilaissa häpeää, kateutta ja hämmennystä sekä jätti syviä haavoja. Kuurojen opetuksessa oralismien aikaan keskityttiin erityisesti artikulaation opetteluun ja tämä saattoikin syödä suuren määrän opetussisällöstä. Artikulaatio-opetuksessa käytettiin hyödyksi myös erilaisia apuvälineitä, kuten peilejä ja kielilapioita. Viittomakielen käyttäminen oli rangaistava teko ja viittomakieltä pyrittiinkin kouluista kitkemään ruumiillisen kurituksen kautta. Kuurot ovat rangaistuksena viittomisesta saaneet esimerkiksi iskuja karttakepistä sormilleen. Ruumiilliset rangaistukset ovat jättäneet jälkensä kuurojen muistoihin. Kielloista huolimatta viittomakieli kuitenkin eli oppilaiden keskuudessa sekä kuurojen yhdistyksillä. (Kuurojen museo 2022b Salmi & Laakso 2005, 162-182.)

Toinen oralismien taustalla vaikuttanut ideologia oli evolutionismin seurauksena syntynyt rotuhygienia. Rotuhygienia perustui darwinistiseen ajatteluun, jossa ajateltiin, että perinnöllisyyden lait määräsivät jälkeläisten fyysisiä ominaisuuksia. Rotuhygienialla voitiin siis luoda ”laadukkaampia” sukupolvia. (Salmi & Laakso 2005, 200.) Rotuhygienien perusteella laadittiin Suomessa avioliitto- ja sterilisaatiolaki, jonka tavoitteena oli poistaa yhteiskuntaan kelpaamattomien lisääntymisoikeuksia. Avioliittolakiin säädettiin, etteivät kaksi syntymäkuuroa tai kuuromykkää saisi mennä naimisiin keskenään. Avioliittolain voimaan astumisen jälkeen naimisiin toivovien oli haettava lääkärintodistusta, jolla pystyttiin osoittamaan, että henkilön kuurous ei ole synnynnäistä. Avioliittolain jälkeen Suomessa voimaan astui myös sterilisaatiolaki, jossa rotuhygienien perusteella naisille toteutettiin pakkosterilisaatioita ja abortteja. Kuurot jäivät harkinnan jälkeen lain ulkopuolelle, joskin tutkimusten perusteella voidaan todeta myös kuurojen joutuneen pakkosterilisaatioiden uhreiksi. (Katsui, Koivisto, Tepora-Niemi, Meriläinen,

Rautiainen, Rainò, Tarvainen, Hiilamo. 2021, 59-66.) Katsuin, Koiviston, Tepora-Niemen, Meriläisen, Rautiaisen, Rainòn, Tarvaisen ja Hiilamon (2021) tutkimuksen mukaan kuurot naiset ovat joutuneet suostumaan sterilisaatioihin avioliittoluvan saamiseksi. Sterilisaatioiden ja aborttien syyksi on mainittu kuurouden ehkäiseminen. Kaikissa tapauksissa sterilisaatiot ja abortit eivät kuitenkaan ole olleet avioliittoluvan saamista varten, vaan toimenpiteitä on suoritettu myös naisten tätä tiedostamatta ja ilman suostumusta esimerkiksi leikkausten yhteydessä. Tulkkauspalvelun ja viittomakielen puuttumisen vuoksi on tiedonsaanti ollut myös erittäin haastavaa, ja täten naisilla ei ole ollut mahdollisuutta päättää itse asioistaan. (Katsui ym. 2021, 59-66.)

Viittomakieli palasi asteittain takaisin kouluihin 1960- ja 1970- lukujen vaihteessa muuttuvien asenteiden, tutkimuksen lisääntymisen ja Kuurojen liiton panostuksen vuoksi (Kuurojen museo 2022b; Salmi & Laakso 2005, 335-343). Samoin avioliittolaissa kuurojen väliset avioliitot sallittiin vuonna 1969, joskin esitys lain muuttamisesta oli valtioneuvoston toimesta tehty jo 1961 (Salmi & Laakso 2005, 208-209). Pakkosterilisaatioita tehtiin Suomessa 1935-1970 välillä ja lain nojalla pakkosteriloitiin yhteensä 7 530 naista, mutta kuurojen ollessa lainrajauksen ulkopuolella, ei kuurojen naisten tarkkaa määrää tiedetä (Katsui ym. 2021; Salmi & Laakso 2005, 205). Kuurojen yhteisö sekä kuurojen elinolosuhteet ja oikeudet Suomessa ottivat 1960- ja 1970- lukujen aikana suuria harppauksia, sillä 1979 lisättiin myös invalidihuoltolakiin vaikeasti kuulovammaisten henkilöiden oikeus tulkkaukseen. Tämä oli merkittävä askel kohti tasaverstaisten palvelujen saamista kuulevien kanssa. (Salmi & Laakso 2005, 280.) Tulkkauspalvelun järjestämisestä sekä tulkkauksesta puhumme lisää tuonnempana.

2.2 Kuurojen kulttuuri

Kuten edellä on jo mainittu, kuurot määrittelevät itsensä kieli- ja kulttuurivähemmistöksi. Kulttuurille on olemassa useita eri määritelmiä, jotka ovat luonteeltaan laajoja ja melko epätarkkoja. Kuurojen kulttuuria voidaan tarkastella useasta näkökulmasta. Kuurojen kulttuuri on prosessi, jolla yhteisön arvoja, tapoja ja käyttäytymismalleja siirretään sukupolvelta toiselle. Kulttuurin avulla ymmärretään ympäröivää maailmaa visuaalisesti. (Jokinen 2000, 97.)

Kuurojen kulttuurissa erityisen suuressa asemassa on visuaalisuus sekä näön korostaminen elämässä. Kuulevista poiketen kuurot korostavat näön tärkeyttä ja visuaalista tiedonsaantia sen sijaan, että korostaisivat kuulon ja auditiiivisen kanavan puuttumista. Visuaalisuuden erityinen

rooli korostuu erityisesti kuurojen yhteisön käyttämässä kielessä, jonka myötä informaation saanti ja kanssakäyminen muiden ihmisten kanssa tapahtuu. Viittomakielellä kerrotaan tarinoita, vitsejä sekä tuotetaan esittävää taidetta, jossa visuaalisen ilmaisun merkitys korostuu. Tarinan kerronnan kautta välitetään kuurojen yhteisössä tietoa kulttuurista ja historiasta tuleville sukupolville, näin kuurojen perinteet ja kulttuuri elää yhteisössä. Viittomakielen voidaan katsoa olevan olennaisin osa kuurojen kulttuuria. (Meadow-Orlans & Erting 2000, 8-11.)

Visuaalinen ote ja kieli näkyvät kuurojen kulttuurissa erityisesti taiteessa. Loistava esimerkki tästä on kahden vuoden välein järjestettävät 1950-luvulla alkaneet kuurojen kulttuuripäivät, jotka keskittyvät viittomakielisen ja visuaalisen esittävän taiteen arvostamiseen. Kulttuuripäivillä on kautta aikain pidetty myös esitelmiä, joiden kautta on voitu tehdä valistustyötä. Kulttuuripäivien ohjelmaan on historiassa kuulunut esitelmien lisäksi muun muassa tanhua, runon lausuntaa ja kerrontaa. Kulttuuripäivillä on ollut suuri sosiaalinen merkitys kuuroille. Kulttuuripäivät ovat paikka, jossa omaa kieltä on mahdollista käyttää vapaasti sekä tavata muita viittomakielisiä ympäri Suomea. (Salmi & Laakso 2005, 372-377; Kuurojen museo 2022c.)

Rolanda Ruíz Ibarra (2011) kuvaa teoksessaan muita kuurojen kulttuurin ilmenemismuotoja, kuten muun muassa katsekontaktin tärkeys. Katsekontaktin vältteleminen voidaan kuurojen kulttuurissa nähdä epäkunnioittavana. Myös juoruamisen nähdään olevan kuurojen kulttuurille ominainen piirre. Kuurot eivät usein saa tietoa television tai radion kautta, joten uutisia levitetään yhteisön sisällä, tästä syystä myös kuurojen yhdistykset ja ryhmät ovat kuurojen kulttuurissa olennaisessa asemassa. Kuurojen kulttuurille ominaista on myös kuulevista ryhmistä poiketen kyvyttömyys kokea yhtenäisyyden tunnetta perheeseen tai vanhempiinsa. Kuten jo mainittu, noin 90% kuuroista lapsista syntyy kuuleville vanhemmille, ja täten kuurot eivät jaa samaa identiteettiä kuulevien perheenjäsentensä kanssa. (Ruíz Ibarra 2011, 14-15.)

Myös viittomakieleen itseensä kuuluu tiettyjä kulttuurisia aspekteja. Viittomakielelle ominainen piirre on esimerkiksi toisto. Rissanen (1987) tuo teoksessaan esiin, että viittomakielessä on havaittavissa kolmenlaista toistoa; reduplikaatiota eli vain kerran tehtävää toistoa, iteraatiota eli lukumäärältään rajaamatonta toistoa sekä duplikaatiota eli toistoa, jossa ei-dominoiva käsi kopioi dominoivan käden liikkeen ja käsimuodon. (Rissanen 1987, 6-7.) Viittomakieleen kuulevista kulttuurisista aspekteista sekä niiden vaikutuksesta tulkkaukseen perehdymme tarkemmin seuraavassa luvussa.

3 TULKKAUS

Tulkkauspalvelulaki määrittelee tulkkauspalvelun järjestämistä Suomessa, kuten palvelun edellytyksiä ja määrää. Kuulo- tai puhevammaisella henkilöllä on käytettävissään vähintään 180 tulkkaustuntia vuodessa ja kuulonäkövammaisella henkilöllä 360 tuntia vuodessa. Palvelun järjestämisessä huomioidaan henkilöiden yksilölliset tarpeet esimerkiksi opiskelu- ja työelämä-tulkkauksen järjestämisessä. Viittomakielinen kuuro saa viittomakielen tulkkausta jokaiseen elämänsä osa-alueeseen, epämuodollisista arjen tilanteista muodollisiin tilaisuuksiin. Tulkkausta voidaan järjestää sekä kasvokkain että etänä. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2022a; Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010.) Tulkkauspalvelu on virallisesti aloittanut toimintansa Suomessa 1979, jota ennen tulkkaus oli enimmäkseen kuurojen lähiomaisten, tuttavien ja kuurojendiakonisojen vastuulla. Vuonna 1998 viittomakielen tulkkien koulutus muuttui ammattikorkeakoulututkinnoksi ja laajeni vuonna 2004 täysimittaiseksi 240 opintopisteen kokonaisuudeksi. Valtaväestön tietoisuus viittomakielentulkkauksesta on edelleenkin vähäistä, mutta nykyään tulkkeja näkyy enenevässä määrin esimerkiksi valtamediassa ja erilaisissa valtion tiedotustilaisuuksissa. (Salmi & Laakso 2005, 280; Hytönen & Rissanen 2006, 6; Kalela 2010, 15-17; Kuurojen museo 2022a.)

Tulkin pätevyys on kielitaidon lisäksi sidoksissa useisiin tekijöihin (Kalela 2010, 60-62). Tulkkauksesta tietämättömät ihmiset yleensä olettavat, ettei tulkkaustaidossa ole mitään erityistä. Se nähdään luonnollisena jatkumona kielen oppimiselle, kun taas todellisuudessa asiantuntijatason tulkkaus vaatii erilaisten tekniikoiden, erityistaitojen sekä teoriaperusteiden tietoa, harjoittelua ja hallintaa. Tulkin kompetenssit eli pätevyudet muodostuvat siis useista eri osa-alueista. (Humphrey & Alcorn 1994, 237-243; Pöchhacker 2004, 166; Tommola 2006, 142.) Jotta voimme tarkastella mielenterveystulkkausta ja haasteita, joita se asettaa tulkeilla, tulee ymmärtää, mitä tulkkaus kaikessa kompleksisuudessaan on. Tässä luvussa syvennymme erilaisiin tulkkausmalleihin, tulkkausprosessiin, tulkkauksen haasteisiin sekä tulkin etiikkaan ja rooliin.

3.1 Tulkkauksen teoriaa ja tulkkausmalleja

Viittomakielen tulkkaus on yksinkertaisimmillaan kommunikaation mahdollistamista kahden kielen ja kulttuurin välillä. Tulkin tehtävänä on ratkaista vastaavuuden ongelmia eri kielijärjestelmien välillä, jotta tulkattavien asiakkaiden ajatukset ja viestien merkitykset välittyvät koh-

dekielelle mahdollisimman vastaavasti. Tulkkauksen todellisena ytimenä voidaankin pitää lähdetekstin muuttamista vastaamaan kohdekieltä ja -kulttuuria. Nykytutkimukset ovat osoittaneet, että tulkin tehtävät ovat entistä moninaisempia. (Stewart, Schein & Cartwright 1998,1; Pöchhacker 2004 11-12; Tommola 2006, 128-129; Laine 2016.)

Tulkkaus vaatii tulkilta kielen ymmärtämisen ja tuottamisen prosesseja, sekä viestien tallentamista ja palauttamista muistista. Tulkkaustilanteita tarkastellessa on myös huomioitava eri kielijärjestelmien, normien ja valtasuhteiden vaikutuksia tulkkaukseen. Tulkkeessa tulee myös välittää kielellisten merkitysten lisäksi visuaalisia, nonverbaalisia viestejä. (Tommola 2006, 129.) Tulkkaus voidaan jakaa kahteen ryhmään: konsekutiivitulkkaukseen ja simultaanitulkkaukseen. Konsekutiivitulkkauksessa viesti tulkataan vasta, kun puheenvuoro on päättynyt. Tulkattava puhuu tai viittooo noin 1-5 minuuttia, jonka jälkeen tulkki koostaa viestin ja tulkkaa sen kohdekielelle. Simultaanitulkkauksessa tulkki tulkkaa samanaikaisesti, kun lähdetekstiä tuotetaan. Se on viittomakielen tulkkauksessa yleisempi tulkkaustapa. (Tommola 2006, 128; Suomen Kääntäjien ja tulkkien liitto 2022b.)

Tulkkausta on tutkittu vuosien varrella useista eri näkökulmista ja lähtökohdista. Nykytutkimuksissa huomioidaan kielellisten elementtien lisäksi laajemmin nonverbaalisia elementtejä, sekä tulkkaustilanteiden vuorovaikutuksellisuutta ja multimodaalisuutta. (Tommola 2006, 142; Pérez-González 2022.) Multimodaalista vuorovaikutusta on monikanavainen viestintä, jossa hyödynnetään puhetta, viittomista, kehoa, eleitä, ilmeitä, prosodiaa, joka pitää sisällään puheen tai viittomisen keston, sävelkulun, rytmin ja painotuksen, sekä omaa ympäristöä, kuten esineitä, tilaa, paikkaa ja liikettä (Aaltonen, Aulanko, Iivonen, Klippi & Vainio 2009, 387; Kääntä & Haddington 2011, 11). Vuorovaikutustilanteissa usein ajatellaan kielen olevan pääasiallinen kommunikointikeino, mutta iso osa viestinnästämme on tosiasiaa nonverbaalista (Kääntä & Haddington 2011, 11). Vuorovaikutustilanteiden multimodaalisuus tulisi aina ottaa huomioon viittomakielen tulkkauksen tutkimuksessa. Viittomakielen tulkkien työkielten luonteiden vuoksi ne ovat luonnostaan multimodaalisia. (Laine 2016, 52.) Tulkit voivat myös hyödyntää multimodaalisia keinoja tulkkausstrategioina esimerkiksi ohjaillakseen puheenvuoroja tai vuorovaikutusta (Laine 2016, 52; Berge 2018). Puhuttujen kielten ja viitottujen kielten tulkkauksen merkittävin ero onkin tulkkien käyttämät viestintäkanavat. Puhuttujen kielten tulkkauksen modaliteetit ovat kuulo- ja puhekanava, kun taas viittomakielen tulkit käyttävät edellä mainittujen kanavien lisäksi visuaalista kanavaa. (Tommola 2006, 128.) Humphrey ja Alcorn (1994, 1) korostavatkin, että tulkit ovat ammatilaiskommunikoijia eli on olennaista, että tulkit ymmärtävät

sekä kommunikaation rakentumisen että viestin rakentumisen prosessin. Tulkkausteorioihin, -malleihin ja kielitieteeseen perehtyminen mahdollistaa tulkkien ammattitaidon ja -identiteetin kehittymisen sekä tiedostetumpien tulkkausvalintojen tekemisen. (Tommola 2006, 142.)

Tulkkauksen varhaisissa ja perinteisissä prosessimalleissa tulkki nähtiin ”tulkkaus koneena” ja välikappaleena, eikä osana kokonaisuutta. Erityisesti kognitiivista prosessimallia kritisoidaan siitä, että tulkkaustilanteen vuorovaikutuksellisuutta ei oteta huomioon. (Laine 2006, 147.) Mallissa oletetaan, että tulkki automaattisesti ymmärtää lähdekielisen viestin, jonka jälkeen tulkki analysoi viestin merkityksen ja mekaanisesti tuottaa sen kohdekielelle. Mallin mukaan tulkki pystyy arvioimaan tulkkaustaan asiakkaiden palautteen kautta ja palaute vaikuttaa tulkkausprosessiin. Asiakas voi antaa palautetta tulkkauksen aikana nonverbaalisesti esimerkiksi nyökyttämällä, joka viestii tulkille tulkkeen ymmärrettävyydestä. Lähdekielisen viestin ymmärtäminen ei kuitenkaan ole tulkkaustilanteessa niin yksinkertaista, kuin miten se esitetään kognitiivisessa mallissa. Lähdekielisen viestin ymmärtäminen vaatii tulkilta muun muassa huolellista valmistautumista, mikä mahdollistaa tietoisuuden muodostamisen käsiteltävästä aiheesta, sekä kyvyn ymmärtää kontekstia ja kokemuksia. Nämä tekijät vaikuttavat olennaisesti siihen, miten tulke tuotetaan kohdekielelle. Malli pohjautui Colonomisin työhön ja se oli eräänlainen vastareaktio kouluttamattomien tulkkien toiminnalle. (Stewart, Schein & Cartwright 1998, 31-32; Laine 2006, 145-146.)

Myöhemmissä tulkkauksen malleissa alettiin huomioida entistä enemmän vuorovaikutuksellisuutta, tulkin asenteiden ja lähdekielen syvällisen ymmärtämisen merkitystä tulkkausprosessissa ja -tilanteissa. Esimerkiksi sosiolingvistisessä mallissa tulkin vaikutus tulkkaustilanteeseen otetaan huomioon sekä tiedostetulla että tiedostamattomalla tasolla. Mallissa pohditaan myös tulkkaustilanteen tarkoituksen, osallistujien, paikan ja kielenkäytön vaikutusta tulkkaukseen. Sosiolingvistisessä mallissa tarkastellaan voiko tulkki olla neutraali ”tulkkaus kone” vai vaikuttaako tulkki toiminnallaan vuorovaikutustilanteeseen. Tulkin ei ajatella automaattisesti antavan tunteidensa ja mielipiteidensä näkyä, mutta mallissa pohditaan sen mahdollisuutta. Sosiolingvistisessä mallissa pyritään myös selvittämään tulkin sisäisiä prosesseja. Erityisesti Cokely pyrki selvittämään prosessointiongelmien syitä ja sitä, missä tulkkausprosessin vaiheissa ne esiintyvät. (Cokely 1992, 19-30 & 123; Laine 2006, 145-146.) Syvennymme Cokelyn prosessimalliin ja virheluokitukseen seuraavassa luvussa.

Stewartin, Scheinin ja Cartwrightin (1998, 34-42) interaktiivisessa tulkkausmallissa huomioidaan tulkin toiminnan lisäksi tulkkaustilanteen kirjo kokonaisuudessaan. Tulkkaukseen vaikuttavia tekijöitä ovat mallin mukaan osallistujat, kielelliset ja ei-kielelliset viestit, ympäristö ja vuorovaikutus. Malli esittää, että tulkin ominaisuudet ja taustatekijät, kuten hänen koulutuksensa ja kokemuksensa vaikuttavat olennaisesti tulkkausprosessiin. Tulkkaustilanteen dynaamisuuden nähdään asettavan tulkille ajankäytöllisiä vaatimuksia. Tulkilla pitää olla taito käsitellä tulkkaustilanteen vaatimuksia ja haasteita reaaliajassa, sillä tulkilla on vain rajallisesti aikaa analysoida lähdetekstiä prosessoidessaan tuottajan ominaisuuksia, kuten ikää ja persoonaa. Tulkatessaan kohdekielelle tulkki huomioi vastaanottajien kulttuurit, iät, asemat sekä suhteet muihin osallisiin. Kaikki nämä tekijät vaikuttavat siihen millaista kieltä vuorovaikutustilanteessa käytetään ja millä tavoin tulkin tulisi välittää sitä tulkkeessaan. (Stewart, Schein & Cartwright 1998, 34–42.)

Kaksikielisyys-kaksikulttuurisuus-mallissa laadukkaan tulkkeen nähdään vaativan tulkeilta ymmärrystä siitä, kuinka kielelliset, kulttuuriset ja sosiaaliset normit vaikuttavat kommunikaatioon. Mallin mukaan tulkkien olisi tärkeää tasoittaa kulttuurieroja kuulevien ja kuurojen osapuolten välillä. Kaksikielisyys-kaksikulttuurisuus-mallin mukaan, jotta dynaaminen ekvivalenssi eli tunnereaktioiden vastaavuus lähde- ja kohdetekstin välillä pysyisi samana, tulkkien tulisi tehdä strategisia kulttuurisia ja kielellisiä lisäyksiä ja poisjättöjä. Mallissa nähdään, että tulkin roolista joustaminen on hyväksyttävää tilanteen niin vaatiessa. On kuitenkin otettava huomioon se, että roolista joustaminen vaatii itsessään jo syvällistä ymmärrystä tulkin roolista, moraalista sekä ammattieettisistä ohjeista. (Humphrey & Alcorn 1994, 178-1779; Laine 2006, 146-147.)

Roy ja Wadensjö näkevät tulkkaustilanteen luonnollisena, vuorovaikutuksellisena ja tavallisena viestintätilanteena, jossa tulkki on aktiivinen ja tietoinen kommunikaation ohjaaja. Tulkin nähdään käyttävän valtaa ja tekevän tietoisia valintoja tulkkaustilanteessa, kuten hallitsevan kommunikaatiota jakamalla puheenvuoroja osallistujille, sillä kommunikaatiotilanne on itsessään dynaaminen tapahtuma, jossa tulkilla on roolinsa. Wadensjön mukaan tulkki on osa vuorovaikutustilannetta vaikkakin tulkin sosiaalinen status erottaa hänet muista osallistujista, jotka ovat tilanteen pääasiallisia osallistuja. Tulkin tehtävä määrittelee hänen toimintaansa tilanteessa ja tulkin tulee noudattaa jokaisen tilanteen eettisiä normeja sekä ammattieettistä säännöstöä. (Wadensjö 1992, 49; Roy 2000, 5–11; Laine 2006, 147.)

Roy korostaa viestinnän tavoitteellisuutta, joka on monissa tulkkausmalleissa jäänyt huomiotta. Viestinnän tavoitteen välittäminen tulkkeessa on yhtä tärkeää, kuin itse viestin tulkkaminen. Viestin tavoite ja tarkoitus vaikuttavat lähdetekstin tyyliin, sillä viestinnän tavoite voi esimerkiksi olla tiedon tuottaminen, yhteisten muistojen herättäminen tai valittaminen. (Humphrey & Alcorn 1994, 19; Roy 2000, 5–11.) Kommunikaatiotilanteella voi myös olla tarkoitus, kuten hauskanpitäminen, rentoutuminen tai suostuttelu. Tulkin tulisi huomioida se tulkkeessaan, sillä jos viestin sävy ja tavoite jää tulkkaamatta, se voi olla vastaanottajalle hämmentävää ja turhauttavaa. Kulttuurien väliset erot viestimisessä vaikuttavat myös siihen, millaisia tulkkausratkaisuja tulkin tulisi tehdä. (Humphrey & Alcorn 1994, 7–8.)

3.2 Tulkkausprosessi

Tulkkausprosessi alkaa jo valmistautumisvaiheessa. Tulkki on tulkkauksen asiantuntija; tulkin ei tarvitse olla jokaisen toimeksiannossa käsiteltävän aiheen asiantuntija, mutta hänellä tulisi olla riittävä ymmärrys aiheista, jotta hän voi analysoida kuulemaansa ja tulkata sen luotettavasti. (Ala-Antti 2003, 13-14.) Laadukas tulkkaus vaatii valmistautumista ja se on olennainen osa viittomakielen tulkin työtä, asiantuntijuutta ja eettisyyttä. Valmistautumisen tärkeys ei vähenne kokemusvuosien myötä, vaikka kokeneemmat tulkit pystyvätkin luomaan kokemuksensa kautta tarkempia skeemoja toimeksiannoista. Valmistautumisen myötä tulkki voi ennakoida toimeksiannon tapahtumia ja kulkua, sekä kartoittaa omaa tietämystään käsiteltävästä aihealueesta. (Ala-Antti 2003, 6-7 & 68; Kieliasiantuntijat 2022; Demers 2005, 227-228.)

Demers (2005, 228) jakaa tulkin tarvitseman etukäteistiedon kahteen luokkaan: kielelliseen ja tulkkauksilauksen aiheeseen liittyvään tietoon. Tulkit voivat valmistautua toimeksiantoon joko asiakkaalta saadun informaation kautta tai julkisen informaation kautta esimerkiksi etsimällä tietoa verkosta, kirjastoista ja sosiaalisesta mediasta. Tulkkien tulee tutustua terminologian lisäksi aiheeseen yleisellä tasolla sekä siihen, missä toimeksianto järjestetään. Paikan lisäksi tulisi selvittää, millainen tilaisuus on kyseessä ja millaisia vaikutuksia sillä voi olla tulkkauksilanteeseen, esimerkiksi millainen varustus tulkillä tulisi olla tai minkälaiset istumajärjestelyt tilanteessa on. (Demers 2005, 228; Napier 2016, 42; Kieliasiantuntijat 2021.) Tulkkausprosessin jokaisessa vaiheessa voidaan käyttää erilaisia selviytymisstrategioita ja perusteellinen valmistautuminen auttaa ennakoimaan mahdollisia haasteita ja tarjoaa keinoja selviytyä niistä. (Napier 2016, 42.)

Tulkatuissa viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa tuotettu kieli ei ole suunnattua tai osoitettua tulkille, vaan tilanteen pääasiallisille osallistujille. Tulkin pitää aktiivisesti seurata tuotettua kieltä, sillä se ei ole spontaaneissa vuorovaikutustilanteissa aina suoraviivaista. (Laine 2006, 144-145.) Tulkit ottavat myös tilanteen rekisterin tulkkeessaan huomioon. Rekisteri tarkoittaa tulkkauksen ja kielitieteen kontekstissa kielen tilannesidonnaisuutta. Tuotettu kieli vaihtelee tilanteesta ja vuorovaikutuksesta riippuen. Esimerkiksi ystävien kanssa käytetty kieli eroaa suuresti oikeudenkäynnin kommunikoinnista. (Laine 2006, 149-150.) Ympäristö antaa kielenkäyttäjälle palautetta kielen rekisteristä sekä ohjailee viestin muodostumista. Tämä ilmenee esimerkiksi niin, että välillä ajatus muodostuu sitä jo kommunikoidessa. Tulkin tehtävänä onkin havainnoida asiakkaiden ajatusten kulkua ja tunnistaa ilmaisusta pääajatukset. (Laine 2006, 144-145.) Pääajatusten ja toissijaisten ajatusten tiedostaminen auttaa tulkkeja hahmottamaan lähdetekstin tavoitteita ja hierarkioita. Toissijaisten ajatusten tiedostaminen voi tukea tulkkia laadukkaana tulkkeen rakentamisessa. Tulkit eivät siis etsi vain lähdekielen sanoille kohdekielisiä vastineita, vaan he analysoivat ja prosessoivat lähdekieltä ymmärtääkseen sen kielellisiä ja non-verbaalisia ulottuvuuksia. Sen jälkeen ne tulkataan omin sanoin kohdekielelle. Tulkit analysoivat myös omia metalingvistisiä taitojaan eli kykyään arvioida omia kielellisiä taitoja, mikä mahdollistaa oman tulkkauksen arvioinnin. (Jones 1998, 21-28; Laine 2006, 144-145 & 148; Napier 2016, 46.)

Cokely kuvailee tulkkausprosessia yhtenäiseksi prosessiksi, jonka sisällä on useita eri vaiheita. Tulkkausprosessin vaiheet tapahtuvat peräkkäin ja limittäin. Hän jakaa vaiheet seuraavasti: viestin vastaanottaminen, alustava käsittely, viestin säilyttäminen lyhytkestoisessa muistissa, viestin semanttisen merkityksen ymmärtäminen, viestin semanttisen vastaavuuden määrittäminen, viestin muotoileminen syntaktisella eli lauseopillisella ja sanastollisella tasolla sekä viestin tuottaminen kohdekielelle. (Cokely 1992, 123-152.)

Cokely (1992, 73-74) kehitti tulkkausvirheitä luokittelevan mallin, jonka avulla tulkit voivat tunnistaa tulkkauksen virheitä ja ennakoida niiden tapahtumista. Tulkkeen oikeellisuutta ja sopivuutta tarkastellessa, sitä tulisi vertailla sekä lähdetekstiin että kohdetekstiin. Vertailu mahdollistaa tulkkeen vastaavuuden arvioinnin. Tilanteissa, joissa vastaavuutta ei saavuteta, voidaan todeta tulkkeessa tapahtuneen virheitä (*eng. miscues*) eli eroavaisuuksia lähdetekstistä. (Cokely 1992, 73-74.) Cokelyn mallissa on viisi virhekategoriata; poisjätöt, lisäykset, korvaukset, interferenssi ja anomaliat. Poisjätöt, lisäykset ja korvaukset voivat myös olla tietoisia tulk-

kausstrategioita, eli pragmaattisia adaptaatioita. Poisjätössä tulkki jättää tulkkauksesta pois tietoa joko virheellisesti tai strategisesti. (Cokely 1992, 74–79.) Se voi olla morfologista (sidottu morfeemi, eli sanan pienin merkitystä kantava yksikkö puuttuu kohdekielen ilmaisussa), leksikaalista (sana tai lause jää pois tulkkeesta) tai sidosteisuuteen vaikuttavaa poisjättöä (Cokely 1992, 76-79; Aaltonen, Aulanko, Iivonen, Klippi & Vainio 2009, 385). Lisäyksissä tulkki lisää strategisesti tai virheellisesti tietoa kohdekieliseen ilmaisuun: se voi tapahtua nonmanuaalisesti (lisätään eleitä tai ilmeitä), leksikaalisesti (lisätään sana tai sanoja) tai sidosteisuuteen vaikuttavalla tavalla. Korvauksessa tulkki strategisesti tai virheellisesti korvaa lähdetekstin ilmaisun uudella kohdekielen ilmaisulla: se voi tapahtua laajentavasti (termi korvautuu yläkäsitteellä), supistavasti (termi korvautuu alakäsitteellä) tai muuttamalla ilmaisun merkitystä. Interferenssissä lähdekielen vaikutteita jää leksikaalisesti tai syntaktisesti näkyville tulkkeeseen. Anomaliat eli kohdekieliset poikkeukselliset ja muutoin virheelliset lausahdukset voivat liittyä ilmaisuun tai tulkkaukseen. (Cokely 1992, 80-92.)

Gile (1997) on tutkinut tulkin käsittelykapasiteettia simultaanitulkkauksessa. Hän esittää, että tulkilla on rajallinen kapasiteetti, joka jakautuu eri tehtävien välillä. Simultaanitulkkauksen aikana tehtävät tapahtuvat osittain limittäin, mutta niitä tarkastellaan erillisinä prosessin vaiheina. Gile jakaa tehtävät seuraavasti: kuuntelemisen ja analysoimisen kapasiteetti (L), kohdekielen tuottamisen kapasiteetti (P), muistin kapasiteetti (M) sekä koordinoimiseen käytettävä kapasiteetti (C). Simultaanitulkkauksessa (SI) kapasiteetin jakautumista esitetään kaavalla: $SI = L + P + M + C$. Gile kuvailee tulkkauksen ongelmatilanteiden johtuvan siitä, että tulkin kokonaiskapasiteetti ei jakaudu tasaisesti tehtävien välillä. Tulkkaus siis kärsii, kun jokin tehtävä vaatii yllättäen enemmän huomiota ja vie muilta tehtäviltä kapasiteettia. (Gile 1997, 164–166.)

Tulkkausprosessia on tärkeä analysoida tulkkaustoimeksiannon jälkeen, sillä tulkkauksen jälkeinen reflektointi mahdollistaa metalingvististen taitojen kehittämisen. Metalingvistiset taidot mahdollistavat muun muassa sen, että tulkki osaa arvioida, millaisiin toimeksiantoihin hän on kykenevä. Tulkkeen reflektointi voi myös tukea tulkin ammatillista kasvua, sillä sen kautta tulkki pystyy tunnistamaan onnistumisensa ja kehittämisen kohteensa. (Napier 2016, 21 & 46–47; Sowa & McDermid 2018, 20.)

3.3 Tulkkauksen haasteet

Tulkkaustilanteen ainutkertaisuuden ja reaaliaikaisuuden vuoksi tulkit eivät voi välttyä haasteilta tai ongelmilta kokemuksestaankaan huolimatta (Roslöf & Veitonen 2006, 175; Napier

2016, 44). Tulkkaustilanteen aikana tulkit voivat kohdata erilaisia haasteita, kuten kielellisiä haasteita, sosiolingvistisiä haasteita, kielen ulkopuolisia haasteita tai tulkin metalingvististen taitojen puutteesta kumpuavia haasteita. Kielellisiä haasteita ovat esimerkiksi tulkin tai asiakkaan kielen tuottamisen, ymmärtämisen tai vastaanottamisen ongelmat. Sosiolingvistisiä haasteita voivat olla murteet, aksentit tai tilanteen vaatima kielen rekisteri. Kielen ulkopuoliset haasteet voivat kummuta ympäristöstä tai tulkista itsestään. Tulkin väsymys, heikko taitojen arviointikyky, tulkin tai asiakkaan puutteellinen aihetuntemus, ympäristön häiriötekijät tai paritulkauksen yhteistyön ongelmallisuus ovat kaikki esimerkkejä ulkopuolisista haasteista. (Napier 2016, 44.)

Jemina Napier (2016, 46-47) luokittelee kielelliset selvitymisstrategiat seuraavasti: tulkin metalingvistiset taidot, kielen ja kulttuurin tuntemus, tulkkaustyyli sekä strategiset poisjätöt. Selviytymisstrategioita ei välttämättä käytetä vain ongelmanratkaisussa, vaan tekniikoina joiden avulla tulkkauksesta voidaan tehdä mahdollisimman toimivaa ja luontevaa. Selviytymiskeinoja ei tulisi nähdä vain tapoina korjata jo tapahtuneita virheitä, sillä niiden avulla voidaan ennakoida virheiden tapahtumista ja tehostaa tulkkauksen sujuvuutta. (Napier 2016, 47.)

Viittomakielten rakenteellinen ikonisuus eroaa puhutuista kielistä, sillä eri kielissä deskriptiivisyyden kohteet ja määrät näyttäytyvät eri tavoin. (Rissanen 2006, 36.) Tulkkien tulisi osata välittää ja ymmärtää viittomakielen ominaispiirteitä, sen visuaalisuutta ja eleitä. Eleet voivat olla puhutuissa kielissä oheisviestintää, mutta ne tulisi huomioida viittomakieltä tulkattaessa. Puhelle tulkkauksessa tulkkia voivat haastaa viittomakielen erityispiirteet kuten toistot, tilankäyttö, roolinvaihdot, ikoniset viittomat, viittomien koolla ja muodolla leikittely, viestin tarkoitukseen ja sen viittomien sarjaan viittaaminen. (Rissanen 2006, 38-39.) Erityisen haastavaa on tulkata idiomeja, metaforia ja sananlaskuja. Tulkin on ensin ymmärrettävä esimerkiksi, mitä kieli- ja kulttuurisidonnaisella vertauskuvalla tarkoitetaan ja sitten päättää, millä tavalla hän tulkkaa sen. (Roslöf & Veitonen 2006, 170.) Viittomakielisessä ilmaisussa voidaan leikitellä roolinvaihdolla. Viittoja voi vaihdella useamman roolin välillä, viittojen kuvattujen objektien näkökulmasta, eläytyen roolien olemukseen ja tyyliin. Itsensä ja roolien välillä tapahtuvaa vaihtelua voidaan verrata puhuttujen kielten suoraan esitykseen. (Rissanen 2006, 39.)

Tulkkaustilanteen vaikutuksia tulkkiin ja tulkkaukseen on myös tutkittu kattavasti. Dean ja Pollard (2001) sovelsivat Robert Karasekin kehittämää teoriaa, Demand-Control-Skeemaa (lyhennettynä DC-S) työpaikkastressistä viittomakielen tulkkaukseen. Deanin ja Pollardin DC-S:ssa tarkastellaan vaatimusten (*eng. demand*) ja hallinnan (*eng. control*) vaikutusta kolmeen tulkin

työn ulottuvuuteen: stressiin ja hyvinvointiin, tulkkauksen tehokkuuteen ja laatuun sekä eettiseen päätöksentekoon. Vaatimuksia viittomakielen tulkin työssä ovat lingvistiset ja paralingvistiset, ympäristölliset, interpersonaaliset sekä intrapersonaaliset vaatimukset. Kaikki tekijät, jotka vaikuttavat tulkin työhön merkityksellisellä tavalla, ovat vaatimuksia. Lingvistiset ja paralingvistiset vaatimukset liittyvät kieleen ja kommunikaatioon, kuten kielenkäyttäjien selkeyteen ja artikulaatioon, kommunikaation vauhdikkuuteen tai tulkin omaan kielitaitoon. Ympäristöllisiä vaatimuksia ovat kaikki tulkkaustilanteen ympäristötekijät, kuten valaistus, taustamelu, istumisjärjestelyt, osallistujat tai tilan lämpötila. Interpersonaalisia eli ihmisten välisiä vaatimuksia, ovat esimerkiksi ihmisten väliset dynamiikat ja hierarkiat, tulkin tehtävän tuttuus tai puheenvuorot vuorovaikutustilanteessa. Intrapersonaalisia vaatimuksia eivät välttämättä ole kaikki tulkin kokemat tunteet ja ajatukset, sillä vain tulkin työhön merkittäväällä tavalla vaikuttavat henkilökohtaiset kokemukset nähdään intrapersonaalisina vaatimuksina. (Dean & Pollard 2001; Dean & Pollard 2012.)

DC-S:ssa hallinta tarkoittaa tulkin päätöksenteon spektriä eli sitä, millaisia päätöksiä tulkki voi tulkkaustilanteissa tehdä sekä millaisia resursseja, tietoja ja taitoja tulkillä on. Hallinnassa ei kuitenkaan ole ainoastaan kyse toiminnasta, vaan myös tulkin ymmärryksestä, kunnioituksesta ja arvostuksesta. Tulkkaustilanteessa tapahtuvaa hallintaa voivat esimerkiksi olla tulkin mahdollisuudet keskeyttää puheenvuoroja tarvittaessa tai kyky tiedostaa tulkkaustilanteen vaatimuksia. (Dean & Pollard 2001.)

Deanin ja Pollardin soveltaessa DC-S:aa he huomasivat tulkkien olleen stressaantuneita tilanteissa, joissa heille asetetaan korkeita vaatimuksia ja joissa heillä on vain vähän mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteen kulkuun. Stressi voi johtaa siihen, että tulkki ei pysty tuottamaan laadukasta tulketta tai tehdä eettisesti kestäviä päätöksiä. Kun tulkeilla on korkean vaatimustason tulkkausissa paljon mahdollisuuksia hallita tilannetta, työ tuottaa hyvänolon tunnetta ja mahdollistaa tulkin aktiivisen osallistumisen. Jos vaatimustasot ovat matalat, tulkit voivat kokea tulkkauksen passiiviseksi, sillä he eivät koe voivansa vaikuttaa työhönsä. (Dean & Pollard 2001.)

3.4 Tulkin etiikka ja rooli

Viittomakielen tulkkauspalvelu aloitti virallisen toimintansa Suomessa vuonna 1979, ja vuonna 1989 julkaistiin ensimmäiset tulkkien eettiset ohjeet (Kalela 2010, 16). Viittomakielen tulkin työtä ohjailee tänäkin päivänä asioimistulkin ammattieettiset säännöt. Tulkki on koulutettu

tulkkauksen ammattilainen ja asiantuntija, joka pohjaa päätöksensä ja toimintansa ammattieettisiin sääntöihin. Asioimistulkin eettiset säännöt ohjaavat tulkkia toimimaan ammatissaan ja antavat eettisen perustan ammatinharjoittamiseen. Säännöt tarjoavat tulkeille yleisiä toimintaperiaatteita, joita voidaan soveltaa eri tilanteissa. Eettiset säännöt koostuvat kahdestatoista kohdasta, jotka ottavat huomioon tulkkauksen eri osa-alueita, ja ne koskettavat kaikkia ammattitulkkeja. (Kieliasiantuntijat 2021; Kieliasiantuntijat 2022.)

Tulkit tulkkaavat vaihtelevissa ympäristöissä kuten oikeudessa, päiväkodeissa, harrastuksissa tai mielenterveyden kontekstissa sekä kasvokkain että etänä. Tulkin näkökulmasta tavoite on aina sama: toimia kielen ja kulttuurin välittäjänä. Tulkin rooli vaihtelee kuitenkin juuri tulkaustilanteesta ja sen rajoitteista riippuen – tulkaustavalla ja tulkaustilanteen dynamiikalla on vaikutusta siihen, millainen sopiva rooli on. (Angelelli 2004, 2-3; Llwellyn-Jones & Lee 2013.) Tulkin tulisi siis pyrkiä löytämään jokaiseen tilanteeseen sopiva rooli, sillä jokaisella vuorovaikutustilanteella on omat tavoitteensa ja erityispiirteensä. Jotta tulkki osaa soveltaa rooliaan vastaamaan jokaisen toimeksiannon vaatimuksia, tulee hänellä olla syvä ymmärrys roolinsa ja sen presentaation vaikutuksista kommunikaatioon sekä monikulttuurisesta kommunikaatiosta yleisellä tasolla. (Angelelli 2004, 2-3; Llwellyn-Jones & Lee 2013.)

Tulkki on vastuullinen sosiaalinen toimija, johon vuorovaikutustilanteen vaatimukset ja rajoitteet vaikuttavat. Tulkin roolia ei siis voida tarkastella tyhjiössä erillään tulkaustilanteiden vuorovaikutuksellisuudesta ja sosiaalisista normeista, jotka siihen vaikuttavat. (Angelelli 2004, 83.) Tulkin on myös ymmärrettävä enemmistö- ja vähemmistökielten vaikutus vuorovaikutukseen (Angelelli 2004, 2-3). Esimerkiksi Deaf Space -ajattelussa tulkin sijoittuminen nähdään vuorovaikutustilanteessa ratkaisevana viittomakielisen asiakkaan osallisuuden näkökulmasta. Ammattitaitoisen tulkin tulisikin pitää mielessään, miten yhteiskuntamme normit voivat olla vähemmistöjä kohtaan syrjiviä ja kuinka omalla toiminnallaan tulkki voi edistää tasa-arvoa. (Mikkola & Virta 2016, 23.) Valta-aseman tiedostaminen kuulevana enemmistökieltä käyttävänä tulkkina on tärkeää, sillä tulkit käyttävät valtaansa jokaisessa toimeksiannossaan. Tulkkien vallankäyttö on jatkuvaa ja hyväksyttävää, mutta jotta se olisi eettisesti kestävää sen tulee pohjautua tietoisille ja perustelluille valinnoille. (Halkosaari ja Huhtinen 2016, 31.)

Llwellyn-Jones ja Lee (2013) korostavat sitä, että tulkkien tulisi aina toimia vuorovaikutustilanteen normien mukaisesti. Näkymättömyyteen pyrkiminen voi olla ongelmallista ja estää vuorovaikutustilanteen osallistujia jakamasta keskinäistä luottamusta. Tulkkien tulisikin pyrkiä puolueettomuuden sijaan objektiivisuuteen. (Llwellyn-Jones & Lee 2013.) Llwellyn-Jones ja

Lee (2013) näkevät, että pyrkimys puolueettomuuteen voi johtaa siihen, että vuorovaikutus es-tyy. Objektivisuus sen sijaan voi parhaimmillaan mahdollistaa monitahoisemman ajattelun tulkkaustilanteessa, määritellen sen, että tulkki ei anna omien vakaumuksiensa tai filosofioi-densa vaikuttaa tulkkaustilanteeseen. Objektivisuuden kautta voidaan luoda tulkkaustilan-teessa jaettu ymmärrys, jolloin vuorovaikutustilanteen osallistujat, mukaan lukien tulkki, voivat lähettää toisilleen simultaanisti palautetta esimerkiksi nonverbaalisin keinoin. (Llwellyn-Jones & Lee 2013.)

4 VIITTOMAKIELISET JA PSYKIATRIA

Lönnqvist ja Lehtonen (2017, 12) määrittelevät psykiatrian lääketieteen erikoisalaksi, jonka tehtävä on ”tutkia, diagnosoida ja hoitaa mielenterveyshäiriöitä”. Psykiatriassa olennaisin diagnostinen työkalu sekä hoitoon vaikuttava tekijä on kommunikaatio. Kuurojen kattavan psykiatrisen statuksen arvioimiseksi on ymmärrettävä viittomakielen normaali sekä epänormaali muoto. (Kitson & Thacker 2000, 75.)

1970-luvulle asti oralismi vaikutti viittomakielen käyttämiseen opetuksessa sekä yhteiskunnassa. Kuuroja henkilöitä hoidettiin eri puolilla Suomea psykiatrisilla poliklinikoilla, sairaaloissa ja mielenterveystoimistoilla lähestulkoon kielettömästi. Kommunikaatio tapahtui kirjoittamalla tai huulioluvun avulla ja henkilökunta tarkkaili kuuroja ymmärtääkseen heitä. Ensimmäinen viittomakielinen psykiatrinen poliklinikka aloitti toimintansa 1990 Helsingissä. Kuurojen psykiatrian poliklinikka oli projektimuotoinen hanke, jonka saattoi alulle Kuurojen Palvelusäätiö. (Schoultz 2006, 21.) Projekti alkoi kartoittamalla vuonna 1987 kuuroille tarjolla olevia hoitomuotoja ja tutkimalla kuurojen mielenterveyshoidon kehittämistä. Viittomakielisiä palveluita ei ollut juurikaan saatavilla ja tulkin käyttö tilanteissa nähtiin ongelmallisena. Tutkimustulosten pohjalta suositeltiin muutoksia mielenterveyshoidon kehittämiseksi kuuroille. Eriyisesti pyrittiin parantamaan kuurojen mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyä sekä kehittämään ja soveltamaan psykiatrisia hoito- ja kuntoutusmuotoja kuuroille sopiviksi. (Schoultz 2006, 24-25.)

Nykyisin HUS:n Kulttuuripsykiatrinen poliklinikka toteuttaa psykiatrisia arvioita ja suunnittelee hoitoa asiakkaille, joiden kieli- ja kulttuuritausta vaikuttavat hoitoprosessiin. Viittomakieliset asiakkaat ovat Kulttuuripsykiatrisen poliklinikan kohderyhmää. (HUS 2022.) Psykoterapeutit, jotka työskentelevät kuurojen kanssa esittävät, että kuurojen kielellisten oikeuksien puute on johtanut tiedon puutteeseen, joka estää hoitoon hakeutumista ja hoidon saamista (Kuurojen Liitto ry & Kuurojen Palvelusäätiö 2012, 10).

Ennen hoidon tarjoamista mielenterveyden ammattilaiset yleensä tekevät arvion asiakkaasta. Arvioiminen aloitetaan yleensä kuulemalla asiakkaan kertomus oireisiin liittyvistä tapahtumista sekä potilaan elämän merkittävien tapahtumien kuulemisella. Asiakkaan käytöstä tarkkaillaan alkuselvityksen ajan ja sen kautta usein tehdäänkin päätelmiä potilaan mielentilaan liittyen.

Psykiatrisessa hoidossa lääkärit, jotka eivät ymmärrä läpikotaisin viittomakieltä ja sen elementtejä, tulevat aina arvioinneissaan olemaan epätasa-arvossa viittomakieltä taitavien lääkärien kanssa. Kuuron asiakkaan mielentilan arviointiin kuuluu kielen ja kertomusten arvioiminen. Lääkäriin tulee taten osata erottaa viittomakielen elementit, kuten roolinvaihto kuuron asiakkaan omista tunnereaktioista. (Kitson & Thacker 2000, 75-78; Williams & Crump 2019, 139.) Arvioinneissa asiakkaan tunnereaktiot kertomuksiinsa viestivät tapahtumien merkityksestä asiakkaan mielentilaan, joten on tärkeää erottaa roolin vaihdossa esiintyvän toisen henkilön silloisen tunteen peilaaminen asiakkaan ”tässä ja nyt”- tapahtuvista tunnereaktioista. Suurin osa mielen-terveyden ammattilaisista on kuulevia ja onkin virheellisesti mielletty, että kuulevilla toimiviksi todetut mielentilan arviointimenetelmät olisivat sopivia myös kuuroille asiakkaille. Kuuroja ammattilaisia harvoin osallistetaan terapiasuuntausten ja -menetelmien kehittämiseen, mutta kuurojen asiakkaiden näkökulmasta parhaat tulokset saataisiin kuuroja ammattilaisia hyödyntämällä. (Kitson & Thacker 2000, 78.) Viittovien ammattilaisten tai tulkkien kanssa työskenteleminen parantaa huomattavasti kuuron asiakkaan lääketieteellisten toimenpiteiden sujuvuutta, sopivuutta ja oikeellisuutta. Kielenkäytön, kommunikatiivisen käytöksen sekä kognitiivisten toimintojen arviointi on tärkeää, jotta virheellisiltä diagnooseilta vältyttäisiin. Kulttuuristen taustojen ymmärtäminen onkin tärkeää näitä elementtejä tarkasteltaessa. Se voi kuitenkin olla haastavaa, jos viittomakielen normaali muoto ei ole lääketieteen ammattilaiselle tuttu. (Fellinger, Holzinger & Pollard 2012, 1040.)

Pelkkä viittomakielen osaaminen ei kuitenkaan ole yksinään riittävä taito asiakkaan mielentilan ja kielen arviointiin. Asiakkaan kielen ollessa puutteellista tai muuten epänormaalia on tarpeen tehdä myös kommunikatiivisten kykyjen arviointia. Kuuroja asiakkaita arvioidessa on huomattu suuria määriä puutteellista kieltä, kommunikatiivista kyvyttömyyttä, sekä käytökseen liittyviä haasteita. Ilmiön löytyessä, sen todettiin olevan ”Language Deprivation Syndrome”, joka on suomeksi kielen puutteellisuus syndrooma. Gulati (2019, 24) toteaa ilmiön johtuvan ensikielen kontaktin puuttumisesta sekä kielen omaksumisesta myöhäisessä vaiheessa, jotka vaikuttavat kielen oppimiseen ja kehitykseen. Äärimmillään kielen puutteellisuuden syndrooma voi olla verrattavissa kuulevassa väestössä niin kutsuttuihin ”susilapsiin”, joiden kielen puuttuminen on yleensä seurausta täydestä isolaatiosta ihmiskontaktiin. Kuuroilla lapsilla tämä kielen puuttuminen on kuitenkin erittäin yleistä kontaktista huolimatta. On haastavaa arvioida, johtuuko kuuron asiakkaan kielellinen oireilu mielen-terveyden ongelmista, kielen puutteellisuuden syndroomasta vai jostain muusta tekijästä kuten traumasta tai afasiasta. (Trumbetta,

Bonvillian, Siedlecki & Haskins 2001, 232; Williams & Crump 2019, 142-143; Gulati 2019, 24.)

4.1 Kielellinen oireilu psykiatriassa

Kuurojen yhteisön syrjintä ja historialliset ongelmat ovat johtaneet siihen, että vasta viimeisten vuosikymmenten aikana mielenterveyspalveluissa on alettu vastaamaan kuurojen tarpeisiin. Lääketieteen asiantuntijoilla on puutteellinen käsitys siitä, miten kliiniset oireet ilmenevät viittomakielissä vakavissa mielenterveyshäiriöissä. Kuurojen mielenterveyspotilaiden kanssa työskentelevillä asiantuntijoilla ja lääkäreillä voi olla heikko käsitys kuurojen kulttuurista ja heidän kokemistaan kielellisistä haasteista, jotka ovat merkittävästi yhteydessä yksilön identiteettiin ja kokemuksiin. Lisäksi vain harvoilla lääkäreillä ja tutkijoilla on riittävä viittomakielen osaamista oireiden havainnoimiseen. (Trumbetta ym. 2001, 228–233.)

Kaikki mielenterveysongelmat, jotka vaativat hoitoa vaikuttavat yksilön kieleen. Ongelmat voidaan usein jakaa kielen ymmärtämiseen ja tuottamiseen liittyviin ongelmiin. (Viljanen 2022; Trumbetta ym. 2001, 229.) Näistä tekijöistä johtuen kuurojen asiakkaiden diagnosointi ja hoito on ollut ongelmallista. Kuurojen diagnosoinnissa ja onnistuneen hoidon saavuttamisessa haasteet korostuvat erityisesti, kun kyseessä on mielenterveysongelma, jossa kielellä on merkittävä rooli. Esimerkiksi virheellisiin skitsofrenia diagnooseihin kuuroilla liittyy vahvasti kielellisten oireiden väärintulkinnat. Ymmärrys siitä, miten kielelliset oireet ilmenevät nimenomaan kuuroilla asiakkailla on heikkoa. (Trumbetta ym. 2001, 230-233.) Trumbetta ym. (2001, 248) esittävät, että alustavat havainnot ovat osoittaneet skitsofreniasta kärsivillä kuuroilla ja kuulevilla asiakkailla olevan samankaltaista kielellistä oireilua. Samankaltaisuudet eivät ole yllättäviä, sillä kognitiiviset prosessit ovat puhutuissa ja viitotuissa kielissä samat. Oletukset samankaltaisuudesta tulee kuitenkin vielä vahvistaa jatkotutkimuksissa. Tuottaminen ja ymmärtäminen sekä kieli ja ajattelu ovat kuuroilla ja kuulevilla samalla tavalla yhteydessä toisiinsa. (Trumbetta ym. 2001, 248.)

Viittomakielissä on kuitenkin havaittavissa puhutuista kielistä poikkeavia ominaisuuksia, kuten semanttisten ja asiaa ilmaisevien klassifikaattorien käyttö (Chatzidamianos, McCarthy, Du Feu, Rosselló & McKenna 2018, 230). Thacker (1994) esitteli analyysissään viittomakielten ja puhuttujen kielten yhteisiä kielellisiä oireita sekä viittomakielelle uniikkeja oireita. Mielenterveyden ongelmista johtuvat kielelliset oireet ja haasteet kuitenkin vaihtelevat ilmentyvyydeltään

sekä kuuroilla että kuulevilla. (Trumbetta ym. 2001, 248.) Kuurojen kielellistä oireilua tarkastellessa on tärkeää ottaa huomioon, että kielen epätyypillisyyden tai kommunikaation puutteellisuuden taustalla voi olla mielenterveysongelmien lisäksi myös muita syitä, kuten kielen puutteellisuuden syndrooma tai trauma. (Williams & Crump 2019, 142–143; Trumbetta ym. 2001, 230–233.) Karlin (2003, 2-3) tuo esille teoksessaan, että myös suurella prosentilla terveistä kuuroista henkilöistä voi olla kommunikaation vaikeuksia.

Mielenterveyshäiriöistä kärsivillä kuuroilla henkilöillä on havaittu erityisesti sanastollista sekä sisällöllistä köyhyyttä. Sanastollisella köyhyydellä tarkoitetaan henkilön kielen tuottamista, jossa lauseet ja ilmaisut ovat lyhyitä ja niitä on suhteessa vähemmän sekä ilmaisujen välillä voi esiintyä runsaasti taukoja ja ilmaisu voi olla verkkaista. Sanastollisen köyhyuden katsotaankin olevan eräs tyypillisimmistä kielellisistä oireista skitsofreniassa. Sisällöllinen köyhyys puolestaan viittaa ilmaisujen sisältöön. Sanastollisesti ja määrällisesti ilmaisuissa voi olla riittävästi lauseita ja sanoja, mutta viestin sisältö on köyhää, epäselvää tai abstraktia. Toisaalta ilmaisu voi olla myös itseään toistavaa tai ylikonkreettista. Lauseet ja ilmaisut voivat olla kieliopillisesti korrekkeja, mutta sisällöltään ilmaisut ovat epäselviä. (Trumbetta ym. 2001, 233–234; Wiginton 2022.)

Toisena yleisenä tuottamisen ongelmana on havaittu ongelmat lauserakenteessa. Lauserakenteessa ongelmia on havaittu erityisesti kykenemättömyydessä käyttää viittomakielen topiikki-kommentti rakennetta sekä puuttuvissa lauseenjäsenissä. Lauserakenteista jää usein puuttumaan jokin lauseenjäsen kuten subjekti, objekti tai verbi. Samoin haasteita on havaittu monisuuntaisten verbien käytössä, jolloin tekemisen objekti ja subjekti jää epäselväksi. (Glickman 2009, 67; Thacker 1994, 822.)

Hyvin yleinen kielellinen oire sanastollisen ja sisällöllisen köyhyiden sekä lauserakenteen ongelmien lisäksi on myös niin sanottu sivuraiteille suistuminen, josta englannin kielessä käytetään termiä *derailment*. Sivuraiteille joutuminen tapahtuu spontaanissa puheessa tai viittomisessa, jossa henkilö poikkeaa äkillisesti kertomastaan aiheesta. Esimerkkinä tästä on Karlinin (2003, 2) artikkelissa: ”MY GRANDMOTHER VERY SICK, I HOPE SHE BETTER SOON. I GO THAT BIG STORE BUY SHOES”.

Eräs sivuraiteille joutumisen tapa on toisto. Toistossa henkilö kadottaa viestin päämäärän ja ajautuu toistamaan samaa viittomaa tai ilmaisua. Yleisesti viittomakielessä toistoa käytetään korostamaan tai selventämään ilmaisua, mutta tässä kontekstissa toistolle ei ole mitään ilmeistä

syitä. (Trumbetta ym. 2001, 236; Karlin 2003, 1–2.) Toistot voivat ilmetä kielessä myös ekolaliana tai ekopraksiana. Ne ovat kaikureaktioita, joissa yksilö pakonomaisesti kopioi vuorovaikutustilanteen osallistujien puhetta tai liikkeitä. (Pridmore, Brüne, Ahmadi & Dale 2008, 565; Trumbetta ym. 2001, 236.) Ekolalia tarkoittaa sitä, kun yksilö toistaa kuulemastaan puheesta sanoja tai lauseita. Ekopraksiassa puolestaan yksilö kopioi liikkeitä. Ajatushäiriöstä kärsivien kuurojen on havaittu toistavan keskustelukumppanin tai tulkin tuottamia viittomia. (Thacker 1994, 821; Trumbetta ym. 2001, 236–237.)

Objektien ketjuttaminen on kielellinen oire, joka voi viestiä heikentyneestä assosiaatiokyvystä tai sivuraiteille suistumisesta ja se on myös yksi toistavan kielen ilmenemismuodoista. Ketjuttamista tapahtuu yleensä lauseen lopussa, jolloin yksilö listaa substantiiveja peräjälkeen. Ketjuttaminen tulee erottaa viittomakielille tyypillisestä lingvistiksestä keinosta, jossa yläluokan viittoman puuttuessa se selitetään käyttämällä luokkaan kuuluvia termejä. (Trumbetta ym. 2001, 237.) Englannin kielen termi *Clanging* kuvaa kielellistä oiretta, jossa yksilö listaa sanoja tai viittomia niiden foneemien, eikä merkitysten perusteella. Clanging voi ilmetä riimittelynä, missä sanoilla ei ole semanttista yhteyttä toisiinsa. Kuurojen asiakkaiden kielessä clanging voi esiintyä viittomalistana, jossa käytetään vain yhtä samanlaista käsimuotoa. Kielten sekoittuminen voi myös olla oireen ilmenemismuoto esimerkiksi skitsofreniasta kärsivän kuuro henkilön huomattiin sekoittavan virheellisesti vakiintuneen viittoman SOUL (*suom. sielu*) kuvailevaan viittomaan SOLE (*suom. kengänpohja*). (Trumbetta ym. 2001, 238.)

Toinen sivuraiteille suistumisen kaltainen oire on vaikeus vastata kysymyksiin. Englannin kielessä tästä ilmiöstä käytetään nimitystä *tangential speech*. Tällä tarkoitetaan, että vakavasta mielenterveyshäiriöstä kärsivän henkilön on vaikeaa antaa selviä vastauksia esitettyihin kysymyksiin. Vastaukset ovat usein epäsuoria, irrelevantteja tai kysymystä sivuavia. (Trumbetta ym. 2001, 240.) Kysymyksiin vastaamisen vaikeuteen liittyy myös vaikeus vastata tarkentaviin kysymyksiin. Mielenterveyshäiriöstä kärsivän on vaikeaa toistaa kertomaansa, mikäli tältä pyydetään tarkennusta tai tätä pyydetään toistamaan kertomaansa. (Viljanen 2021; Widberg-Palo 2021.)

Kielellinen oireilu voi myös näyttäytyä viittomien virheellisenä tuottamisena. Sana-approksimaatioita ja neologismeja on havaittu kuuroilla mielenterveyshäiriöistä kuten skitsofreniasta kärsivillä kuuroilla. Sana-approksimaatiossa olemassa olevaa sanaa käytetään uudella tai epätyypillisellä tavalla tai uusi sana keksitään jo olemassa olevien kielen sääntöjen perusteella.

Esimerkiksi eräs kuuleva skitsofreniasta kärsivä henkilö käytti hanska-sanana sijaan termiä käsikenkä. (Trumbetta ym. 2001, 233–234; Denmark 1994, 62.)

Neologismit ovat puolestaan uusia, itse keksittyjä termejä, joilla on merkitys vain termin tuottajalle itselleen. Sana-approksimaatioilla ja neologismeilla on yhteys toisiinsa, mutta sana-approksimaatioissa on helpompaa päätellä, mistä sanoista tuotettu sana on johdettu. Viittomakielisissä neologismeissa yleensä viittomakielen kielioppia noudatetaan ja viittoman parametrit tuotetaan oikein, mutta niitä yhdistellään uniikeilla tavoilla muodostaen uusia viittomia. Sana-approksimaatioiden ja neologismien havaitseminen voi olla viittomakielisissä haastavaa, sillä viittomissa voi olla runsaasti alueellista vaihtelua. Neologismeja voidaan herkästi sekoittaa alueellisiin viittoman variantteihin tai päinvastoin. Olisikin tärkeää, että viittomakieltä arvioidessaan lääkäriellä olisi syvä ymmärrys kielen normaalista ja epänormaalista muodosta. (Trumbetta ym. 2001, 233–234; Denmark 1994, 62.)

Parafasiaa eli tahatonta tuottamista tai nimeämistä vaikeuksia on myös havaittavissa mielenterveyshäiriöistä kärsivien kuurojen yksilöiden kielessä. Parafasiassa halutun kohdesanan tuottaminen voi olla ongelmallista esimerkiksi verbaalisesti, semanttisesti, foneemisesti, fonologisesti tai visuaalisesti. (Karlsson 2013, 9.) Alice Thacker (1994, 820) huomasi kuuroilla foneemisen parafasian sisältävän viittomien liikkeen takaperin tuottamista, takaperin sormittamista sekä viittomien tuottamista väärässä paikassa. Hän havaitsi myös viittomakielelle uniikin kielen tuottamiseen liittyvän oireen, jossa skitsofreniasta kärsivä kuuro nainen käytti rajoitetusti viittomatilaa. Nainen käytti oikeanpuoleista viittomatilaa ja kehoja identifioimaan itseään, kun taas vasenta puolta identifioidakseen veljeään. Nainen kävi dialogeja roolien välillä, joissa hän pystyi tuottamaan viittomat rajoitetusti roolien vaatimilla puolilla. Hän ei esimerkiksi pystynyt käyttämään keskellä olevaa neutraaltilaa tai liikkuvia viittomia, sillä viittomat olivat roolin näkökulmasta riippuen rajoitettuja vain yhdelle puolelle. (Thacker 1994, 822.)

Erään tutkimuksen mukaan skitsofreniasta kärsivillä kuuroilla on havaittu haasteita myös klassifikaattorien käytössä ja ymmärryksessä. Klassifikaattorit ovat viittomakielelle ominaisia joltain elollista tai elotonta objektia kuvaavia käsimuotoja. Ennen klassifikaattorien käyttöä, tulee sitä edeltävässä tekstissä viitata kyseiseen objektiin sen vakiintuneella viittomalla. Klassifikaattorien käsimuodot ovat ikonisia ja kuvaavat yleensä objektin kokoa tai muotoa. Klassifikaattorien käytön ja ymmärtämisen ongelmat havaittiin tutkimuksessa, jossa 14 kuuroa skitsofrenia potilasta verrattiin 35 terveeseen osallistujaan. Osallistujille teetettiin tehtäviä sekä klassifikaattorien tuottamiseen, että ymmärtämiseen liittyen. Vertailukohteeksi heille teetettiin tehtäviä

myös substantiivien tuottamiseen ja ymmärtämiseen liittyen. Tuloksista kävi selvästi ilmi, että skitsofreniasta kärsivillä kuuroilla tulokset olivat kaikilla osa-alueilla vertailuryhmää heikommät, mutta erityisesti ongelmat esiintyivät klassifikaattorien tuottamisessa. Suurimmaksi osaksi virheet esiintyivät viittojen virheellisissä käsimuodoissa. Tutkimus oli kuitenkin otteeltaan hyvin pieni, eikä tällöin ole yleistettävissä, mutta osoittaa kuitenkin klassifikaatorivirheiden olevan mahdollinen skitsofreniasta johtuva kielellinen oire viittomakielisellä väestöllä. (Chatzidamianos, McCarthy, Du Fec, Roselló & McKenna 2018.)

Viittomakielen tuottamiseen liittyviä ongelmia on havaittu myös tilankäytössä sekä paikantamisessa. Paikantamisella eli lokalisaatiolla viittojat voivat tuoda nähtäville sellaisia asioita, jotka eivät ole fyysisesti läsnä tilanteessa. Paikantaminen toteutetaan osoittamalla viittomatilassa sitä paikkaa, johon viitattava asia halutaan sijoittaa. Viittoja rakentaa siis viittomatiilaan ikonisen mallin tilanteista ja voi jatkossa viitata paikantamiinsa asioihin osoituksin. (Rissanen 1984, 17-19.) Paikantamisessa ja ikonisen mallin rakentamisessa on havaittu haasteita kuuroilla henkilöillä, jotka kärsivät mielenterveyshäiriöistä. Yleisiä haasteita paikantamiseen liittyen ovat muun muassa kyvyttömyys viitata jo paikantamiinsa asioihin sekä paikannuksien päällekkäisyys. Viittoja saattaa paikantaa tiettyjä asioita tiettyyn paikkaan viittomatilassa, mutta ei enää myöhemmin viittaa niihin tai sijoittaa jonkin toisen asian samalle paikalle. (Glickman 2009, 66-69.)

Kielellisten ongelmien lisäksi on kuuroilla mielenterveyden ongelmista kärsivillä henkilöillä havaittu ongelmia myös non-manuaalisten elementtien eli ilmeiden, eleiden sekä kehon ja pään liikkeiden kanssa. Erityisesti ongelmia on havaittu tunteen ilmaisussa ja ilmeissä. Psykoottisilla henkilöillä on havaittu ristiriitaisuutta heidän sanomansa ja tunteidensa tai tunneilmaisunsa kanssa. Henkilö voi ilmaista olevansa iloinen, mutta hänellä voi olla surullinen tai ahdistunut ilme kasvoillaan. Tunneilmaisut voivat vaihdella nopeasti tai ne voivat olla hyvin minimaalisia, eivätkä tunneilmaisut ja ilmeet tunnu sopivan henkilön kertomuksiin. (Glickman 2009, 65.) Tunneilmaisujen ja ilmeiden minimaalisuus vaikuttaa omalla tavallaan myös henkilön mahdollisuuksiin välittää viittomisessaan denotaatioita tai konnotaatioita. Viittomakieleen kuuluu vahvasti ilmeet ja ilmeiden avulla viestitään merkityksiä sekä ilmaistaan intensiteettiä. Ilmeiden ollessa minimaaliset voi viittojan sanomasta jäädä puuttumaan olennaisia merkityksiä. (Trumbetta ym. 2001, 241.)

Mielenterveyshäiriöiden kielelliseksi oireeksi luetaan myös kielen vastaanottamisen ja ymmärtämisen ongelmat. Kielen prosessoinnin haasteet voivat esiintyä sekä syntaksin että semantiikan tasolla. Erityisesti skitsofreniasta kärsivillä kuuroilla henkilöillä kompleksien lauseenrakteiden ymmärtäminen on haastavaa. (Trumbetta ym. 2001, 243–244.) Sanojen merkityksen ja metaforisuuden ymmärtäminen voi olla ongelmallista. Esimerkiksi sanan denotatiivista merkitystä voidaan priorisoida konnotatiivisen merkityksen sijaan. Konnotaatio tarkoittaa sanan lisämerkitystä. Puinen risti voi esimerkiksi saada lisämerkityksen kristinuskosta. Denotaatiossa puolestaan sanan lisämerkitykset katoavat, jolloin puinen risti merkitsee vain puista ristiä. Kontekstin hahmottaminen voi olla vakavasta mielenterveyshäiriöstä kärsivällä kuurolla henkilöllä rajoittunutta. (Trumbetta ym. 2001, 244.) Trumbetta ym. (2001, 244) korostavat, että kontekstin ymmärtämisen vaikeudet voivat olla merkittäviä kuurojen vuorovaikutustaidoille, sillä erityisesti amerikkalaisessa viittomakielessä konteksti määrittelee ja selventää käytetyn viittoman merkityksen. Ajatushäiriö voi myös vaikuttaa yksilön kykyyn ymmärtää ja tulkita ilmeitä. Viittomakielissä ilmeillä voidaan nähdä olevan kaksi toimintoa, prosodian ja affektiivisuuden ilmaisu sekä morfologisten piirteiden ilmaisu. (Thacker 1994, 819-820.)

Kielellisen oireilun lisäksi kuuroilla mielenterveyspotilailla on havaittu myös hallusinaatioita ja harhoja. Myöhemmällä iällä kuuroutuneilla yksilöillä, joilla on ollut kosketusta puhuttuun kieleen, on havaittu audittiivisia hallusinaatioita eli äänihallusinaatioita. On kuitenkin huomiotavaa, että hallusinaatioita diagnosoidessa lääkäri esittää usein kysymyksen ”kuuletko ääniä?”. Kysymys voi olla monitulkintainen kuuroille potilaalle, sillä äänien kuuleminen voi viitata audittiiviseen tai visuaaliseen hallusinaatioon. Kuuroilla mielenterveyspotilailla on havaittu myös visuaalisia hallusinaatioita eli näköön perustuvia hallusinaatioita. Yleisesti on ajateltu, että kuuroilla mielenterveyspotilailla visuaaliset hallusinaatiot olisivat yleisempiä muihin hallusinaatioihin verrattuna. Tämä on kuitenkin epätodennäköistä, sillä ”viittomisen näkeminen” ei ole vastaava ilmiö äänien kuulemisen kanssa. (Glickman 2009, 54-58.) Kuuroilla on havaittu myös haptisia/taktilisia hallusinaatioita eli kosketukseen ja fyysisiin tunteuksiin liittyviä harhoja esimerkiksi kuvitelma liikkeestä iholla tai ihon sisällä (Denmark 1994, 62; Glickman 2009, 54; Huizen 2017).

Toinen ei-kielellinen oire kuuroilla mielenterveyspotilailla ovat harhaluulot eli deluusiot. Harhaluulot ovat virheellisiä uskomuksia, joihin usein liittyy havaintojen ja kokemusten väärintulkintaa. Tavallisimpia harhaluuloja ovat vainoamis-, suhteuttamis- ja suuruusharhaluulo. Vai-

naomisharhaluuloissa henkilö uskoo häntä seurattavan esimerkiksi järjestön toimesta. Suhteutamisharhaluuloissa henkilö kuvittelee arkipäiväisten asioiden liittyvän juuri häneen esimerkiksi televisio-ohjelmissa käytävät keskustelut viittaavat häneen. Suuruusharhaluuloissa puolestaan henkilö uskoo olevansa merkittävä tai merkkihenkilö perusteetta, esimerkiksi henkilö voi kuvitella olevansa jumala tai kuningas. (Glickman 2009, 60-64; Huttunen 2018.)

4.2 Tulkkaus mielenterveyspalveluissa

Tulkkaminen mielenterveyskontekstissa eroaa muusta asioimistulkkauksesta, sillä se on uniikki ja haastava tulkkausympäristö. Mielenterveyden kontekstissa tulkit voivat kohdata erikoissanastoa, emotionaalisesti haastavia aiheita ja sanoilla on erityistä painoarvoa kyseisessä kontekstissa. (Crump 2012, 54.) Tulkit ovat kokeneet, että mielenterveyskontekstissa tulkatesaan he kohtasivat enemmän vaihtelua ja yllättäviä tilanteita, niin asiakkaan käytöksen kuin käsiteltävien aiheiden näkökulmasta (Resera, Tribe & Lane 2014, 7).

Mielenterveyden kontekstissa ja erityisesti psykiatriassa tulkkaminen on oikeustulkkauksen lisäksi kenties haastavimpia tulkkauksen lajeja. Psykiatrisessa kontekstissa työskentelevien tulkkien tulisi omata syvä ymmärrys ja kokemus lääketieteestä ja psykiatriasta. (Gulati 2003, 82.) Psykiatrisessa kontekstissa työskentelevien tulkkien tulisi osata erottaa myös asiakkaiden kielenkäytöstä viittomakieli ja sekava ”epäkieli”. Mielenterveystulkkaus ei ole harjoittelun paikka. Mikäli tulkilla ei ole itsevarmuutta osaamisestaan tai vaadittavaa taitoa ja kokemusta mielenterveystulkkauksesta, ei hänen tulisi ottaa näitä tilauksia vastaan. (Karin 2003, 3; Lundén 2022.)

Haastatellessamme tulkkeja kokemuksistaan mielenterveystulkkauksessa he totesivat, että jokaista tulkkaustilannetta pitäisi lähestyä pienillä ennako-odotuksilla, sillä tilanteiden kulku ei ole suoraviivaista. Valmistautumisen tärkeyttä ei tule unohtaa, sillä erityisesti tulkkausympäristöä ja sen mahdollisia vaikutuksia tulkkeeseen tulisi pohtia. Kokeneet tulkit kuitenkin kertoivat, että liiallinen valmistautuminen voi johtaa ennakointiin ja vaikuttaa tulkkausprosessiin negatiivisella tavalla. Kaiken informaation välittäminen sellaisenaan on äärimmäisen tärkeää. Strategiset poisjätöt, uudelleen muotoilut tai lisäily tulkkeessa ei ole välttämättä kannattavaa. (Lundén 2022.) Tavallisesti tulkit ovat tottuneet rakentamaan strukturoitua ja koherenttia tulketta, joka on selkeä ja toimiva kokonaisuus. Mielenterveystulkkauksessa on kuitenkin pidettävä mielessä, ettei tämä ole aina mahdollista. Asiakkaan kielen ollessa sekavaa voi tulkki hel-

posti kokea ymmärtämisen vaikeuden johtuvan hänestä itsestään ja pelätä sekavan kielen tulkkauksen asettavan kuuron asiakkaan huonoon valoon. (Crump 2012, 57.) Kaikki haastattelemamme tulkit ja asiantuntijat mainitsevat tästä samaisesta haasteesta. Tulkkien ei näissä tilanteissa tulisi olettaa ymmärtämisen haasteen johtuvan automaattisesti omasta osaamattomuudesta, vaan luottaa omiin taitoihinsa ja näkemäänsä, ja tulkata viestiä sen mukaisesti; virheineen kaikkineen. (Lundén 2022; Viljanen 2021; Widberg-Palo 2021.)

Tulkkauksitilanteen kommunikatiivinen vaihtelu ja yllättävyys voi johtaa siihen, että tulkin pitää olla joustava tulkkauksityylillisesti (Resera 2014 ym, 7). Esimerkiksi konsekutiivitulkkaukset voi olla hyödyllistä mielenterveyskontekstissa tulkatessa, sillä se mahdollistaa kokonaisvaltaisen ja syvällisen ymmärryksen muodostamisen lähdetekstistä. Konsekutiivitulkkaukset voi myös auttaa tulkkia huomioimaan tuotettua kieltä, esimerkiksi tunnistamaan sieltä poikkeavia kielellisiä ilmiöitä. Toisaalta simultaanitulkkaukset voi olla toimivampi tulkkaustapa, jos asiakkaan viittominen on nopeaa, vaikeasti keskeytettävää eikä sisällä luonnollisia taukoja, tai jos tulkin on vaikeaa pitää tuotettua lähdetekstiä lyhytkestoisessa muistissaan. (Crump & Glickman 2011, 27.)

Tulkkien tulisi kiinnittää mielenterveyskontekstissa erityistä huomioita ulosantiinsa tulkatessaan kuuroa asiakasta. Lääkärin arvioissa asiakkaan mielentilaa ja yleistä olemusta, ei tulkin oma persoona saa vaikuttaa liiaksi lääkärin näkemykseen tai käsitykseen asiakkaasta. Esimerkiksi tulkin liiallinen positiivisuus voi ilmentää lääkärille maanisia oireita, kun taas flegmaattinen tulke voi saada potilaan vaikuttamaan depressiiviseltä. (Crump 2012, 58.) Jos viittomakielisen asiakkaan kieli on rikkinäistä tulkki voi käyttää tulkkaustrategianaan kuvailevaa tulkkauksityyliä tai glossausta. Kuvailua voi esimerkiksi olla se, kun lääkärille välitetään tietoa asiakkaan tuottaman kielen paralingvistisistä piirteistä. Esimerkiksi kohdatessaan selkeitä neologismeja eli uudissanoja, tulkkien tulisi kommentoida ja kuvailla tapahtumaa. (Crump & Glickman 2011, 25-26.) Crump ja Glickman (2011, 25) kehottavat, että tulkki kertoisi lääkärille, että viittoma on hänelle vieras, mutta sillä vaikuttaa olevan asiakkaalle jokin merkitys. Lisäksi tulkin tulisi kuvailla tuotetun neologismia parametreja ja kertoa, mitä viittomaa se muistuttaa. Mielenterveyden, ja erityisesti psykiatrian, kontekstissa asiakkaan kognitiivinen prosessi onkin usein itse asiakkaan tuottamaa viestiä olennaisempi, ja tulkkaustrategiana kuvailu voikin olla toimiva ratkaisu asiakkaan kognitiivisen prosessin ilmentämiseksi (Karlén 2003, 3). Tämä strategia vaatii kuitenkin tulkilta varovaisuutta. Tulkki ei voi kuvailullaan antaa hoitavalle taholle mielipiteitään asiakkaan mielentilasta tai diagnoosista, tulkin tehtävänä ei ole myöskään

tarjota hoitavalle taholle mielipidettään siitä, miksi asiakas toimii tai viittoo tietyllä tavalla. (Karlin 2003, 4.)

Glossaaminen on viittomien kirjaamisjärjestelmä, jossa viittomien merkitystä vastaavat kohdekieliset sanat kirjoitetaan isoin kirjaimin ja perusmuodossa (Salonen, Wainio, Kronquist & Keränen 2019, 3). Tulkkausstrategiana glossaaminen on sanasta sanaan tuotettu käänнос lähde tekstistä, jossa viittomakielen kielioppi ja lauseenrakenteen elävyys voivat jäädä varjoon. Glossaamista ei suositella tulkkausstrategiana, jos asiakkaan viittomakieli on sujuvaa, sillä se antaa siitä huonon kuvan. Rikkinäistä kieltä tulkatessa glossaaminen voi kuitenkin mahdollistaa sen, että lääkärille välittyy lauseenrakenteiden ja kielen sekavuus. (Crump & Glickman 2011, 25-26.)

Mielenterveyden kontekstissa tulkatessa tulee ottaa huomioon myös tulkin omat taustat ja kokemukset. Vaikka tulkki on objektiivinen ammattilainen, joka osaa suhtautua neutraalisti vastaanottamaansa tulkkaustilaukseen, on tulkki myös ihminen kokemuksineen ja traumoineen. Tulkit, joilla on omankäden kokemusta asiakkaidensa traumoista ja kokemuksista voivat tuoda tulkkaustilanteeseen tiedostamattomia reaktioita, joilla voi olla vaikutusta tulkkausvalintoihin. Jaetut kokemukset tai taustat voivat aiheuttaa tulkissa tunnekuohuja, mikä voi johtaa työstressiin. (Crump 2012, 56; Resera ym 2014, 7.) Viittomakielen tulkit käyttävät tulkatessaan ensimmäistä persoonaa, mutta mielenterveyden kontekstissa kolmatta persoonaa voidaan käyttää tulkkausstrategiana. Kolmannen persoonan käyttäminen kuvailevassa tulkkauksessa voi esimerkiksi olla tulkeille vähemmän emotionaalisesti kuormittavaa. Kolmatta persoonaa voidaan myös käyttää, jos tulkki ei ole varma onko hänen ymmärtämättömyytensä lähdekielen rikkinäisyydestä vai omasta osaamattomuudesta johtuvaa. (Crump & Glickman 2011, 28.)

Sopivan tulkin roolin toteuttaminen voi myös olla muuhun asioimistulkkaukseen verrattuna haastavaa, sillä tulkin ulosanti ja persoona voivat vaikuttaa tulkkaustilanteeseen ja sitä kautta hoitosuhteeseen. (Resera ym 2014, 7.) Crump (2012, 59) määrittelee, että laadukas tulkkaus mielenterveyden kontekstissa on mahdollista, kun tulkilla on hallussaan ammatilliset ja kielelliset kompetenssit, kulttuuriset kompetenssit sekä käyttäytymiskompetenssit. Tulkin on myös oltava koulutunut ammattilainen sekä osattava käyttää erilaisia tulkkausmetodeja luontevasti. Mielenterveyden kontekstissa tulkkaavien tulkkien tulisi myös ymmärtää erilaisia hoitopaikkoja (avohoito, suljettu osasto jne.) sekä henkilökuntaa ja näiden tekijöiden mahdollisia vaikutuksia tulkkaukseen sekä kulttuurierojen mahdollisia vaikutuksia hoitosuhteeseen, vuorovaikutukseen ja tulkkaukseen. Tulkkien tulisi osata ja ymmärtää mielenterveyden kontekstissa

käytettävää erikoissanastoa sekä osata pitää asiantuntijapuheenvuoro tulkin työstä ja roolista tarvittaessa. Tulkilla pitää olla vahva ammattitaito ja tuntosarvet sekä syvälinen ymmärrys ammatillisista rajoista ja asioimistulkin ammattieettisistä säännöistä. (Crump 2012, 59-63.)

Kuuro-kuuleva-tulkkiparin käyttäminen mielenterveyspalveluissa voi lisätä tilanteen sujuvuutta esimerkiksi tasoittamalla enemmistö-vähemmistö-asetelmaa. Kuuro tulkki voi mahdollistaa tarkemman ymmärryksen ja tiedon muodostamisen asiakkaan tuottamasta lähdetekstistä, sekä selventää kielessä näkyviä lingvistisiä ja kulttuurisia piirteitä. (Crump & Glickman 2011, 32-33; Widberg-Palo 2021.) Kuuro-kuuleva -tulkkiparin käytössä on kuitenkin huomioitava kuuron tulkin yhteisön jäsenyys. Kuuro tulkki on osa viittomakielistä yhteisöä, ja voi täten olla pelkän jäsenyytensä vuoksi liian lähellä asiakasta. Yhteisön jäsenen läsnäolo tulkkaustilanteissa voi vaikuttaa asiakkaan halukkuuteen vastata kysymyksiin tai ilmaista itseään vapaasti. (Lundén 2022.)

Tulkkiparin välisen yhteistyön lisäksi on puhuttava hoitavan tahon ja tulkin välisestä moniammatillisesta yhteistyöstä. Kuten jo mainittu, mielenterveyden ja erityisesti psykiatrian kontekstissa tulkatessaan tulkilta vaaditaan tietämystä sekä viittomakielen normaalista muodosta että sen epätavallisesta muodosta. Tämän tiedon lisäksi tulkilla ja hoitavalla taholla tulee olla jaettu ymmärrys tulkin käyttämästä tulkkausstrategiasta, jolla tämä selviytyy sekavan kielimuodon tulkkaamisesta. Jaettu ymmärrys tulkin käyttämästä strategiasta sekä tulkkausratkaisuista kommunikoinen mahdollistaa tulkin ja hoitavan tahon välillä toimivan yhteistyön, jonka kautta myös asiakkaan mielentilan arvioiminen helpottuu. (Glickman 2009, 75-77.)

Puhuttujen kielten tulkkien kouluttamiseksi kirjoitettu ”Introduction to healthcare for interpreters and translators” ilmaisee kuitenkin niin kutsutun briefingin tai de-briefingin olevan tärkeää erityisesti kulttuuritulkkauksen näkökulmasta. Terveystieteiden ammattilainen saattaa kaivata tietoa potilaan kulttuurisesta taustasta sekä kulttuurin näkökulmasta olennaisista tekijöistä, jotka voivat vaikuttaa potilaan kieleen tai käytökseen. Tulkin tehtävänä on kuitenkin puhua objektiivisesti sekä huomauttaa lääkärille tai hoitajalle yksilöiden eroista ja yleistämisen vaaroista. (Crezee, 2013. 146-147.) Mielenterveyden kontekstissa tulkkausessa onkin hoitavan tahon kunnioitettava tulkkien eettisiä sääntöjä ja pitäydyttävä kysymästä tulkilta yksityiskohdaisia kysymyksiä asiakkaan taustasta tai muusta asiakasta koskevasta informaatiosta, jota tulkki on saattanut saada tietoonsa muista tilanteista. Tulkit saattavat kuitenkin ennen tai jäl-

keen tulkkauksilanteen käydä hoitavan tahon kanssa lyhyen keskustelun tulkkauksen järjestämiseen liittyvistä asioista kuten tulkin tehtävistä, tilan valaistuksesta ja tulkin sijoittumisesta. (Gulati 2003, 83.)

Mielenterveystulkkauksen haastavan luonteen sekä usein vaikeiden tai traumaattisten aiheiden tulkkauksesta johtuen olisi hyvä, että tulkillla olisi tilanteista selviytymiseksi käytössään selviytymiskeinoja. On todettu, että henkilöt, jotka työskentelevät traumatisoituneiden yksilöiden kanssa saattavat herkemmin myös omaksua traumoja itselleen. Tästä on englannin kielessä käytetty termiä *vicarious trauma*. Siinä missä mielenterveyden parissa työskentelevät ammattilaiset saavat yleensä koulutuksessaan selviytymiskeinoja- ja strategioita tämän ilmiön kanssa selviytymiseen, eivät viittomakielen tulkit kuitenkaan usein koulutuksensa aikana saa samanlaisia välineitä. Tulkeille ehdotettuja selviytymiskeinoja, jotka toimivat ikään kuin lyhytaikaisena tunteiden käsittelytapana ovat esimerkiksi meditaatio, itsetutkiskelu ja reflektointi. Sen sijaan pitkäaikaisempia ja kokonaisvaltaisia hyvinvointia tukevia metodeja ovat esimerkiksi ajankäytön- ja työmäärän hallinta, hyvät ruokailutottumukset, lepo ja liikunta. Myös jo aikaisemmin mainittu de-briefing on nähty hyvänä selviytymiskeinona, joskin tulkit voivat kokea tässä eettisiä haasteita, sillä tulkkeja sitoo vahva salassapitovelvollisuus. Selviytymiskeinojen omaaminen ja tiedostaminen on tärkeää tulkkien oman mielenterveyden ylläpitämiseksi. (Knodel 2018.)

5 TUTKIMUS

Suomessa kuurojen psyykkisen oireilun vaikutuksia kieleen ja kielen tuottamiseen sekä tulkkauksen välityksellä tapahtuvaa psykiatrista hoitoa on tutkittu hyvin vähän. Tutkimuksia on tehty enimmäkseen asiakkaiden näkökulmasta palveluntuottamisen kehittämiseksi. Näistä esimerkkejä ovat Kuurojen Liiton (2005) ”Psyykinen oireilu ja psykoterapian tarve viittomakielisellä aikuisväestöllä”, Kuurojen Liiton (2006) ”Elän silmillä- Näkökulmia viittomakielisiin mielenterveyspalveluihin” sekä Ruuskasen (2009) ”Kuuletko leijonan puhuvan? Laadullinen tutkimus viittomakielisen psykoterapian erityispiirteistä”. Tutkimuksia tulkkausvälitteisestä psykiatrisesta hoidosta, jossa pääpainona on tulkkauksen haasteiden tutkiminen, ei Suomessa kuitenkaan ole käsittäksemme tehty. Tutkimustiedon vähäisyys loikin kehittämistehtävällemme selkeät raamit sekä selkeän tarpeen.

Opinnäytetyömme on tutkimuksellinen kehittämistyö. Kehittämistyön tarkoituksena ja tavoitteena on simuloitun tulkkaustilanteen kautta tuottaa tietoa psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvan puheelle tulkkauksen haasteista ja tulkkausratkaisuista.

5.1 Aiheen rajaus

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvaa viittomakielen tulkkausta. Tutkimuksessa tarkastelemme tilannetta, jossa asiakkaalla ja hoitavalla taholla ei ole yhteistä kieltä, vaan vuorovaikutus tapahtuu viittomakielen tulkin välityksellä. Tutkimuksesamme keskitymme tilanteisiin, jossa asiakas tavataan ensimmäistä kertaa sekä tulkin että lääkärin toimesta. Tutkimuksen simuloitun luonteen vuoksi viittoja on tulkeille entuudestaan tuttu, mutta tutkimusasetelman vuoksi viittoja käyttäytyi ikään kuin tulkit olisivat hänelle tuntemattomia. Simuloitu tutkimusympäristö ei ole psykiatriaan tai viittomakielisten psykiatriseen hoitoon erikoistunut terveydenhuollon yksikkö, vaan kyseessä on yleisterveydenhuolto. Tällöin hoitohenkilökunnalla ei ole tuntemusta tai tietoa viittomakielestä ja viittomakielisestä yhteisöstä.

Tutkimuksessa tarkastelemme viittomakielen tulkkien puheelle tulkkauksen haasteita. Tutkimuksesta olemme rajanneet pois viittomakielelle päin tapahtuvan tulkkauksen. Tutkimuksessa tarkastelemme vain kuulevia viittomakielen tulkkeja ja tutkimuksesta on rajattu pois pari- ja reletulkkaus. Tutkimuksessa tarkasteltavat työkielet ovat suomalainen viittomakieli ja puhuttu

suomen kieli. Tutkimuksessa rajaamme tarkastelusta siis muut viittomakielet, kuten suomenruotsalaisen viittomakielen sekä vieraat puhutut kielet kuten englannin kielen.

Tutkimuksessa viittojana toimii suomalainen viittomakielinen kuuro henkilö. Henkilö on iältään aikuinen, eli 18–50-vuotias. Täten tutkimuksen rajauksen ulkopuolelle jäävät muut asiakasryhmät, kuten maahanmuuttajakuurot, lapset ja vanhukset. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät myös muut viittomakieliseen yhteisöön kuuluvat ryhmät, kuten kuulevat viittomakieliset, huonokuuloiset viittomakieliset ja sisäkorvaistutteen käyttäjät.

5.2 Tutkimuskysymykset, tutkimuksen tavoitteet ja tarkoitus

Opinnäytetyömme tutkimus on kartoittava tapaustutkimus, jossa tavoitteena on esimerkiksi selvittää vähemmän tunnettuja ilmiöitä sekä kehittää hypoteeseja (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 138). Kyseessä on kartoittava tutkimus, sillä kuten jo mainittu, aiheestamme ei ole Suomessa tehty aikaisempaa tutkimusta. Opinnäytetyömme tavoitteena on kartoittavan tutkimuksen määritelmän mukaisesti kehittää hypoteeseja siitä, mikä psykiatrisessa kontekstissa tulkkauksessa haastaa viittomakielen tulkin. Työn tavoitteena on selvittää psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvan viittomakielen puheelle tulkkauksen haasteita sekä tutkia tulkkien tekemiä ratkaisuja näissä tilanteissa. Tutkimuksessa tavoitteena on myös selvittää tulkkien tekemien ratkaisujen syitä. Tapaustutkimuksemme otoksen koko on neljä viittomakielen tulkkia, joista lopulliseen tutkimukseen osallistui kolme tulkkia. Otoksen koko on tutkimuksen luotettavuuden kannalta perusteltu, sillä kyseessä on laadullinen, ilmiöiden ymmärtämiseen suuntautuva tutkimusmenetelmä, jolloin tutkimusaineiston ei tarvitse olla kooltaan erityisen mitattava (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Tuomi ja Sarajärvi (2018, 98) kuvaavat, että aineison laadun näkökulmasta otoksen koon sijaan merkittäväksi muodostuu informanttien valinta.

Opinnäytetyötutkimuksemme tavoitteiden perusteella asetimme työllemme kolme tutkimuskysymystä, joihin vastaamalla voimme saavuttaa kehittämistyölle asettamamme tavoitteet.

Tutkimuskysymykset kehittämistyöllemme ovat seuraavat:

1. Mikä psyykkisesti oireilevan asiakkaan viittomakielen tuottamisessa haastaa tulkin puheelle tulkkauksessa?
2. Kuinka tulkit ratkaisevat näitä tulkkauksen haasteita puheelle tulkkauksessa?
3. Miksi tulkit päätyvät valitsemiinsa ratkaisuihin?

Suomessa järjestettiin vuonna 2020 pilottikoulutus mielenterveyden kontekstin tulkkauksesta Tampereen Aikuiskoulutuskeskuksessa yhteistyössä Mieli ry:n kanssa. TAKK:n mukaan koulutusta on tarkoitus järjestää vuosittain. Mielenterveystulkkauksen koulutus tarjotaan valinnaisena osana asioimistulkkauksen ammattitutkintoa. (TAKK 2022.) Koulutus on täten pääasiallisesti suunnattu puhuttujen kielten tulkeille, eikä viittomakielen tulkeille ole olemassa erillistä mielenterveystulkkauksen koulutusta. Kuten jo todettu, haastavimpina tulkkauksen lajeina voidaan nähdä oikeustulkkaus ja mielenterveystulkkaus (Gulati 2003, 82). Viittomakielen tulkkien on mahdollista osallistua oikeustulkkauksen erikoistumiskoulutukseen, mutta vastaavaa mahdollisuutta ei ole mielenterveystulkkauksen osalta. Näin ollen tieto mielenterveystulkkauksesta ja sen haasteista saadaan kokemuksen kautta ja tämä tieto välittyy kentällä ”hiljaisena tietona” tulkkien välillä.

Viittomakielen tulkin koulutuksen omaava toimintaterapeutti Virve Viljanen (2021) korosti tulkkien tiedon lisäämisen tärkeyttä, jotta mielenterveyden kontekstissa voidaan välittää kuuron asiakkaan mielentilaa kuulevalle osapuolelle mahdollisimman totuutta vastaavalla tavalla. Opinnäytetyömme tarkoituksena ja tavoitteena on tutustuttaa viittomakielen tulkit mielenterveyden oireilusta johtuviin kielen ilmiöihin, jotta tulkkien on jatkossa mahdollista havainnoida niitä ja mukauttaa toimintatapojaan niihin sopiviksi. Opinnäytetyömme tavoitteena on myös havainnollistaa erilaisia tulkkausstrategioita, joita mielenterveyden kontekstissa tulkatessa on mahdollista hyödyntää. Opinnäytetyön tavoitteena ja tarkoituksena onkin luoda uutta saavutettavaa tietoa tästä tulkkausalan vähemmän tunnetusta tulkkauksen lajista.

5.3 Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu

Tutkimusmenetelmäksi valitsimme kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen, jossa ilmiötä voidaan tarkastella kokonaisvaltaisina ja luonnollisina. Kvalitatiivisen tutkimuksen ytimessä on usein tutkittavien ilmiöiden löytäminen ja havainnoiminen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Laadullisen tutkimuksen yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat esimerkiksi haastattelu ja havainnointi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Käytimme näitä opinnäytetyömme aineistonkeruumenetelminä.

Tutkimuksemme ensimmäisessä osassa keräsimme tietoa tutkimuksen laatimista varten fokusryhmähaastattelun avulla. Fokusryhmähaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jolla halutaan kerätä tietoa käsiteltävästä aiheesta spesifiä ryhmää haastatteleamalla. Fokusryhmähaastattelussa tavoitteena on ymmärtää, minkälaisia eri näkökulmia tutkittavaan aiheeseen liittyy. Näkökulmat tukevat tutkittavan aiheen laajempaa ymmärtämistä. (Tilastokeskus 2022.) Tutkimuksesamme fokusryhmähaastattelu tuki lähdetekstin (Liite 1) tuottamista sekä mahdollisti sen arvioimisen.

Fokusryhmähaastatteluissa kartoitimme asiantuntijoiden kokemuksia mielenterveystulkkauksesta ja mielenterveyden oireilusta johtuvista kielellisistä ilmiöistä sekä kuulimme heidän näkemyksiään näistä aiheista. Fokusryhmäämme kuului mielenterveystulkkauksen asiantuntijoita, kuten kuulevia ja kuuroja tulkkeja sekä viittomakielentaitoinen mielenterveysalan asiantuntija. Fokusryhmän näkemyksiä ja kokemuksia peilattiin tietoperustaan ja lähdeteksti rakennettiin näiden perusteella. Fokusryhmähaastattelut mahdollistivat lähdetekstin, joka vastaa tyyliltään ja sisällöltään tosielämän tilannetta, rakentamisen.

Toisena aineistonkeruumenetelmänämme hyödynsimme havainnointia ja tallentamista. Havainnoinnin avulla saadaan selville, kuinka asiat tai henkilöt todellisuudessa toimivat ja sen etuna on välittömän tiedon saaminen. Havainnointi sopii menetelmänä juurikin tilanteisiin, joissa tarkastellaan vuorovaikutusta tai vaikeasti ennakoitavia ja nopeasti muuttuvia tilanteita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 212-213.) Hyödynsimme havainnointia simuloituja tulkkaustilanteita tutkiessamme. Havainnoimme tilanteessa tulkkien kohtaamia haasteita ja heidän tekemiään tulkkaustratkaisuja.

Tulkkaustilanteiden kuvaaminen on tutkimuksemme kannalta olennaista, sillä tarkastelemme tulkkauksen haasteita ja tulkkien tekemiä tulkkaustratkaisuja puheelle tulkkauksessa. Viittomat tuotetaan pääasiassa manuaalisilla artikulaattoreilla eli käsillä, lisäksi kieleen on vahvasti sidottuna myös eleet ja ilmeet. Nonmanuaalisen informaation huomioiminen on myös olennaista tulkkauksen tutkimuksessa. Tulkkaustilanteet ovat myös itsessään multimodaalisia ja nopea-tempoisia, jonka vuoksi videoiminen on paras tapa tallentaa niitä. (Heyerick 2021, 129-130.) Videotallenteiden avulla voimme minimoida tulkinnalliset virheet, sillä emme olisi pelkästään muistiinpanojemme ja kokemustemme varassa. Isabelle Heyerick (2021, 129) kertoo, että viit-

tomakielen ollessa visuogestruaalinen kieli on videoiminen sitä tutkittaessa perusteltua. Videoiminen on vakiintunut osa viittomakielen ja viittomakielen tulkkauksen tutkimuksen historiaa. (Heyerick 2021, 129–130.)

Kolmas menetelmämme oli teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu. Teemahaastattelussa edetään etukäteen päätettyjen teemojen ja täydentävien kysymysten avulla. Teemahaastatteluissa pääpisteinä ovat henkilöiden tulkinnat, heidän antamansa merkitykset sekä merkityksen syntyminen vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelussa tavoitteena on löytää tutkimuksen tarkoitukselle merkityksellisiä vastauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Teemahaastattelun aikana hyödynsimme myös Think Aloud -protokollaa. Think Aloud -protokollalla tarkoitetaan tulkkeen tarkastelua, jossa tarkastelun pääpaino ei ole itse tulkkauksessa tai tulkkauksratkaisuisissa, vaan sen sijaan tulkin omassa kognitiivisessa prosessissa ja sen havainnoinnissa. (Smith 2014.) Think Aloud -protokollaa hyödyntäen saatoimme paremmin ymmärtää tulkkien ratkaisuja ja päätöksentekoa tulkkauksen aikana.

5.4 Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksemme ollessa simuloitu tulkkauksutilanne todellisten tilanteiden havainnoinnin sijaan hyödynsimme työssämme fokusryhmää. Fokusryhmä koostui lisäksemme viidestä henkilöstä. Ryhmään kuului niin kuulevia kuin kuurojakin tulkkeja, joilla kaikilla on kokemusta tulkkauksista psykiatrisessa kontekstissa sekä viittomakielentaitoinen mielenterveysalan asiantuntija. Tapasimme fokusryhmän kanssa yhteensä kolme kertaa, joista kahdessa paikalla oli vain osa. Ennen fokusryhmätapaamisia koostimme asiantuntijoillemme pienen tietopaketin käsiteltävästä aiheesta, joihin asiantuntijat saattoivat peilata omia kokemuksiaan. Tietopaketti perustui keräämämme tietoperustaan.

Tapaamisissa keskityimme kuulemaan fokusryhmän kokemuksia sekä heidän havaitsemiaan ilmiöitä asiakkaiden käyttämästä kielestä psykiatrisessa kontekstissa. Keskusteluja käytiin noudattaen tulkkien eettistä säännöstöä, jolloin asiakkaista ei puhuttu tunnisteellisia tekijöitä käyttäen.

Fokusryhmän kokemuksiin, näkemyksiin ja tietoperustaan pohjaten rakensimme lähdetekstin. Lähdetekstiin sisällytettiin sekä tietoperustasta löytyviä että fokusryhmän kokemuksiin perustuvia mielenterveyden häiriöihin liittyviä oireita. Valmis lähdeteksti tarkistettiin fokusryhmän

kanssa ja saatuamme varmistuksen lähdetekstin toimivuudesta tutkimuksen rajauksen ja tavoitteiden näkökulmasta sekä sen todenmukaisuudesta etenimme tutkimuksemme seuraavaan vaiheeseen.

Lähdetekstin viittojana toimi kuuro tulkki. Viittojaksi halusimme natiivin henkilön, jolla on kyky kalibroida tuottamaansa kieltä lähdetekstin vaatimusten mukaiseksi. Tapasimme lähdetekstin viittojan kanssa muutamia kertoja. Tapaamisissa kävimme läpi lähdetekstiä ja sen viittomista.

Laadittu lähdeteksti (Liite 1) oli pituudeltaan noin kymmenen minuutin mittainen ja koostui kahdesta osasta. Lähdeteksti oli luonteeltaan monologi tutkimuksen rajauksen vuoksi, mutta tekstiä ryhmittelemässä oli kaksi suomen kielistä kysymystä, jotka tulkkien tuli tulkata viittomakielelle (Liite 1). Ensimmäinen osa oli tyyliltään monotoninen, lähes katatoninen. Se oli sisällöltään melko köyhää ja viittominen hidasta. Ensimmäiseen osaan sisällytettyjä ilmiöitä olivat: tauot, haptiset ja visuaaliset hallusinaatiot, harhaluulot, toistot ja rikkinäiset lauseenrakteet. Toinen osa oli luonteeltaan sekavampi ja kieli oli ikään kuin psykoottista. Siihen sisältyi ekopraksiaa, liiallista toistoa, visuaalisia ja haptisia hallusinaatioita, harhaluuloja, sivuraitteille ajautumista, parafasiaa kuten väärinpäin sormittamista, ketjuttamista, irrallisia viittomia, neologismi ja roolinvaihtoa (persoonien välillä). Lähdeteksti sisälsi myös prosodista vaihtelua, kuten huutamista ja kuiskaamista. Lähdetekstiin sisällyitimme myös kysymyksiin vastaamisen vaikeutta. Tutkimustulosten verrannollisuuden vuoksi pyrimme pitämään lähdetekstin mahdollisimman muuttumattomana tulkkien välillä. Tästä syystä viittoja ei vastannut tulkkien mahdollisiin tarkentaviin kysymyksiin tai reagoinut tulkkien yrityksiin keskeyttää viittomista.

Tutkimuksemme osallistui neljä tulkkiä, joista kolmella oli aiempaa kokemusta mielenterveyden kontekstissa tulkkauksesta. Hyvissä ajoin ennen tutkimukseen osallistumista tulkeille lähetettiin ”tiedote tutkimuksesta” sekä ”tieteellisen tutkimuksen ja opinnäytetyön tietosuojaseloste” (Liite 2), jotta tutkittavilla tulkeilla olisi tieto tutkimukseen osallistumiseen liittyvistä asioista ja oikeuksistaan tutkimuksen kohteina. Näin heidän olisi myös mahdollista esittää kysymyksiä tutkimukseen osallistumiseen liittyen (Liite 2). Tutkimuspäivänä tulkit allekirjoittivat ”suostumus tutkimukseen osallistumisesta”- lomakkeet (Liite 3). Viikkoa ennen tutkimuksen toteuttamista tutkittaville lähetettiin kuvitteellinen tulkkitilaus, josta kävivät ilmi tapaamisen aika, paikka, ”asiakas” ja aihe. Pyrimme laatimaan tulkkitilauksen, joka vastaisi sisällöltään ja tietomäärältään todellisia tulkkien saamia tilauksia. Lopulliseen tutkimukseen osallistui kuitenkin vain kolme tulkkiä, sillä yksi kokemusta omaavista tulkeista oli tutkimuspäivänä estynyt.

Tutkimukseen osallistui täten kolme tulkkiä, joista kahdella oli kokemusta mielenterveyskontekstissa tulkkauksesta.

Tutkimuspäivänä saavuimme tutkimuspaikalle etukäteen lähdetekstin viittojen kanssa järjestämään tilan tulkkaukselle sopivaksi sekä asettamaan tallenusvälineet. Tallenusvälineitä oli kolme, kaksi kameraa, jotka oltiin aseteltu eri kulmiin sekä äänitallennin. Pyrimme järjestämään tilanteen mahdollisimman todenmukaisesti, jolloin viittoja ja tulkki odottivat tilan ulkopuolella odotustilassa toimeksiannon alkamista. Tulkkauksenaikana toimimme itse kahdessa roolissa, toinen otti tilanteesta lääkärin roolin ja toinen keskittyi havainnoimaan tulkkauksenaikaa. Lääkärin rooliin kuului kutsua tulkki ja viittoja huoneeseen ja kahden lähdetekstin kysymyksen esittäminen viittojalle. Vaihdoimme rooleja toimeksiannon välillä.

Tulkkauksenaikojen päätyttyä siirryimme haastattelemaan tulkkia. Haastatteluissa tulkkia oli käytössään Cokelyn prosessimalli sekä Gilen kapasiteettimalli, joita he saivat halutessaan hyödyntää tulkkauksensa analysoinnissa. Katsoimme tulkkien kanssa tallenteet heidän tuottamistaan tulkkauksista hyödyntäen Think Aloud -protokollaa ja haastattelukysymyksiä (Liite 4). Puolistrukturoidun haastattelun mukaisesti, kysyimme jokaiselta tulkilta muutaman samaan teemaan liittyvän kysymyksen sekä ennen tulkkauksenaikaa katsomista että sen aikana. Haastattelut äänitettiin, jotta ne olisi mahdollista litteroida tulosten analysoimisen helpottamiseksi.

Tutkimusaineisto eli tulkkauksenaikojen tallenteet sekä haastattelujen äänitteet litteroitiin analysoimisen helpottamiseksi. Esittelemme tutkimuksen tulokset seuraavassa luvussa.

6 TULOKSET JA ANALYYSI

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksemme tuloksia sekä analysoimme niitä. Tuloksia tarkastellessa on kuitenkin huomioitava, että kyseessä on tapaustutkimus, eli tulokset eivät ole yleistettävissä. Tutkimusaineisto on kerätty simuloitussa tulkkaustilanteessa, aidon tulkkaustilanteen sijaan, joten tuloksia ja aineistoa tarkastellessa tämä tulee tiedostaa. Tulokset on jaoteltu tutkimuskysymysten mukaisesti tulkkauksen haasteisiin, tulkkien tekemiin ratkaisuihin sekä tulkkien omien ratkaisujensa perusteluihin. Tulkkien haastatteluja sekä ratkaisuja tarkastellessamme käytämme tulkeista tunnisteita Tulkki A, Tulkki B ja Tulkki C tulkkien anonymiteetin suojaamiseksi. Tulkeilla A ja B on aikaisempaa kokemusta psykiatrisessa kontekstissa tulkkauksesta, Tulkilla C puolestaan ei.

6.1 Tulkkauksen haasteet

Tutkimusaineistoa analysoidessamme havaitsimme useita psykiatrisessa kontekstissa tulkkaukseen liittyviä haasteita. Haasteet identifioitiin tulkkaustallenteita tarkastelemalla, vertaamalla niitä alkuperäiseen lähdetekstiin ja tulkkien haastattelujen avulla. Täten esittelemämme haasteet koostuvat tallenteiden perusteella havaitsemistamme haasteista sekä tulkkien kokemusten perusteella löydetyistä haasteista. Jaottelemme haasteet Deanin ja Pollardin (2001) Demand-Control -Skeeman vaatimusten (*eng. demand*) mukaisesti ympäristöllisiin, lingvistisiin ja paralingvistisiin, interpersonaalisiin sekä intrapersonaalisiin haasteisiin. Tarkoituksena ei siis ole tehdä tulkeista virheanalyysia tai keskittyä tulkkeiden mahdollisiin virheisiin, vaan sen sijaan käyttää mahdollisia virheitä havainnollistamaan psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvan tulkkauksen haasteita ja niiden syitä.

6.1.1 Ympäristölliset haasteet

Ympäristöllisiä haasteita ei tulkkaustallenteista tai tulkkien omista kertomuksista havaittu runsaasti. Ympäristölliset haasteet DC-S:n mukaan viittaavat ympäristötekijöihin kuten valaistukseen, taustameluun, istumisjärjestelyihin sekä tilanteen osallistujiin (Dean & Pollard 2001, 5). Tulkkaustilanteessa tulkit sijoitettiin istumaan kuulevan osapuolen viereen kuuroa asiakasta vastapäätä, kuten asioimistulkkaustilanteissa on tavallista. Tulkit eivät ilmaisseet, että ympäristössä olisi esiintynyt heidän toimintaansa vaikuttavia tekijöitä, eikä tulkkaustallenteita tarkastelemalla näitä myöskään tullut esiin.

Tulkkaustilanteen osallistajat eivät myöskään suoranaisesti aiheuttaneet tulkeille haasteita. On kuitenkin huomioitava, että tilanteen osallistajat tuovat aina omat vaatimuksensa tulkkaustilanteeseen ja vaikuttavat tulkkaustilanteen dynamiikkaan (Dean & Pollard 2001, 5). Tutkimustilanteessa henkilöiden lisäksi tilaan oli asetettu tallennusvälineitä, jotka omalta osaltaan voivat vaikuttaa tilanteen kulkuun ja tulkin toimintaan. Erään tulkin haastattelusta kävi ilmi, että hän pohti tulkkeensa aikana äänensä kuuluvuutta tallennuksen näkökulmasta:

”Sitäkin mä tossa mietin, sanon vielä, että että kun siinä alussa oli sitä viittomista niin sit mä puhuin aika hiljaa, sit mä yhtäkkiä tajusin, että hetkinen pitääks minun puhua kovempaa sen takia, että se ottaa siihen siihen niinku nauhalle.” (Tulkki B)

6.1.2 Interpersonaaliset haasteet

Interpersonaalisilla haasteilla viittaamme osallistujien välisten vuorovaikutussuhteiden luomiin haasteisiin (Dean & Pollard 2001, 5). Samoin kuten ympäristöllisissä haasteissa, ei tutkimuksemme aikana havaittu myöskään runsaasti interpersonaalisia haasteita. Suurin interpersonaalinen haaste aiheutui asiakkaan ja tulkin välisen kontaktin puutteesta. Tulkkaustilanteessa tulkit A ja C yrittivät kerran tarkistaa asiakkaalta hänen ilmaisuaan, mutta havaitessaan kontaktin muodostamisen olevan mahdotonta tulkit eivät enää pyrkineet tarkistamaan tai kysymään asiakkaalta ilmaisuja tai ottamaan kontaktia asiakkaaseen. Tulkit mainitsivatkin, että kontaktin puute loi tulkeille haasteen, joka tuntui epätavalliselta muihin tulkkaustilanteisiin verrattuna.

”Nii ja sitte se, että kun ei saa ihmisen kontaktii niin se on tietysti haastava, kun yleensä tekee tulkkausta aina yhteistyönä.” (Tulkki A)

”Tossa mä yritin kysyä yhtä viittomaa siltä, kun mä en ollu saanut sitä kiinni, mutta et sitten mä luovutin kun ei hän selvästikään yrittäny muhun katsonut päinkään.... mutta yritin kuitenkin sitten, ja sit luovutin kun ei ollut hedelmällinen yritys.” (Tulkki C)

Tulkki B ei kuitenkaan tulkkauksen aikana pyrkinyt keskeyttämään asiakkaan viittomista tai tarkistamaan, jos hän ei ymmärtänyt. Tulkki koki, että keskeyttäminen ja tilanteen hallinta olisi ollut enemmän lääkärin vastuulla.

”Mutta tässä tilanteessa en olisi kysynyt, että että koska se hän ei ole niinku sillä tavalla kontaktissa ja se on sitä semmoista sisäistä puhetta. Niin se se sitten tavaltaan myöskin se minä tulkkina veisin sitä tilannetta vähän, että se olisi siis lääkärin tehtävä ikään kuin keskeyttää se ja kysyä näin, että jos mä lähtisin jotain, että että ”no mites äsken viitoit?” niin se ei niinku se ei sopisi tuohon tilanteeseen ollenkaan.” (Tulkki B)

6.1.3 Intrapersonaaliset haasteet

Intrapersonaalisilla haasteilla tarkoitetaan tulkkien omiin sisäisiin tekijöihin liittyviä haasteita, kuten tunnereaktioihin, ajatuksiin tai asenteisiin liittyviä haasteita (Dean & Pollard 2001, 5). Näitä haasteita esiintyi tulkkauksen aikana jonkin verran ja suurimmat haasteet liittyivät tulkkien omien taitojen epäilyyn.

Kaikki tulkit toivat haastatteluissaan esiin vaikeuden luottaa omiin taitoihinsa sekä vaikeuden luottaa näkemäänsä. Tulkit toivat esiin lähdetekstin sekavuuden aiheuttaneen epäilyä siitä, mikä ymmärtämisen vaikeudesta liittyy omien taitojen puutteeseen ja mikä puolestaan asiakkaan sekavuuteen. Omiin taitoihin ja näkemäänsä luottamisen haaste synnytti puolestaan myös lingvistisiä ja paralingvistisiä haasteita, kuten tulkkien pyrkimyksen rakentaa sekavista ja irrallisista ilmaisuista koherentteja ja selkeitä kokonaisuuksia. Tämä puolestaan muuttaa merkittävästi tulkkeen semanttista ja sanastollista vastaavuutta lähdetekstin kanssa sekä voi johtaa väärään tulkintaan asiakkaan kognitiivisesta prosessista.

”Mutta et et huomaa että tosiaankin pitää kamppailla jotenki itteään vastaan, että ei yritä väkisin tehdä siitä järkevää, koska muissakin töissä on huomannut sen että aina ennen ekana epäilee sitä et ”ai tässä on kyse minusta, mä en vaan ymmärrä, mä en, mulla jäi joku viittoma pois”, eikä ikinä ole se, että että asiakas vaan yksinkertaisesti, hänen ajatuksenjuoksu on niin outo, että mä en saa sitä kiinni.”
(Tulkki C)

Tulkkien haastatteluista nousi esiin pelko väärän tulkinnan antamisesta lääkärille, joka voi puolestaan vaikuttaa asiakkaan hoitoon tai mahdollisiin diagnooseihin. Tulkit B ja C toivat haastatteluissaan esille tulkin vastuun omista ratkaisuisistaan sekä tulkkauksratkaisujen vaikutuksen lääkärin saamaan käsitykseen asiakkaasta. Pelko väärän kuvan antamisesta käy ilmi haastatteluista ja on myös selkeä intrapersonaalinen haaste.

” – – että ennen kuin lähtisin tekemään sitä tulkintaa, tai antamaan semmoisia viestejä mitkä voisi sitten viedä niinku, myöskin antaa sen väärän viestin, koska sinne kun tulee sitten se kirjaus, että potilas puhuu perkeleistä niin niin tuota sitä ei saa sieltä pois. Eli eli se se vastuu myös siinä tavallaan, ettei lähde niinku yli tulkitsemaan – –” (Tulkki B)

” – – ja sitten vielä tällaisessa tilanteessa se korostuu toi pelko siitä, että esittää asian jotenkin väärin. Kun ollaan tällaisessa tilanteessa, missä lääkäri arvioi, että onko tässä jotakin oikeasti vakavaa kysymyksessä. Että toki se on eri asia jossain luokka tilanteessa, oho tulkki tulkkas vahingossa väärin. Niitä sattuu, ja ja niitä voi korjailta eikä se niinku useimmiten ole niin vakavaa, mutta että mutta tässä se jotenkin että annanko ihan väärän kuvan asiakkaasta niinku jompaan

kumpaan suuntaan niin se on aika jotenkin se kapea se ala millä siinä tasapainotellaan, niinku mitä voi tehdä.” (Tulkki C)

Lähdetekstiin on sisällytetty kohta, jossa asiakas ottaa suoraan kontaktia tulkkiin jopa hieman aggressiiviseen sävyyn. Tällä pyrimme selvittämään minkälaisia haasteita asiakkaan käytös tulkkauksilanteessa aiheuttaa sekä minkälaisia tunnereaktioita tämä tulkeissa herättää. Yllätykseksemme kaksi kolmesta tulkista ei maininnut tästä haastattelussaan mitään ja kolmas tulkki totesi, ettei tämä aiheuttanut hänessä suurempaa tunnereaktiota.

”No tässä hetkessä ei ehkä kovin kummoinen, koska tietää että on tällainen lavastettu tilanne, mutta varmasti niinku, kyllähän aina, jos jos asiakas jollakin tavalla ottaa kontaktia tulkkiin, niin se on tavallaan poikkeus siitä tilanteesta missä normaalisti ollaan. Yleensä nyt ei tietenkään ihan tällainen vastaava, mut on mulla tullut myös niinku että asiakas on ollut aggressiivinen tulkkiä kohtaan. Niin kyllä se aina vähän hätkähdyttää, ja tulee vähän semmoinen niinku, riippuen tilanteesta ehkä vähän turvaton olo, kun ei enää pysty tavallaan ihan täysin olla vaan se ammatti roolin jotenkin takana piilossa.” (Tulkki C)

Tilanteen ollessa lavastettu ja viittojan ollessa tuttu tulkille ei kyseinen käytös herättänyt tulkissa suurempia tunnereaktioita. Tulkki C tuo ilmi, että aidossa tulkkauksilanteessa asiakkaan aggressiivinen käytös on hätkähdyttävää ja voi aiheuttaa tulkille turvattomuuden tunnetta.

6.1.4 Lingvistiset ja paralingvistiset haasteet

Intrapersonaalisten haasteiden lisäksi merkittävimmäksi haasteeksi tulkkauksissa nousivat lingvistiset ja paralingvistiset haasteet eli kieleen ja sen tuottamiseen liittyvät haasteet (Dean & Pollard 2001,5). Tulkkauksessa haasteita oli erityisesti lähdetekstin ja sen ilmiöiden ymmärtämisessä sekä siinä, kuinka tulketta tuotetaan kohdekielelle lähdeuskollisesti.

Kuten jo intrapersonaalisia haasteita käsitellessämme toimme esille, tulkkien vaikeus luottaa taitoihinsa ja näkemäänsä johti tulkkauksissa tarpeeseen rakentaa koherentteja kokonaisuuksia. Tulkit pyrkivät rakentamaan koherentteja kokonaisuuksia lähdetekstin kohtiin, jossa kerronta oli irrallista ja se sisälsi esimerkiksi ketjuttamista ja parafasiaa. Esimerkiksi näitä ilmiöitä sisältävä lähdetekstin toisen osan kohta tuotti kaikille tulkeille haasteita.

”Se kertoo minulle tekstikirja tiedeprojekti matikka tavalla näin tapahtuu. Olin koulussa ja siellä rotat hämähäkit lapsi koulu opettaa opettaja matikka koulussa, koulumatkalla aina kiire. (ketjuttaminen)” (Liite 1.)

Sidosteisuuden puuttuessa tulkit pyrkivät muodostamaan sanojen välille yhteyksiä, jotta kokonaisuus olisi looginen.

” – – äää jatkuvasti ja kirjat ja tiede ettt pitää olla matematiikkaa ja tieteitä ja kaikkee tapahtuu ja koulusta pitää istua rottia on ja koulu ja sit opettaja ja ja on matikkaa ja koulua ja koulua ja koulumatka ja kiire” (Tulkki A)

” Tapahtuu ja koulussa on rottia ja hämähäkkejä ja lapsia ja matematiikkaa (nauhaa) ja on kiire koulussa” (Tulkki B)

” – – ja ja ja siel o niinku tämmösiä kaikkia projekteja ja muuta et mä nii mä t-koulussa on rottia ja hämähäkkejä ja lapsia ja koulu opettaja opettaa matikkaa ja koulumatka on kiire” (Tulkki C)

Kuten esimerkeistä huomataan tulkit pyrkivät yhdistämään irrallisia sanoja toisiinsa sidosteisuuden keinoja käyttämällä ja muodostamaan niistä kokonaisia lauseita. Tämä oli toistuva haaste tulkkaustilanteissa. Erityisesti Tulkki C reflektoi sidosteisuuteen liittyviä haasteita osana Think Aloud -protokollan mukaista pohdintaansa.

”Tässä taas ku tulee näitä, niinku koko ajan huomaa että mun aivot yrittää löytää sieltä jotakin jotakin logiikkaa. Just tossa siinä opettaja kohassa, et ”opettaa matikkaa”, en mä todellisuudessa tiedä et niinku oliko siinä mikään kokonaan lause siitä että ”siellä koulussa on opettaja, se opettaa matikkaa” vai tuliko sieltä vai jotakin koulu kontekstiin liittyviä asioita mitkä hänellä eka tuli mieleen. Mutta että selvästi on haasteita just siinä, että niinku sen erottamisessa, että että mikä on vaan sellaista sekavaa viittomien heittelyä, ja mikä on semmoista missä hänellä yrittää olla joku järki siellä. Sitä on mulla vaikea erottaa.” (Tulkki C)

”Sitten se onkin yhtäkkiä jotain tällaista, että mihin tämä liittyy, että tavallaan sitten pitäisi vaan kokoajan muistaa se että sieltä ei välttämättä tuu mitään siihen edelliseen liittyvää, niin se helpottais sitä omaa prosessia aika paljon.” (Tulkki C)

Sidosteisuuden puuttumiseen liittyy myös vahvasti asioiden välisten suhteiden epäselvyyden ja lauseenjäsenten puuttumisen tuomat haasteet. Haasteita esiintyi myös aikamuotojen tunnistamisessa ja oikeiden aikamuotojen tuottamisessa kohdekielelle. Näitä haasteita esiintyi tulkkeessa runsaasti sekä ensimmäisessä että toisessa lähdetekstin osassa. Haasteita asioiden välisten suhteiden hahmottamiseen tuotti viittomisen hitaus ja katkonaisuus sekä puolestaan toisen osan vauhdikkuus ja sekavuus. Tulkit nimesivät asioiden välisten suhteiden hahmottamisen erääksi suurimmista haasteista.

”No siis jotkut semmoset suhteet, että kuka nyt vaikka kyttää ketä niin ne on aina vaikeita ja ne oli tuossakin silleen että haastavia että menikö ne nyt oikein päin.” (Tulkki A)

”Ehkä, toki tämäkin voi olla jotakin ihan omaa sekoilua, mutta et se on joku että puhuuko niinku hän itselleen vai jollekin niinku jollekin kuvitellulle henkilölle josakin ja tarkoittaako hän että minun pitää nyt kontrolloida niitä muita vai ne kont-

rolloi minua mutta en tätäkään. Tää on ehkä myös vähän semmoinen pitkä ajatuskulkku avattavaksi lääkärille tuommoisen hetkessä, mutta että jotenkin sitä olisi voinut myös niinku sanoa että mulla on vähän epäselvää, että puhuuko hän nyt itsensä vai jostakin toisesta ihmisestä.” (Tulkki C)

Lähdetekstiin sisällytetyt kielelliset oireet kuten ekopraksia, neologismi, parafasiat ja ketjuttaminen tuottivat jokaiselle tulkille haasteita. Ekopraksian ilmetessä lähdetekstin toisessa osassa jokainen tulkki sai sen tuotettua puheelle, mutta tulkkeen tyyliä ja ratkaisut vaihtelivat tulkkien välillä. Samoin tulkit selittivät lähdetekstin tapahtumia eri tavoin.

”Lääkäri: Niin siis tiedätkö miksi olet täällä?”

Potilas: niin siis tiedätkö miksi olet täällä?” (Liite 1)

”Tiedätkö miksi olet täällä?” (Tulkki A)

”- - tiedätkö sinä? - - no miksi sinä oot täällä” (Tulkki B)

”tiedätkö miksi olet täällä?” (Tulkki C)

Eräs tulkeista pohti ekopraksian tulkkaamista, mutta ei osannut nimetä tarkalleen mistä kielessä esiintynyt ilmiö johtui. Tulkki tulkitsi ekopraksian olevan asiakkaan vastakysymys lääkärin esittämään kysymykseen.

”Ja tossa oli nyt sellanen kohta, et hän tavallaan ennenku mä ehdin viittoa sitä, sitä kysymystä loppuun asti ni hän tavallaan sit jo vastaa siihen vastakysymyksellä.” (Tulkki B)

Toinen kielellinen oire, neologismi, aiheutti samaten haasteita tulkeille. Lähdetekstin toiseen osaan sisällytettiin yksi neologismi, eli uudisviittoma, joka psykiatrisessa kontekstissa kantaa usein asiakkaalle itselleen merkitystä, mutta muille viittoma ei ole ymmärrettävä (Trumbetta ym. 2001, 233–234). Tässä tulkit huomasivat, että kyseessä on kenties asiakkaalle merkityksellinen viittoma, mutta toivat esille, etteivät he itse ymmärrä mitä kyseinen viittoma tarkoittaa. Neologismi tuotettiin viittomakielen parametrejä oikein käyttäen, mutta ne yhdistettiin tavalla, joka ei kuvaa mitään vakiintunutta viittomaa. Neologismi tuotettiin olkapään kohdalla, yksikäsitisenä. Neologismin käsimuoto muistutti /5.../ käsimuotoa ja viittoman orientaatio oli kämmen viittojasta ulospäin (Rissanen 1985). Liike oli olkapäähän kohdistuva suoraliike ja siinä tapahtui toistoa.

” – – ööö en tiedä mitä tämä viittoma tarkoittaa, voi olla jotakin.” (Tulkki A)

”- - ottaa tänne olkapäähän - -” (Tulkki B)

Esimerkeistä voidaan nähdä, että tulkki A osasi tuottamassaan tulkkeessa tuoda ilmi, että asiakkaan tuottama viittoma kantaa mahdollisesti asiakkaalle itselleen merkitystä. Tulkit B ja C eivät tunnistanee neologismia kielellisenä oireena lähdetekstistä, joka vaikutti heidän tulkkausratkaisuihinsa. Tulkki C jätti neologismin kokonaan tulkkaamatta ja tuo myös haastattelussaan esille, ettei hän ymmärtänyt, mitä neologismilla tarkoitettiin tai mistä se johtui.

” – – et sitten kun hän teki jotain tällaista, et sit epäselvää että onko se vaan joku niinku pakkoliikkeen omainen juttu, vai yrittääkö hakea sille jotakin viittomaa, mut mä en hoksannut mikä viittoma se voisi olla – –” (Tulkki C)

Parafasiolla tarkoitetaan kohdesanan löytämisen vaikeutta, mutta eräs viittomakielelle ominainen parafasian ilmenemismuoto on sormitusten sekavuus sekä sormittaminen takaperin (Thacker 1994, 3). Lähdetekstin toiseen osaan lisäsimme näitä parafasian muotoja havainnoidaksemme, kokevatko tulkit nämä haasteelliseksi sekä kuinka tulkit ratkaisevat tämän ilmiön tulkkeessaan.

”Risto, KLRTKS (sekava sormitus), Matti, Ella, Mari, Venla, Tommi, EPKOOTR (Roope väärinpäin + ylimääräisiä kirjaimia) (Parafasia)” (Liite 1)

” – – äää öö nyt tulee monta nimeä mitä en ehdi saada.” (Tulkki A)

” – – risto ja martti ja sit oli vielä joku lanni venla tommi erkkupu” (Tulkki B)

” – – risto – – ja matti ja ella ja mari ja venla emm, hän luettelee tässä työkavereita tulkki ei saa niitä kaikkia hän” (Tulkki C)

Kuten esimerkeistä voidaan havaita, parafasioiden tunnistaminen ja tulkkaaminen oli tulkeille haaste.

Objektien ketjuttaminen eli substantiivien listaaminen peräjälkeen aiheutti tulkeille haasteen (Trumbetta ym. 2001, 237). Lähdetekstin toisen osan vauhdikkuus saattoi myös omalta osaltaan olla vaikuttava seikka haasteen syntymisessä. Ketjuttamista esiintyi lähdetekstin toisessa osassa useamman kerran. Kuten esimerkiksi:

”Kloonit koti tuoli televisio viesti rauha, he katsoa. (Ketjuttaminen)” (Liite 1.)

”Ajatusprosessi on vaikea nainen puolue. (Ketjuttaminen)” (Liite 1.)

”Klooni paholainen äiti työkaveri siru telta tiede sähkö (Ketjuttaminen)” (Liite 1.)

Objektien ketjuttaminen ja sidosteisuuden puute ovat luonteeltaan samankaltaisia ja tästä syystä tulkit pyrkivät luomaan irrallisten viittomien välille yhteyksiä ja sidosteisuutta.

Viittomakielen tulkeille haasteita tuottivat myös kielen kulttuuriset aspektit psykiatrisessa kontekstissa. Viittomakielelle ominaisen toiston erottaminen kielellisestä oireilusta johtuvasta toistosta osoittautui haasteeksi. Lähdetekstin molemmissa osissa esiintyi runsaasti kielellisestä oireilusta johtuvaa toistoa sekä paikoittain myös viittomakielelle ominaista toistoa, eivätkä tulkit aina osanneet havaita tulkkeessaan eroa näiden välillä. Esimerkiksi:

”Paholainen tavata tavata tavata tavata mutta ei ei ei. (toisto)” (Liite 1)

”mä en halua tavata paholaista en todellakaan halua” (Tulkki A)

”paholainen siellä tapaa tavallaan sitä ei ei ei iso ei” (Tulkki B)

”pitäny tota paholaista tavata niin monta kertaa mä en halua enää en en en halua” (Tulkki C)

Tulkki C mainitsee kyseisen haasteen myös haastattelussaan.

” Tässä ku tässä se viittoj jotakin niinku tästä tästä tapaamisesta, niin sitten mulla oli vähän niinku hankala sa- niinku en siinä hetkessä niinku ollu ihan varma siitä, että onko tää tavallaan viittomakielen luonnollista toistoa siitä tapaamisesta vai onko tämä jotenkin semmoista hänen, niinku että hän jumittuu siihen viittomaan, että kumpaa siinä on.” (Tulkki C)

Lähdetekstissä esiintyi myös roolinvaihtoa. Roolinvaihto poikkesi kuitenkin tyypillisestä viittomakieleen kuuluvasta roolinvaihdosta, joka on kerronnan keino. Lähdetekstissä roolinvaihto tapahtui kahden asiakkaan sisäisen persoonan välillä. Lähdetekstin toisessa osassa, jonka sisältö on sekavampaa sekä kerronta kiihtynyttä, roolinvaihto erottui selkeänä ja rauhallisena kokonaisuutena. Roolinvaihtoa tapahtui kahdesti lähdetekstin toisessa osassa ja sama lause toistettiin molemmilla kerroilla. Viittoja ilmensi roolinvaihtoa pienellä kehon liikkeellä sekä ilmeen ja rekisterin muutoksella. Roolinvaihdon tuoma haaste aiheutti sen, etteivät tulkit omassa puheelle tulkkauksessaan osanneet tuoda näkyväksi muutosta viittojan persoonassa. Roolinvaihtojen aikana tulkkeiden sanastollinen vastaavuus oli onnistunut, mutta semanttisesti ja dynaamisesti tulke ei täysin vastannut lähdetekstiä.

”Tämä oli minulle aivan täysin epäselvä tavallaan tää. Ku se just muutamaan otteen just vaipu tollaseen niinku johonkin, et siin tuli selkeä niinku että se ei ollut enää se organisaatio siellä.” (Tulkki C)

Viittomanimien tunnistaminen, joka on viittomakielelle ja viittomakieliselle kulttuurille ominainen asia, osoittautui tulkeille haasteeksi. Jos viittomanimet esiintyvät yllättäen ja irrallisesti lähdetekstissä, voi kuulevalle tulkille niiden tunnistaminen olla haastavampaa (Widberg-Palo 2021). Sisällyttimme lähdetekstiimme yhden viittomanimen tarkkaillaksemme aiheuttaako tämä haasteita tulkeille.

”Tommilla on kohta syntymäpäivät. Paljon onnea vaan, paljon onnea vaan Tommi (nimiviittoma).” (Liite 1)

Yksi tulkeista tulkkasi viittomanimen onnistuneesti, mutta kahdella se tuotti haasteita. Tulkki A tulkkasi sen eräänä toisena vakiintuneena viittomana ja Tulkilla C:llä tässä esiintyi poisjättöä.

Kielellisten haasteiden lisäksi myös nonmanuaalikka aiheutti tulkeille haasteita. Erityisesti tulkeja haastoivat lähdetekstissä esiintyvät hienovaraiset ilmeet ja eleet, kuten kieltoa ilmaisevat päänpudistukset sekä naureskelu ja katseenkäyttö. Tulkeilla olikin haasteena havaita pieniä nonmanuaalisia merkitystä kantavia elementtejä, jolloin tulkkeiden semanttinen vastaavuus muuttui. Seuraavassa esimerkissä kielto ilmaistaan päänpudistuksella, joka tulkkien oli haastavaa havaita. Lähdetekstin kohta oli poikkeuksellisen hidas ja sisälsi runsaasti tauoituksia myös viittomien välissä sekä katatonialle tyypillistä poikkeuksellista artikulaatiota.

”Minä yritän tehdä // elämässäni / jotain // jota monet / eivät tee // ja tämä vaikuttaa ajatteluuni // ja // tekoihini.” (Liite 1)

”Mä yritän elää mun elämää.. jotain. tehä.. toi toi toi tuolla monta tekee.. nii.. ei vaikuta mun ajatuksiin.. myös.. tekeee..” (Tulkki A)

”Niin mun elämää yrittää tehdä m-m-muut ei tee, nii vaikuttaa minuun ajatuk-siiin myös töihin” (Tulkki B)

”Yritän mun elämässä jotakin tehä.. Monta työtä.. Vaikuttaa.. Mun ajatuksiin myös töihinki” (Tulkki C)

Kuten esimerkeistä huomataan lähdetekstin katkonaisuus sekä asioiden välisten suhteiden epäselvyys aiheuttaa haasteita myös nonmanuaalisten elementtien hahmottamisessa ja tulkkeeseen liittämässä.

Hiljaisuus, vastaamattomuus tai liikkumattomuus voivat itsessään olla merkitystä kantavia kommunikatiivisia viestejä. Tulkkivälitteisessä kommunikaatiossa hiljaisuutta voidaan tulkata erilaisin keinoin, kuten selittämällä hiljaisuuden syytä vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta, täyttämällä hiljaisuutta tai kunnioittamalla hiljaisuutta sisällyttämällä se tulkkeeseen. Hiljaisuutta täyttäessä tulisi pitää mielessä, että tulkin oman äänen ei tulisi sekoittua asiakkaan ää-

neen. Hiljaisuuden täyttäminen voi vaikuttaa kommunikointiin useasta eri näkökulmasta esimerkiksi lääketieteellisestä näkökulmasta hiljaisuuden täyttäminen voi viestiä ahdistuksesta. (Galván 2020, 11-13 & 17.) Psykiatrisessa kontekstissa hiljaisuus voikin siis kantaa merkitystä, joten hiljaisuuden täyttämistä tulisi välttää, jotta vältetään väärän kuvan välittämistä. Hiljaisuuden täyttäminen tuotti osalle tulkeista haasteita, ja hiljaisuuden täyttämiseen liittyvät tulkkausvalinnat vaihtelivat. Lähdetekstissä pitkät hiljaisuudet ja tauot merkitsivät ajatusprosessin katkonaisuutta ja viestivät kielen epätyypillisyydestä. Mikäli tulkki valitsi täyttää hiljaisuuden ajatusprosessin katkonaisuus ja kielen epätyypillisuus ei välittynyt täysin.

Yhtä lailla kuin hiljaisuuteen niin äänenkäyttöönkin tulisi kiinnittää huomiota psykiatrisessa kontekstissa puheelle tulkatessa. Haasteita tulkeille tuotti paikoitellen oikean sävyn löytäminen, oman äänen erottaminen tulkkeesta sekä oikean rekisterin löytäminen. Erityisesti lähdetekstimme toisessa osassa, jossa esiintyy kiihtyneisyyttä, ahdistuneisuutta ja jopa hermostuneisuutta, tulkeilla oli toisinaan haasteita löytää sopiva sävy ja rekisteri. Lähdetekstin oikean sävyn ja rekisterin käyttäminen vaatiikin tulkeilta toisinaan rohkeutta. Tulkkeen rekisterin ja sävyn ristiriitaisuus asiakkaan viittomisen kanssa voi johtaa vastaanottajan hämmennykseen (Humphrey & Alcorn 1994, 7-8). Mikäli tulkki valitsee käyttää kuvailevaa tulkkausstrategiaa, tulisi hänen myös huolehtia siitä, että tulkin kuvailut voidaan erottaa tulkattavasta viestistä. Myös tämä aiheutti tulkeille paikoittain haasteita. Muun muassa kuvailevaa tulkkausstrategiaa esittelemme seuraavassa luvussa.

Yleisesti tulkkauksessa pieni ennakoiminen lähdetekstin kulusta voi olla hyödyllinen strategia, mutta psykiatrisessa kontekstissa lähdetekstin sisältö ei välttämättä ole ennakoitavissa. Näissä tilanteissa tulkkien tekemä ennakointi voi johtaa siihen, että kohdekielelle tuotettu tulke on koherentimpaa kuin, mitä asiakkaan tuottama kieli todellisuudessa on. (Laine 2006, 148; Lundén 2022.) Tulkit C mainitsevat haastattelussaan ennakoimisen luomia haasteita tulkkausprosessille. Liian lyhyen viiveen pitämisen tulkkeessa voitiin myös nähdä johtavan ennakointiin.

”Just tavallaan niinku huomaa tuosta mun äänensävyistä että mä, tai tavallaan itse hämään itseäni kuvittelemalla et seuraava asia liittyy tähän edelliseen. Ku mä yritän jotaki tehdä, sitten se on pitkään hiljaa ja sitten sieltä jotakin muuta niin mä hämäännyn siitä että mä en osaa rakentaa siitä järkevää lausetta siitä.” (Tulkki C)

”Huomaa et vähän pidempi viive saisi itellä olla, vaikka sieltä tulee noita nopeita joissakin tilanteissa. Nyt mulla kävi vaan hyvä tuuri että toi et ”hän kontrolloi mun ajatuksia”, niin mulla kävi hyvä tuuri siinä että se tuli tavallaan niin nopeasti siihen perään se ”mun ajatuksia”, eikä sieltä tullut minulta että ”hän kontrolloi minua”, ja

sitten se ”ajatuksia” sinne perään sitten. Vähän pidempi viive, mikä on mulla muutenkin ehkä vähän synty että mä pidän aika pientä viivettä olisi myös tässä tilanteessa voinut auttaa, vaikka toki sitten kun sieltä tulee tosi nopeasti kaikki että jos on kovin pitkä sitten sieltä alkaa menemään niitä ohi, mutta.” (Tulkki C)

Yleisenä haasteena tulkkauksessa oli viittomisen vauhti ja kiire. Lähdetekstin toisen osan ollessa tyyliltään nopea, sekava ja sisällöllisesti köyhä, oli tulkkien vaikeaa saada tulkkeeseensa sisällytettyä kaikkea viitottua informaatiota. Viittomisen vauhti aiheutti tulkeille kiireen puolelle tulkkauksessa, joka puolestaan kuormitti tulkkien kapasiteettia. Tulkkeissa esiintyi myös runsaasti poisjättöjä, korvautumisia sekä anomaliaita. Voidaankin siis olettaa, että lähdetekstin vauhdikkuus ja sen aiheuttama kiire omalta osaltaan edesauttoivat poisjättöjen, korvautumisten ja anomalioiden tapahtumista.

”Tässä just niinku huomaa niinku just sen että kun hän viittoon niin nopeasti näitä asioita, niin mä vähän niinku puolivälissä vaihdan mun mielipidettä siitä että että mitä tässä viitotaan.” (Tulkki C)

”Täs oli ihan liikaa vauhtia, että olisi saanut kaikkea tulkattua. Apua.” (Tulkki A)

Yhdessä nämä kaikki esiintyneet haasteet lähdetekstissä aiheuttivat kenties suurimman haasteen tulkeille, kapasiteetin ylikuormittumisen. Suurta määrää kapasiteetista söi lähdetekstin ymmärtäminen ja prosessoiminen. Lähdetekstiimme on sisällytetty huomattava määrä kielellisiä oireita ja ilmiöitä, jotka eivät aina todellisissa tilanteissa ilmene samanaikaisesti. Tulkeilla oli tilanteessa vähän hallinnan keinoja (*eng. controls*) käytössään, mutta puolestaan vaatimuksia (*eng. demands*) oli runsaasti. Lähdetekstin prosessoinnin (kuunteleminen, analysoiminen ja muisti) syödessä suuren osan kapasiteettia, muut tehtävät jäivät vähemmälle huomiolle, joka kapasiteettimallin mukaisesti johtaa tulkkeen laadun kärsimiseen. (Gile 1997, 164-166.) Kaikki edellä esittelemämme haasteet ovat johtaneet kapasiteetin kuormittumiseen, joka taas aiheuttaa tulkkauksessa yhä enemmän haasteita. Tulkit identifioivat tämän myös itse erääksi suurimmista haasteista.

”No siis tämmöisissä tilanteet mun mielestä kuormittaa tää se että tulkata voi vain sen minkä on ymmärtänyt, että kun koko ajan niinku kyttää itseensä, että että on olenko varmasti ymmärtänyt enhän puhuu omiani niinku. Ja sitten se itse asiassa aiheuttaa sen että ei välttämättä ymmärrä niin hyvin kuin ymmärtäisi jos olisi vaan niinku blanca.” (Tulkki A)

”Tässä huomaa tän mun prosessin kun mä sanoin et ” kaikkien omat ajatukset” ja tavallaan niinku se OMA viittoma sieltä, että se jää tässä ehkä vähän epäselvästi mitä mä sanon, mutta mutta kun se viitto, että että omat omat jotain ajatukset ja näin tulee nii,n et sitten huomaa niinku sen oman prosessin tossa että että on aika vähän silleen lirissä jo, että ei pysty niinku ihan irtautuminen siitä lähdetekstistä tossa kohtaa.” (Tulkki C)

”Mutta, että niinku tällaisissa sen huomaa sen niinku jotenki oman kapasiteetin vähenemisen, että että tota ei kerkeä ehkä huomata kaikkea, joutuu korjailemaan sitä kesken kaiken, ja siltikin ajan vähän epävarma olo, että meniköhän nyt oikeasti näin.” (Tulkki C)

6.2 Tulkkien tekemät ratkaisut ja perustelut

Seuraavaksi esittelemme tulkkien käyttämiä tulkkausstrategioita, joilla he ovat ratkaisseet edellä mainittuja haasteita. Esittelemämme strategiat voivat toimia selviytymiskeinoina psykiatrisessa kontekstissa tulkatessa. Haastatteluissaan tulkit perustelivat ja pohtivat käyttämiään tulkkausstrategioita sekä tekemiään ratkaisuja. Kaikki tulkkausratkaisut eivät kuitenkaan aina ole täysin tiedostettuja, jolloin tulkit eivät välttämättä ole osanneet huomioida näitä pohdinnassaan. Tulkkausstrategioita ja ratkaisuja esitellessämme pohdimme myös niiden toimivuutta ja vaikutuksia psykiatrisen kontekstin tulkkauksissa.

Tulkkeiden nauhoitteista voidaan havaita myös tietoperustassa esiteltyä kolmea eri tulkkaustyyliä: glossaamista, kuvailevaa tulkkausta sekä kolmannessa persoonassa tulkkausta. Tulkit hyödynsivät puheelle tulkatessaan usein useampaa tyyliä. Kaikki tulkit tulkkasivat simultaanisti. Glossatessaan tulkit pyrkivät välittämään lähdetekstiä mahdollisimman muuttumattomana, eivätkä antaneet oman äänensä kuulua. Kuvailevassa tulkkaustyyliä puolestaan tulkit selittivät näkemiään lingvistisiä ja paralingvistisiä ilmiöitä hyödyntäen rooliaan viittomakielen ja tulkkauksen asiantuntijana. Kolmannessa persoonassa tulkkaaminen muistuttaa läheisesti kuvailevaa tulkkaustyyliä. Tyyliä poiketaan perinteisestä minämuotoisesta tulkkaustyylistä ja sen sijaan käytetään asiakkaan viestiä puheelle tulkatessa hän-muotoa. Kolmannessa persoonassa tulkkaaminen ei kuitenkaan välttämättä pidä sisällään kuvailua tuotetun lähdekielen lingvistikista ja paralingvistikista ilmiöistä. Kuvailevan tulkkaustyylin sekä kolmannessa persoonassa tulkkaamisen ajatuksena on usein etäännyttää tulkki tekstistä tai asiakkaasta (Crump & Glickman 2011, 28).

Jokainen tulkki hyödynsi tulkkeessaan glossaamista tulkkausstrategiana. Glossaamista esiintyi erityisesti liiallisia toistoja tulkatessa. Esimerkiksi:

”Minä minä minä minä minä minä minä minä minä minä minä minä – – minä minä minä minä minä – –” (Tulkki A)

” – – kaikki kaikki kaikki – –” (Tulkki A)

”Minä minä minä – – minä minä minä” (Tulkki B)

”Minä minä minä minä minä minä minä minä – – minä minä minä” (Tulkki C)

Glossaamista olisi kuitenkin voinut hyödyntää vielä laajemmin esimerkiksi parafasioiden sekä ketjuttamisen tulkkauksessa. Kuten aiemmassa luvussa jo esittelimme, tulkeilla oli haaste tulkata tekstiä, josta puuttui sidosteisuus täysin. Tulkit pyrkivätkin lisäämään sidosteisuutta erilaisia keinoja käyttämällä, kuten konjunktioiden avulla sekä pyrkivät tulkkeessaan rakentamaan kokonaisia lauseita. Kokonaisuuksien luomisen tarve voikin liittyä siihen, että tulkit pelkäävät ymmärtävänsä lähdetekstiä väärin. Glossaamisen sijaan esimerkiksi lähdetekstissä esiintyvää puutteellista sidosteisuutta tulkattiin seuraavasti:

”Äiti meni kirkkoon pahalainen punaiset silmät tulee huutaa äiti oli tyttö kauan sitten. (ketjuttaminen & puuttuvia lauseenjäseniä)” (Liite 1)

” – – äiti äiti puhu pahalaisista ja sen punasista silmistä ja ne kattoo mua ja sitte ne huutaa mulle ja äiti on si si äiti on kauan kauan sitten – –” (Tulkki A)

” – – äiti kirkossa pahalainen se pahalainen jolla on punaiset silmät se huutaa äitiä tyttö silloin – –” (Tulkki B)

” Ja tuo perkele punaiset silmät tuolta saatanan punaset silmät sieltä vaan tuijottaa ja ne vaa huutaa mulle ja s – –” (Tulkki C)

Tulkin omaa ääntä käytettiin erityisesti hyödyksi lähdetekstin kohdissa, joissa tulkeilla oli haasteita seurata lähdetekstiä. Tulkkien omia kommentteja käytettiin erityisesti ilmentämään tulkkausprosessia tai sen haasteita, eikä niinkään asiakkaan kognitiivisen prosessin havainnollistamiseksi. Tulkit joutuivat turvautumaan prosessinsa havainnollistamiseen, koska kontakti asiakkaaseen puuttui. Tulkit pyrkivät esittämään kysymyksiä ja keskeyttämään, jotta tulke olisi mahdollisimman loogista, mutta kyseistä selviytymiskeinoa ei kuitenkaan voitu käyttää tulkkausajan aikana. Tulkit monitoroivat tulkettaan ennen sen tuottamista. Yleensä, jos lähdetekstin vastaanottamiseen ja ymmärtämiseen liittyviä haasteita ilmenee, tulkit pyrkivät tarkistamaan asiakkaalta hänen viittomaansa tekstiä välttääkseen vääriä tulkintoja (Cokely 1992, 130). Tulkkeissaan tulkit käyttivät omaa ääntään seuraavasti:

”Tulkki yrittää kysyä oliko se täysin” (Tulkki A)

”Mä en tiiä mihin tää viittaa tämä tämä olkapää kohta” (Tulkki B)

”Hän luettelee tässä työkavereita tulkki ei saa niitä kaikkia” (Tulkki C)

Kuvailevaa tyyliä oli havaittavissa Tulkki B:n tulkkeessa ja se oli hänelle selvä tulkkausstrategia. Tulkki B hyödynsi kuvailevaa tyyliä läpi tulkkauksen ilmentääkseen asiakkaan kognitiivista prosessia sekä kielen tuottamisen tyyliä. Viittomakielen lingvististen ja paralingvististen piirteiden kuvailu voi parhaimmillaan ilmentää kuuron asiakkaan kognitiota (Crump & Glickman 2011, 25-26). Jos tulkki päättää kuvailla kielen ulkopuolisia elementtejä, kuten asiakkaan käytöstä tai persoonaa, voi kuitenkin olla vaarana ylitulkitseminen sekä väärin tulkintojen muodostaminen ja sisällyttäminen tulkkeeseen (Karlin 2003, 4).

” Aika katkonaista viittomista ja sillä tavalla et kyl siel jotain asiaa löytyy mutta e-ei oo sillee luonteva viittomisen tai niinku tyypillinen mikä yleensä kuuroilla on viittomisen rytmi että hyvin hyvin katkonaista viittomista. (Tulkki B)

” – – tää on aika sekavaa tekstiä vaikee seurata ja aika myös sellasta ei.. aggressiivista mutta ehkä ahdistunutta ja voimakasta” (Tulkki B)

Ylläolevat esimerkit keskittyvät kuvaamaan asiakkaan kielen tuottamista tulkkauksen aikana. Tulkki B kuvailee tuottamisen tyyliä sekä vertaa sitä tavanomaiseen viittomakielen tuottamiseen.

Paikoittain tulkki kuvailee ja tekee tulkintoja asiakkaan käytöksestä ja toiminnasta. Kuvailut ovat mielestämme kuitenkin välillä liian tulkinnallisia ja voivat antaa asiakkaan kognitiivisesta prosessista virheellisen kuvan.

” – – hän ei nyt keskustele teidän kanssa” (Tulkki B)

” Sit nyt – – hän siinä keskustelee jonku kanssa jota ei tossa nyt ole” (Tulkki B)

Tulkki B pohti haastattelussaan kuvailevan tyylin käyttöä ja sitä, miten se voi ilmentää asiakkaan kognitiivista prosessia. Hän tuo pohdinnassaan esille, että kuvailevaa tulkkaustyyliä käytettäessä on tärkeämpää antaa lisätietoa asiakkaan kielen tuottamisesta sanastotason tulkkaamisen sijaan.

”Niin niin niin siinä kohtaa sitten, kun sanallistaa sitä tyyliä tai tapaa niin niin ei ole kauhean mun mielestä oleellista se, että mitä sieltä jää pois tai et mut sit jos huomais, että OK nyt siinä oli jotain jotain sellaista, niin sitten sitten se pitäisi myös tavallaan se väli mikä siinä siinä oli niin niin tuottaa, mutta muuten mun mielestä niissä voi sitten hypätä kyytiin taas sitten ja sitten jatkaa sitä että se ei ole niinku

niin oleellista että nyt tulkki ei tulkannut ihan kaikkea koska sit se on vaan se tapa että miten sä tuotat sen saman asian ja annat siitä lisätietoa.” (Tulkki B)

Kolmannessa persoonassa tulkkaamista käytettiin myös tulkkausstrategiana. Kolmatta persoonaa käytettiin osana kuvailevaa tulkkaustyyliä sekä ilmentämään tulkkien omaa prosessia. Tulkit käyttivät kolmannessa persoonassa tulkkaamista tapana ilmaista omaa epävarmuuttaan tekstin sisällöstä.

” – ja sitten hänellä on jotain täällä mistä hän ei tykkää täällä käsivarressa ja hän haluis olla vaan kotona koska mua seurataan” (Tulkki B)

”ja päässä on joku joku rengas tai se o ihanku joku varjo tulee tähän ja hän haluaa valoa ja puhdasta” (Tulkki B)

” – – hän luettelee tässä työkavereita tulkki ei saa niitä kaikkia” (Tulkki C)

Tulkin astuessa ulos minämuotoisesta tulkkaustyylistä tulisi hänen tehdä selkeä ero oman äänensä ja tulkkeen välillä. Tulkin oman äänen ja tulkkeen välistä eroa voidaan tuoda esille rekisterin ja sävyn muutoksella. Rekisterin ja sävyn muuttaminen oman äänen ilmentämiseksi helpottaa kuulevaa osapuolta hahmottamaan kenen ajatuksia välitetään. Tulkkaustyylien liiallinen sekoittaminen sekä usean tulkkaustyylin käyttäminen saman tulkkaustilanteen aikana voi omalta osaltaan johtaa hämmennykseen sekä tehdä tulkkeesta vaikeammin seurattavaa.

”Täs kokoajan mulla nyt niinku vaihtelee, tää on välillä sitä minä – muotoa, että minä sitä, minä tätä ja sitten välillä niinku etäännyttään. Että mä en tiedä miten selkeää se olisi lääkäriille seurata, että kuka tässä nyt puhuu, mutta ehkä se vastaa sitä sekavuutta sitten ylipäätään. Että välillä vähän kuvailen minkälaista se välillä sanoo, välillä mä niinku etäännyttän, et mä en puhu enää minä muodossa vaan siellä nyt jotain sitten että tavallaan tulkaa sitä tekstiä, mutta en enää että minä vaan vaan hän.” (Tulkki B)

Tulkit hyödynsivät rekisteriä sekä sävyä merkityksen välittämisessä. Kuvailevan tulkkaustyylin vastakohtana tulkit pyrkivät ilmentämään asiakkaan kielen ominaisuuksia ja tyyliä sisällyttämällä sen puheelle tulkkaukseen. Lähdetekstin ensimmäisessä osassa katkonaisuutta, monotonisuutta ja viittomisen tyyliä ilmennettiin muun muassa äänen intonaation monotonisuudella ja tasaisuudella sekä äänenvoimakkuutta laskemalla. Lähdetekstiin sisällytetyt huudahdukset ja kuiskaukset osattiin pääosin sisällyttää osaksi tulketta. Lähdetekstin huudahduksia ei puheelle tulkattu suoranaisena huutona, vaan äänen painokkuutta lisäämällä. Lähdetekstissä esiintyvä roolinvaihto, joka tapahtui viittojan sisäisten persoonien välillä, näkyi viitotussa lähdetekstissä

selkeänä sävyn ja rekisterin muutoksena. Roolin vaihtumista tuotiin vaihtelevasti myös esille rekisterin ja sävyn muutoksina puheelle tulkkauksessa.

Eräänä tulkkaustrategiana havaitsimme sanojen artikulaation muokkaamisen viittomista vastaavaksi. Lähdetekstin ensimmäinen osa on tyyliltään hyvin monotoninen, hidas ja viittomat olivat epätarkasti artikuloituja. Tulkit onnistuivat välittämään lähdetekstin luonnetta muovamalla omaa artikulaatiotaan lähdetekstin tyylille sopivaksi. Kaikki tulkit onnistuivat välittämään lähdetekstin luonnetta tauottamalla puhetta epäloogisissa paikoissa. Tulkit artikuloivat puhetta hyvin monotonisesti ja ilmensivät viittotun tekstin flegmaattisuutta myös artikuloinnissaan ja äänneiden tuottamisessaan. Tulkki B toi lähdetekstin tyyliä näkyviin muun muassa puheelle tulkkauksella epätarkasti artikuloitun viittoman epäselvästi ja kankeasti. Siinä missä Tulkki A ei tulkkauksessaan tietoisesti muuttanut artikulaatiotyyliään, pohti hän kuitenkin sen merkitystä haastattelussaan.

”Jossain vaihees mä mietin tota, et kun se viitto sen töissä silleen lötkösti, tai niinku että, et pitääkö sitä niinku millä tavalla sitä pitää artik- pitääkö se artikuloida huomomin tai riittääkö se että se on vaan niinku lötkö se mun ilmaisu.” (Tulkki A)

Kuten olemme jo maininneet, hiljaisuudet itsessään voivat olla merkitystä kantavia tekstissä. Lähdetekstissämme hiljaisuudet ilmentävät asiakkaan kognition katkonaisuutta. Tulkit ratkaisivat hiljaisuuksien tulkkauksista kahdella eri tavalla: täyttämällä hiljaisuutta tai kunnioittamalla hiljaisuutta ja sisällyttämällä sen omaan tulkkeeseensa. Hiljaisuutta täytettiin esimerkiksi pohtivilla äännähdyksillä kuten ”mmm...”, joilla tulkkauksessa yleensä merkitään puheenvuoron pitämistä. Vaihtoehtoisesti hiljaisuudet jäivät tulkkeesta puuttumaan kokonaan. Tulkit saattoivat rakentaa lauseita pitämällä pitkää viivettä, jolloin hiljaisuudet viittomisen keskellä tai lauseiden välillä jäivät ilmaisematta. Toisaalta tulkit myös kunnioittivat viittomisessa esiintyviä taukoja sisällyttämällä nämä tulkkeeseensa, jolloin kyseessä oli enemmän tiedostettu ratkaisu. Samoin kuten nonmanuaalisten elementtien tulkkauksessa tai tulkkauksella jättämisessä, tulkit luottivat kuulevan osapuolen osaavan rekisteröidä hiljaisuuden ja pitkät tauot visuaalisen kanavan kautta. Tulkit B ja C pohtivat hiljaisuuden välittämistä haastattelussaan:

”Tässä vaiheessa mä mietin, mietin niinkun, että mun mielestä nää ei ollu kauheen kielellisiä viestejä ja ja tuota sit aatteli sen, et jos on ammattilainen niin hän sen hiljaisuuden näkee.” (Tulkki B)

”Koska helposti tulee sellanen olo et on pakko jotenki täyttää sitä hiljaisuutta jollakin ”Noooh..., hmmm...”. Et se oli aika yllättävän vaikeeta.” (Tulkki C)

Lähdetekstiin sisällytimme myös haptisia hallusinaatioita, jotka ovat kuuroilla yleinen mielen-terveyshäiriöihin liittyvä oire (Glickman 2009, 54). Lähdetekstissä näitä haptisia hallusinaatioita kuvaamaan käytettiin käsivarren raapimista sekä tekstissä viittoja kertoo hänen tuntevan ihonsa kuplivan ja ihon alle asetetun sirun häiritsevän tätä (Liite 1). Näiden viittomakielen ulkopuolelle jäävien nonmanuaalisten elementtien ilmentämistä tulkit lähestyivät eri tavoin. Tulkit A ja C luottivat kuulevan osapuolen osaavan rekisteröidä käden raapimisen olevan oire, eikä viittomakieleen kuuluva ilmiö. Tulkki B puolestaan pyrki tuomaan käden raapimista myös tulkkeeseensa sanallistamalla sen.

”Äähh käsi... tos kädessä...” (Tulkki B)

Tulkit perustelivat tekemiään valintoja seuraavin tavoin.

”mut sit varsinkin ne mitä mitä hän alkoi niinku tekemään niin että jotenkin se että että jos olisi niin että se kuuleva ei ei niinku tavallaan, että sehän voisi ajatella että tämä on viittomista että se voisi ajatella että tää on joku viittoma mikä sieltä tulee, eikä erota sitä että että se se on niinku ns. jotain kutinaa. Mut sit sit mä ajattelin myöskin että mä en voi tulkata sitä että ”kutittaa”, tai näin että että se kun ei hän niinku sanonut kuitenkaan, että ”kutittaa”, että jotain nyt siinä kädessä on että. Et sit ehkä siihen olisi voinut lääkäri kysyä, että että niin että on kutittaako siitä tai tai olisi voinut niinku tavallaan sitten ehkä tarttua siihen.” (Tulkki B)

”Ja samoin nää nää rapsutukset ja muut niin ajattelin, että kun niitä ei vaan tulkkaa niin sittenhän se on sille kuuluvalle ihan selkeätä, että se on jotain muuta kuin viittomista. Vaikka sekin on kyllä ehkä silleen niinku, ei siihen niinku 100% voi luottaa, jos ei olisi yhtään tehnyt viittovien kanssa, että se että, niin voisi olla että semmoset asiat sekoittuu, mutta toisaalt se on aika tyypillinen niinku oire, että kun on tuollaisia jotain niinku.” (Tulkki A)

"Ja näitä raapimisia mä mietin että pitääkö mun tulkkaa niinku, että kutittaa vai että rapsutteleeko hän vaan nyt tätä käsivartta tossa vai et kuinka merkittävä tämä tämä oire tässä on toki se aika näkyvä myös sille kuulevalle osapuolelle." (Tulkki C)

Kuten Tulkit A ja B tuovat haastatteluissaan esille osa kuulevista ei-viittomakielisistä, jotka eivät ole työskennelleet tai toimineet viittomakielisen väestön kanssa, ovat vahvasti auditiivisia, eivätkä välttämättä osaa vastaanottaa informaatiota visuaalisen kanavan kautta. Samoin viittomakielisen henkilön nonmanuaaliset eleet tai liikkeet saatetaan tulkita viittomiseksi. Olisikin tärkeää, että viittomakielen tulkki ja kuulevan hoitohenkilökunnan välillä lisättäisiin yhteistyötä, jotta viittomakielen tulkki olisi helpompaa tunnistaa nonmanuaalisten elementtien puolelle tulkkauksen tarvetta, kuten Tulkki A haastattelussaan toteaa.

”Toisaalta sitten taas jotkut kuulevat on niin auditiiivisia, että ne ei vastaanota mitään silmiensä kautta, että se on niinku tosi vaikea kun ei tunne sitä henkilöä et siis sitä että lääkäriä kummanlainen ihminen siinä nyt on vastaanottamassa että tavallaan sekin pitäisi jollain tavalla hahmottaa että voisi tehdä mahdollisimman hyvää tulketta kun jostain pitää karsia kaikkea ei ehkä kuitenkaan tai ainakaan mä en mä en ainakaan ehdi kaikkea tehdä.” (Tulkki A)

Tulkkeissa esiintyi myös jonkin verran poisjättöjä. Osa näistä oli strategisia valintoja, kun puolestaan osa poisjätöistä oli esimerkiksi kapasiteetin rajallisuudesta johtunutta poisjättöä. Tulkki C kertoo omassa tulkkeessaan esiintyneestä poisjätöstä.

”Kyl mul tulee täältä tätä poisjättöä, et sitten kun hän teki jotain tällaista et sit epäselvää että onko se vaan joku niinku pakkoliikkeen omainen juttu, vai yrittääkö hakea sille jotakin viittomaa, mut mä en hoksannut mikä viittoma se voisi olla niin sitten jätin sen kokonaan pois, ja muutamia muitakin kohtia mulla oli täällä.” (Tulkki C)

Kuten Lundén (2022) toteaa, strategiset poisjätöt, lisäykset tai korvaukset eivät psykiatrisessa kontekstissa tulkatessa ole välttämättä kannattavia.

Eräänä tärkeänä selviytymiskeinona ja tulkkausratkaisuihin vaikuttavana tekijänä voidaan nähdä valmistautuminen. Valmistautuminen on osa jokaisen tulkin työtä (Kieliasiantuntijat 2021). Psykiatrisessa kontekstissa tulkkausvalmistautumisessa voi olla niin hyötyjä, kuin haittojakin. Tulkki C:n ollessa kokematon tulkkauspsykiatrisessa kontekstissa, toi valmistautuminen hänelle tietoa mahdollisista lähdetekstissä esiintyvistä ilmiöistä sekä selviytymiskeinoista ja tulkkausratkaisuista, joita näiden ilmiöiden välittämiseksi voidaan käyttää. Tulkki C käytti valmistautumisessaan kollegoitaan apuna.

”Just se kun ei oikein tiennyt mitä odottaa, niin juttelin työkaverin kanssa joka on tehnyt näitä ja se niinku just vähän kerto, että mitä mahdollisesti voi odottaa, että mitä siellä voi tulla vastaan niin se se helpotti aika paljon. Mulla oli vähän semmoinen että mä en niinku yhtään tiedä mitä minulta odotetaan ja mitä siellä voi tulla niin se se auttoi kyllä paljon, että se se osasi vähän niinku kertoa että minkälaisia asioita siellä saattaa vaikka sen kielessä olla tai tai muuta ja rohkaisi just et et sitten ihan sama mitä sieltä tulee niin kaiken mitä näät niin sitten vaan tulkaat, että siinä ei niinku yritä tehdä siihen tulkki mitään järkeä siihen tekstiin.” (Tulkki C)

”Se just sanoi et sieltä voi tulla niinku toistaa vaan samaan viittomaa, sit sä vaan yhtä monta kertaa kun se viittoon niin sitten vaan toistat sen sanan ja näin.” (Tulkki C)

Siinä missä valmistautuminen voi tulkille olla apuväline, voi liiallinen valmistautuminen kuitenkin aiheuttaa ennakoitua sekä ennakkokäsitysten muodostamista tilanteesta. Psykiatriset tilanteet ovat vaikeasti ennakoitavissa, jolloin tulkin omat ennakkokäsitykset voivat vaikeuttaa tulkkausprosessia. Valmistautumista psykiatrisen kontekstin tulkkauksiin olisi hyvä tehdä yleisellä tasolla, mutta esimerkiksi asiakkaan mahdollisia diagnooseja tai mielenterveyden häiriöitä ei tulisi liiaksi pohtia, eikä niistä tule vetää johtopäätöksiä. (Lundén 2022.)

7 POHDINTA

Viittomakielen tulkkauksen haasteita psykiatrisessa kontekstissa ei Suomessa ole tutkittu aikaisemmin. Opinnäytetyötutkimuksemme onkin ensikosketus tähän aiheeseen, joten opinnäytetyömme toimii pohjana tuleville tutkimuksille. Tässä luvussa pohdimme tutkimuksemme etiikkaa, luotettavuutta, yleistettävyyttä sekä sitä, millaisia vastauksia onnistuimme saamaan tutkimuskysymyksiimme. Tämän lisäksi esittelemme jatkotutkimusaiheita liittyen viittomakieliseen yhteisöön ja psykiatriaan. Opinnäytetyömme on pintaraapaisu aiheesta, joka vaatii yhä lisää tutkimusta.

Alkuperäinen suunnitelmamme tutkimuksen toteuttamiselle oli havainnoida HUS Kulttuuri-psykiatrisella poliklinikalla tapahtuvia tulkattuja potilastilanteita. Tämä tutkimus olisi mahdollistanut suomalaisessa viittomakielessä tapahtuvan kielellisen oireilun sekä tulkkien kohtaamien haasteiden ja ratkaisujen tarkastelun aidossa ympäristössä. Jouduimme kuitenkin hylkäämään alkuperäisen suunnitelmamme aikataulujen yhteensovittamisen haasteista johtuen. Tutkimusaineiston keruu toteutettiin lopulta simuloidussa tilanteessa. Simuloitu tilanne itsessään vaikuttaa tulosten luotettavuuteen ja yleistettävyyteen.

7.1 Tutkimuksen luotettavuus ja yleistettävyys

Tutkimusta suunnitellessamme ja toteuttaessamme huolehdimme siitä, että noudatimme hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen kulkee käsikädessä tutkijoiden eettisten ratkaisujen kanssa sekä on osa tutkimuksen uskottavuutta ja luotettavuutta. Hyvä tieteellinen käytäntö pitää sisällään rehellisyyden, yleisen luotettavuuden sekä tarkkuuden tutkimustyössä. Hyviin tieteellisiin käytäntöihin kuuluu myös luotettavien tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien käyttäminen sekä tutkimuksen laadukas toteuttaminen ja raportointi. Tutkittavien oikeuksista huolehtiminen ja avoimuus tieteellisen tutkimuksen kaikissa vaiheissa ovat myös hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvia seikkoja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 132–133; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 26; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.)

Tutkimuksen luotettavuutta ja yleistettävyyttä tarkastellessa on olennaista ottaa huomioon tutkimukseen kerätyn tietoperustan luotettavuus. Opinnäytetyömme tietoperusta koostuu pääosin kansainvälisistä teoksista ja tutkimuksista sekä toteuttamiemme haastattelujen kautta saadusta tiedosta. Suomesta löytyvän tutkimustiedon vähäisyydestä johtuen jouduimme hyödyntämään

työssämme pääasiallisesti kansainvälisiä lähteitä. Yleisesti aiheesta löytyvän tutkimustiedon vähäisyydestä johtuen jouduimme myös hyödyntämään työssämme kuulevasta väestöstä tuotettua tutkimustietoa mielenterveystulkkaukseen ja kielelliseen oireiluun liittyen. Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa on siis huomioitava, että tietoperusta koostuu sekä kuurosta väestöstä tuotetusta tutkimustiedosta että kuulevasta väestöstä tuotetusta tutkimustiedosta. Kuitenkin kielelliseen oireiluun ja mielenterveysongelmiin liittyen on kuurojen ja kuulevien välillä havaittu samankaltaisuutta, sillä kognitiiviset prosessit ovat puhutuissa ja viitotuissa kielissä samat (Trumbetta ym. 2001, 248; Viljanen 2021).

Osa tietoperustastamme pohjautuu asiantuntijahaastatteluiden kautta saatuun käytännön tietoon ja kokemukseen. Haastattelimme opinnäytetyömme aiheeseen liittyen kolme asiantuntijaa: kuulevaa viittomakielen tulkkia, joka omaa laajan kokemuksen psykiatrisessa kontekstissa tulkkaamisesta, kuuroa tulkkia, joka on osallistunut asioimistulkkien mielenterveyskoulutukseen sekä viittomakielen taitoista toimintaterapeuttia, joka toimii asiantuntijana sekä mielenterveyshäiriöiden ilmenemisestä viittomakielisellä väestöllä että viittomakielen tulkkauksesta. Asiantuntijoiden haastattelut voivat osittain olla subjektiivisia ja perustua heidän omiin kokemuksiinsa ja näkemyksiinsä. Koimme kuitenkin, että haastatteluista saatua tietoa oli perusteltua käyttää suomalaisen tutkimustiedon vähäisyyden vuoksi. Asiantuntijoiden kautta saatu käytännön kokemus ja tieto tukee kansainvälisistä lähteistä saatua tietoa.

Tutkimuksemme luotettavuutta ja yleistettävyyttä tarkasteltaessa on tärkeää muistaa tapaustutkimuksen rajallisuus. Tutkimuksemme osallistui kolme viittomakielen tulkkia ja tulkkaustilanne itsessään oli simuloitu. Tutkimustuloksemme eivät täten ole yleistettävissä. Yleistettävä tutkimus ei kuitenkaan ollut tavoitteenamme, sillä kyseessä on ensimmäinen tutkimus aiheesta Suomessa. Ammattikorkeakoulussa toteutettava opinnäytetyö ei myöskään ole sellaista tieteellistä tutkimusta, jollaista vaadittaisiin, jos tavoiteltaisiin yleistettäviä tutkimustuloksia.

Lähdetekstiä rakentaessamme koimme simuloitun tilanteen mahdollistavan meille kielellisten oireilujen sekä tulkkien tekemien ratkaisujen laajemman tarkastelun. Lähdetekstiin sisällytimme poikkeuksellisen runsaasti kielellistä oireilua sekä ilmiöitä, sillä koimme sen olevan tutkimuksemme tavoitteiden mukaista. Lähdeteksti oli rakenteeltaan monologin omainen, sillä tutkimuksemme keskittyi puheelle tulkkauksen tarkasteluun. Aidoissa tulkatuissa potilastilanteissa harvoin esiintyy näin runsaasti erilaista kielellistä oireilua. Lisäksi aidot tilanteet ovat yleensä luonteeltaan dialogisempia kuin simuloimamme tilamme. Pyrimme kuitenkin luomaan tilanteesta ja lähdetekstistä mahdollisimman todenmukaisen fokusryhmää haastatteleamalla ja

heidän kokemuksiin kuuntelemalla sekä huolellisella tietoperustaan perehtymisellä. Tutkimukseen osallistuneet tulkit pohtivat haastatteluissaan omien aikaisempien kokemustensa kautta luomamme lähdetekstin toimivuutta ja todenmukaisuutta. Tutkimukseen osallistuneet tulkit toivat esille, että lähdeteksti oli todellisiin tilanteisiin verrattaessa onnistunut, mutta keinoitekoisuus ja lähdetekstin simuloitu luonne kuitenkin näkyivät ja niiden vaikutus oli havaittavissa.

”No en oo ollu ihan vastaavas tilanteessa koskaan sillä tavalla, mut ei nyt ehkä kaukaakaan liippaa, et silleen niinku aika aito, aito hetki.” (Tulkki A)

”Tää nyt oli aika voimakasta, että täytyy sanoa, että en ole en ole uran aikana ihan ihan niinku tällaiseen törmänny.” (Tulkki B)

”Mitä mä niinku mietin, että ehkä niinku harvemmin kun on tämmöinen niinku harhainen tai jotenkin ihminen niin hänen kielensä on noin hyvä, että tää oli niinku esimerkiksi kauhean niinku et aa minus- minua tai minusta niinku, että yleensä se on vaan näin ja sit sä et tiedä niitä suhteita senkään vertaa että tässä oli niinku ihanasti sitä kieltä jäljellä.” (Tulkki A)

”Ja sitten tietysti oikeassa tilanteessa, että siinä olisi todennäköisesti se työntekijä enemmän niinku ohjannut ja yrittänyt keskeyttää ja muuta, että se oli niinku hyvin hyvin silleen tavallaan ehkä voi ajatella että poimittu niistä että siinä on ikään kuin ne kysymykset pois tai ja sitten vaan.” (Tulkki B)

Kuten Tulkki B:n kommentista käy ilmi, tutkimusasetelmastamme puuttui luonnollinen vuorovaikutteisuus. Tulkkauksilanne oli luonteeltaan monologi, jolloin tulkeilla ei ollut mahdollista hyödyntää vuorovaikutuksen tuomia tulkkaustrategioita. Vuorovaikutuksen puuttuminen ei suoranaisesti vääristä saamiamme tutkimustuloksia, mutta voi kuitenkin vaikuttaa työmme luotettavuuteen. Emme vuorovaikutuksen puuttumisesta johtuen voineet tulkkauksilanteessa nähdä kaikkia tulkkien mahdollisia selviytymiskeinoja ja tulkkaustrategioita, joita he aidoissa tulkkauksilanteissa saattaisivat hyödyntää.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää kuitenkin simuloitun tilanteen tuoma mahdollisuus vertailla tulkeita keskenään, sillä lähdeteksti ja sen sisältö oli jokaiselle tulkille sama. Täysin identtisen lähdetekstin toteuttaminen ilman minkäänlaista variaatiota ei kuitenkaan ole mahdollista. Tutkimustilanteiden välillä varioiminen liittyi enimmäkseen viittomisen tauotuksiin, vauhtiin ja keston. Aidoissa tulkatuissa potilastilanteissa lähdeteksti elää vain kyseisen tilanteen ajan, eikä sitä voida toistaa tulevaisuudessa. Simuloitu tilanne mahdollisti lähdetekstin vertaamisen

tulkkeisiin ja täten tulkkeiden vastaavuuden syvemmän analysoinnin ja esittelyn. Samoin saatoimme tarkastella lähdetekstiin sisällytettyjä ilmiöitä ja sisältöä osana tutkimusta. Tietosuojasyistä sekä asiakkaiden anonymiteetin suojelemiseksi, tämä ei olisi ollut mahdollista aitojen tulkkaustilanteiden analysoinnissa.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikutti myös viittoja. Viittoja oli entuudestaan tuttu tulkeille, jolloin hänen käsialansa ja viittomisen tyyli oli tulkeille tuttu. Aidot tulkatut potilastilanteet voivat olla kertaluontoisia, jolloin myös asiakkaiden käsiala ja viittomisen tyyli on tulkeille vieras. Vieras käsiala voi itsessään aiheuttaa tulkeille haasteita ja tämä ei näkynyt tutkimuksemme. Viittojan ollessa kuuro natiivi, osasi hän taitavasti kalibroida kieltään lähdetekstiin sopivaksi. Viittoja myös käyttäytyi ja pukeutui itselleen epätyypillisellä tavalla, sillä hän pyrki etäännyttämään itsensä esittämästään roolista. Tämä puolestaan vaikutti tulkkien tunnereaktioihin ja tulkkien oli kenties haastavampaa eläytyä täysin rooliinsa tilanteessa. Tulkit toivat myös ilmi, että viittojan ollessa heille tuttu, olisivat he aidossa tulkkaustilanteessa jääväneet itsensä.

” –kun asiakas oli tuttu itelle niin siis, sitä ajattelin tossa et siis mähän olisin jääväny itteni tästä kun lähtökohtasesti.” (Tulkki A)

”Ja tietysti ku tuntee [viittojan], ja se käsiala on [viittojan] joo, mutta niinku se että jos hän sekoaisi niin tuota sitten hän sekoaisi vähän eri tavalla, että hän oli niinku hyvin hyvin siinä roolissaan niin tuota hankala tavallaan että hetkinen mitäs tässä nyt tapahtuu.” (Tulkki B)

”Just ehkä olisin, no okei jos leikitään, että että asiakas ei ole tuttu niin sitten tietenkin on vaikea ehkä ilmaista sitä, että onko tää niinku jotenkin epätyypillisen epäselvästi artikuloitua viittomista, mut ku mä tunnen [viittojan] niin kyllä hän selvästi niinku viitto tosi laiskasti ja jotenkin silleen epäselvästi.” (Tulkki C)

Tutkimusolosuhteilla voidaan nähdä olevan vaikutusta tutkimuksen kulkuun ja luotettavuuteen. Tutkimuksen havainnoimiseksi käytettiin useaa tallennusvälinettä, jotka oli asetettu tilaan näkyville. Tulkit eivät haastatteluissaan suoraan tuoneet ilmi niiden vaikutuksia tulkkaukseensa, mutta Tulkki B pohti äänenkäyttöään ja -voimakkuutta tallennusvälineiden näkökulmasta. Voidaan kuitenkin olettaa Demand Control -skeeman mukaisesti, että tallennusvälineet tulkkausympäristössä luovat ylimääräisen vaatimuksen (*eng. demand*). Ympäristön vaatimuksia tarkastellessa on myös otettava huomioon tilanteen osallistujien vaikutus. (Dean & Pollard 2001.) Olimme tulkkaustilanteissa läsnä ja vuoroin toimimme kuulevan lääkärin ja tarkkailijan rooleissa. Meidän tuleekin tutkimuksemme eettisyyttä ja luotettavuutta pohtiessa hahmottaa oma

vaikutuksemme tulkkaukseen ja tutkimukseen. Eräs tulkki toi haastattelussaan esille, että lääkärin roolissa toiminut tutkija vaikutti omaavan viittomakielestä tuntemusta sekä pätevyyttä tulkin käyttäjänä.

”- - Että siitä minulle tuli sellainen olo että hän on varmaankin aika kokenut henkilö, - - huomasin että - - hän oli kartalla ja ja sehän vaikuttaa siis myös omaan tulkkeeseen että. Ehkä tuli vähän sellainen olo siitä lääkäristä että ”joo joo ei tarvi ei tarvi että jatka vaan sitä tulkkausta”. Joo, et että hänestä tuli sellainen olo että hän on tosi pätevä että hän että hän tietää näitä juttuja - - ” (Tulkki A)

7.2 Tutkimuksen eettisyys

Tieteen etiikalla viitataan eettisten kantojen ja normien vaikutukseen tutkijan tieteellisessä työssään tekemiin ratkaisuihin. Tieteen etiikkaan kuuluu muun muassa sen arvioiminen, millaista on hyvä tutkimus. Yleisesti hyvää tutkimusta arvioidaan Mertonin kriteerien mukaan, joita ovat tiedon universalismi, julkisuus, tiedon puolueettomuus ja tiedon järjestelmällinen kritiikki. Laadullisessa tutkimuksessa näiden kriteerien täytyminen ei aina kuitenkaan ole täysin mutkaton. Merkittäviä hyvän tutkimuksen kriteerejä ovat myös tutkimuksen johdonmukaisuus sekä tutkimuksen eettinen kestävyys. Tutkimuksen etiikkaa voidaan tarkastella useista eri näkökulmista. Eettisyys voidaan nähdä tutkimusteknisenä seikkana, jolloin tarkastelu keskittyy tutkimuksen toteuttamiseen liittyviin eettisiin kysymyksiin, kuten tutkittavien informointiin, anonymiteettiin ja tutkimusmenetelmien luotettavuuteen. Toisaalta tutkimusetiikkaa voidaan tarkastella myös metodologisemmin, jolloin kaikki tutkimuksessa tehdyt valinnat nähdään moraalisisina valintoina. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125–128.)

Tutkimuksessamme noudatimme hyvän tieteellisen tutkimuksen periaatteita koko opinnäytetyön tekoprosessin ajan, sillä huolehdimme tutkimuksen eettisyydestä. Tutkimuksessamme kiinnitimme erityistä huomiota tutkimukseemme osallistuneiden henkilöiden oikeuksien sekä itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. Itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen liittyy tutkittavien sekä tutkimukseen osallistuvien tiedottaminen ja tutkimukseen osallistumiseen liittyvä itsenäinen päätöksenteko. Itsemääräämisoikeuden toteutumisen arvioimiseen liittyy tutkitaville annettu tieto ennen suostumuksen antamista sekä se, kuinka suostumus on saatu. Aineiston keruumenetelmissämme olemme pitäneet mielessä perehtyneesti annetun suostumuksen (*eng. informed consent*) jokaisen tutkimukseemme osallistuneen henkilön kohdalla. Jokaisessa tutkimuksen vaiheessa olemme esittäneet tutkimukseen osallistuville henkilöille kaikki tärkeät näkökohdat siitä, mitä tutkimuksessa saattaa tapahtua. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 25; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Jokaisella tutkimukseen osallistuneella henkilöllä

on ollut mahdollisuus esittää tutkimukseen liittyviä kysymyksiä ja perua osallistumisensa näin halutessaan. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden suostumus on saatu kirjallisesti jokaisessa tutkimuksen vaiheessa.

Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden anonymiteetistä on huolehdittu tieteellisen tutkimuksen ja opinnäytetyön tietosuojaselosteen sekä yleisen tietosuoja-asetuksen (EU 679/2016) mukaisesti. (Liite 2.) Tutkimusaineistojen säilytyksessä ja tarkastelussa on noudatettu rajoitetun säilyttämisen periaatteita. Tämä vähentää aineiston käsittelyyn liittyviä riskejä. (Tietotoarkisto 2022.)

Tieteellisen tutkimuksen hyvien käytänteiden mukaisesti tutkimusraportissamme olemme esitelleet kattavasti aikaisemmat aiheesta tehdyt kansainväliset tutkimukset antaen tutkimusten tekijöille heidän ansaitsemansa tunnustuksen työstään. Opinnäytetyössämme olemme esitelleet ja tarkastelleet käyttämiämme tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä sekä arvioineet niiden toimivuutta tutkimuksemme näkökulmasta. Tutkimusraportissamme tutkimuksen tulokset on esitelty avoimesti ja tarkasti, mutta niitä ei ole yleistetty kritiikittömästi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 25.)

7.3 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Tutkimuskysymyksiin vastaamisen tarkastelussa tulee huomioida tutkimuksen luotettavuuteen, yleistettävyyteen ja eettisyyteen liittyvät seikat. Esittelemme alla tiivistetyt tutkimuskysymyksiimme saamat vastaukset tutkimusaineiston perusteella sekä pohdimme onnistumistamme tutkimuskysymyksiin vastaamisessa.

7.3.1 Psyykkisesti oireilevan asiakkaan tuottaman viittomakielen haasteet puheelle tulkkauksessa

Tietoperustaan tutustumisen perusteella olimme muodostaneet hypoteeseja siitä, millaiset ilmiöt voisivat koitua tulkeille haasteiksi. Rakensimme lähdetekstin hypoteesiemme perusteella. Tulkkauksilanteiden aikana ilmenneitä haasteita ei voida yleistää, sillä kyseessä on tapaustutkimus. Pystyimme kuitenkin tutkimuksemme kautta havainnoimaan tulkkeja haastaneita ilmiöitä. Tutkimuksesta saadut tulokset tukivat hypoteesejamme siitä, mitkä asiat psyykkisesti oireile-

van asiakkaan viittomakielen tuottamisessa haastavat viittomakielen tulkkeja puheelle tulkkauksessa. Samoin saimme hypoteesejamme tukevia tuloksia siitä, minkälaiset ympäristölliset, interpersonaaliset ja intrapersonaaliset tekijät koettiin haastaviksi. Hypoteesinamme oli myös, että psykiatrista tulkkauskokemusta omaavien tulkkiin ja kokemattomien tulkkiin välillä olisi ollut huomattavia eroja. Tutkimustulosten perusteella voimme kuitenkin todeta, että kokeneet tulkit kokivat samoja haasteita ja kompastuskiviä kuin kokematon tulkki. Koemme saaneemme vastauksen tutkimuskysymykseemme.

Viittomakielen tulkkeja psykiatrisessa kontekstissa tulkatessa haastoivat ympäristölliset vaatimukset (*eng. demands*) eli tilaan asetetut tallennusvälineet, jotka vaikuttivat tulkkiin äänenkäyttöön puheelle tulkatessa. Koemme myös, että oma osallisuutemme tilanteessa voidaan nähdä vaikuttavana tekijänä.

Ympäristöllisten haasteiden lisäksi tulkkeja haastoivat interpersonaaliset vaatimukset. Näitä ei juuri tilanteessa ilmennyt, mutta asiakkaan ja tulkin välisen vuorovaikutuksen puute nähtiin haasteena tulkkauksessa.

Intrapersonaalisia haasteita ilmeni omien taitojen sekä näkemänsä ja ymmärtämänsä epäilyssä. Tulkit eivät tilanteessa aina osanneet identifioida johtuuko ymmärtämisen ja tuottamisen haaste asiakkaan kielen tuottamisesta vai heidän omien taitojensa puutteellisuudesta. Tulkeilla oli myös haaste luottaa näkemäänsä ja tuottaa näkemäänsä lähdetekstiä muuttumattomana kohdekielille. Toinen intrapersonaalinen haaste tulkeille oli pelko väärän tulkinnan antamisesta asiakkaasta. Tulkit pelkäsivät antavansa puheelle tulkkausensa kautta kuulevalle osapuolelle virheellisen tulkinnan asiakkaan mielentilasta tai kielestä.

Lingvistisiä ja paralingvistisiä haasteita tulkkeissa esiintyi runsaimmin. Haasteena esiintyi sidosteisuuden puute lähdetekstissä, joka vaikutti tulkkiin pyrkimykseen luoda sidosteisuutta lähdetekstin kohtiin, joista se puuttui. Sidosteisuuden puute aiheutti siis haasteen lähdetekstiä vastaavan tulkkeen tuottamisessa kohdekielille. Haasteita tulkkeeseen toi myös asioiden välisen suhteiden puuttuminen, aikamuotojen tunnistaminen ja oikeiden aikamuotojen tuottaminen kohdekielille. Suhteiden hahmottamista vaikeutti lähdetekstin ensimmäisen osan hitaus ja katkonaisuus sekä toisaalta toisen osan vauhti ja sekavuus.

Lähdetekstin kielelliset oireet aiheuttivat jokaisella tulkilla haasteita. Ekopraksian eli liikkeiden kopioimisen tulkkaminen tuotti tulkeille haasteita. Ekopraksia saatiin sisällytettyä puheelle tulkkaukseen, mutta tyylit ja ratkaisut vaihtelivat tulkkiin välillä. Ekopraksiaa ei tunnistettu

lähdetekstistä kielellisenä oireena. Samoin neologismin eli uudisviittoman tunnistaminen tuotti tulkeille haasteita. Kielellisenä oireena myös parafasioiden eli kohdesanojen tuottamisen vaikeuden tunnistaminen ja tulkkaminen esiintyi haasteena tulkeille. Objektien ketjuttaminen oli tulkeille puheelle tulkkauksessa haaste, eikä ketjuttamista sisältäviä lähdetekstin osia osattu tulkata lähdeuskollisesti.

Tulkeilla esiintyi haasteita myös viittomakielelle ominaisten kulttuurillisten aspektien puheelle tulkkauksessa. Viittomakielelle ominaisen toiston erottaminen liiallisesta, kielelliseksi oireeksi lukeutuvasta toistosta oli tulkeille haaste. Roolinvaihdossa tulkkeja haastoi semanttisen ja dynaamisen vastaavuuden löytäminen tulkkeessaan. Lähdetekstin tulkkauksessa myös viittomanimien tunnistaminen osoittautui haasteeksi. Kaksi kolmesta tulkista ei puheelle tulkkauksessaan saanut viittomanimeä sisällytettyä tulkkeeseensa.

Myös nonmanuaaliset tekijät tuottivat tulkeille haasteita. Erityisesti hienovaraisten ilmeiden, eleiden ja katseenkäytön tunnistaminen ja tuottaminen kohdekielelle oli tulkeille haastavaa. Lähdetekstissä esiintyvät hiljaisuudet ja niiden tuottaminen sekä sopivan sävyn ja rekisterin löytäminen tuottivat paikoitellen tulkeille haasteita.

Haasteiksi todettiin myös ennakoinnin ja liian lyhyen viiveen pitämisen vaikutus tulkkeeseen sekä lähdetekstin vauhdin vaikutus kapasiteettiin. Yleisesti kapasiteetin kuormittuminen nähtiin suurena haasteena.

7.3.2 Tulkkien ratkaisut puheelle tulkkauksen haasteisiin

Koemme, että pystyimme tarkastelemaan tulkkien tekemiä ratkaisuja sekä tulkkien käyttämiä tulkkausstrategioita ja -tyylejä. Tulkit käyttivät vaihtelevia tulkkausratkaisuja pyrkiessään puheelle tulkkamaan luotettavasti ja laadukkaasti lähdetekstiä. Tulkit käyttivät myös strategioita, joita on esitelty tietoperustassa ja niiden on todettu olevan toimivia tulkkausstrategioita psykiatrisessa kontekstissa. On kuitenkin mainittava, että tulkeilla ei ollut mahdollisuutta hyödyntää kaikkia strategioita vuorovaikutuksellisuuden ja luonnollisuuden puutteesta johtuen. Opinnäytetyössämme esitellään erilaisten tulkkausstrategioiden toimivuutta sekä hyötyjä ja haittoja psykiatrisessa kontekstissa esiintyvien haasteiden ratkaisemiseksi.

Tulkit käyttivät tulkkeissaan hyödyksi kolmea eri tulkkaustyyliä: glossaavaa, kuvailevaa ja kolmannessa persoonassa tulkkausta. Näitä kolmea käytettiin toisinaan myös samanaikaisesti.

Tulkkaustyylien lisäksi tulkit hyödynsivät rekisterin ja sävyn käyttöä merkitysten välittämiseksi. Samoin tulkit saattoivat muuttaa artikulaatiotaan vastaamaan lähdetekstin tyyliä, jolloin semanttinen ja dynaaminen ekvivalenssi saavutettiin.

Lähdetekstissä esiintyvän hiljaisuuden tulkkaamista ratkaistiin kahdella tavalla: tulkit saattoivat täyttää hiljaisuutta käyttämällä esimerkiksi pohtivia äännähdyksiä, tai hiljaisuutta kunnioitettiin tulkkeessa ja se sisällytettiin tulkkeeseen. Muita nonmanuaalisia tekijöitä tulkit tuottivat eritavoin esimerkiksi haptisista hallusinaatioista johtuva lähdetekstin käden raapiminen saatettiin sanallistaa. Toisaalta nonmanuaalisten tekijöiden luotettiin olevan näkyviä kuulevalle osapuolelle, eikä niitä tällöin sisällytetty tulkkeeseen.

Tulkkeissa esiintyi myös poisjättöä, korvautumista ja lisäyksiä. Osa näistä miellettiin strategiseksi valinnoiksi, mutta ne saattoivat johtua myös kapasiteetin rajallisuudesta ja kuormittumisesta. Tässä tilanteessa kyse ei ollut tulkkausstrategiasta vaan virheestä. Tulkkien tekemä valmistutuminen voitiin myös nähdä yhtenä selviytymiskeinona.

7.3.3 Tulkkien valitsemien ratkaisujen perustelut

Eniten haasteita esiintyi viimeiseen tutkimuskysymykseen vastaamisessa. Saimme haastattelujen kautta tulkeilta hyviä näkökulmia heidän tulkkausprosesseistaan. Think Aloud -protokolla oli toimiva työkalu tulkkausprosessien tarkasteluun. Emme kuitenkaan saavuttaneet yhtä syvällistä pohdintaa tulkkausratkaisujen perusteluista, kuin olimme etukäteen ajatelleet saavamme. Jälkeen päin tarkasteltuna olisimme voineet saavuttaa syvällisemmän ymmärryksen ratkaisujen syistä toteuttamalla haastattelut kahdessa osassa. Ensimmäinen osa olisi voinut keskittyä tulkkausprosessin analysoimiseen heti tulkkaustilanteen jälkeen ja toinen puolestaan kriittiseen tulkkausratkaisujen tarkasteluun ja perusteluun, kun tulkkaustilanteesta olisi kulunut jonkin aikaa. Pidempi tauko lähdetekstin ja tulkkeen tarkastelun välillä olisi voinut mahdollistaa tulkeille kriittisemmän otteen pohdinnassa. Haastatteluihin varattu aika osoittautui hieman liian lyhyeksi, jolloin yhdessä haastattelussa ei ehditty tarkastelemaan koko tallennetta ja pohdinta jäi kesken. Haastatteluille olisi siis tullut varata pidempi aika. Koemme saaneemme hyviä vastauksia, mutta tutkimuskysymykseen vastaaminen ei täysin toteutunut siinä muodossa, kuin olimme etukäteen ajatelleet.

Kaikki tulkkien tekemät ratkaisut eivät tulkkaustilanteissa ole olleet tietoisia, eikä niitä täten ole osattu tulkkien pohdinnoissa ottaa huomioon. Tulkkien haastattelujen perusteella olemme kuitenkin saaneet käsityksen siitä, miksi tulkit päätyivät osaan valitsemistaan ratkaisuista sekä

siitä, kuinka tulkit näitä valintojaan perustelevat. Kuvailevan tulkkaustyylin käyttöä perusteltiin muun muassa kuvailevan tulkkaustyylin mahdollisuuksilla antaa asiakkaan tuottamisesta ja kielestä lisätietoa. Kuvailevaa tulkkaustyyliä hyödyntänyt Tulkki B toi ilmi, ettei hänen mukaansa olennaista ole välttämättä välittää tekstin asiasisältöä, vaan juuri asiakkaan tuottamisen kuvailu ja tätä kautta myös asiakkaan kognitiivisen prosessin kuvailu on asiasisällön välittämistä olennaisempaa.

Sopivan rekisterin ja sävyn käyttämistä tulkkausstrategiana perusteltiin ja pohdittiin lähes päinvastaisilla tavoilla kuin kuvailevaa tulkkaustyyliä. Tulkit A ja C kokivat, että sopivan rekisterin käyttö, äänen sävyt ja lähdetekstin tyyliin sopiva artikulaatio antavat kuulevalle osapuolelle riittävästi informaatiota asiakkaan mielentilasta ja kielestä.

Hiljaisuuden ja nonmanuaalisten elementtien kohdalla tehdyissä tulkkausratkaisuisissa tulkit toivat esiin omia perustelujaan. Tulkki A perusteli hiljaisuuden sisällyttämistä tulkkeeseensa sekä nonmanuaalisten tekijöiden tulkkaamatta jättämistä kuulevan osapuolen havainnointikyvyillä. Tulkki A koki, että kaikki, mikä ei esiinny tulkkeessa, voidaan tulkita kielen ulkopuolisiksi elementeiksi ja täten kuulevan osapuolen tulisi ymmärtää ne sellaisina. Tulkki C pohti samaten nonmanuaalisten elementtien näkymistä kuulevalle osapuolelle sekä hiljaisuuden kunnioittamisen vaikeutta. Tulkki B puolestaan perusteli tekemiään ratkaisuja nonmanuaalisten elementtien sanallistamisessa kuulevan osapuolen havainnointikykyjen puutteellisuudella. Tulkki B toi esiin, että kuulevat ovat usein hyvin auditiivisia ja visuaaliset nonmanuaaliset viestit voidaan rekisteröidä joko viittomiseksi tai niitä ei rekisteröidä lainkaan.

Poisjättöä pohti ja perusteli Tulkki C. Hän toi haastatteluissaan ilmi, ettei ymmärtänyt, mitä neologismi lähdetekstissä tarkoitti, joten päätti jättää sen kokonaan tulkkeestaan.

Jokainen tulkki kertoi ja perusteli myös tekemäänsä valmistautumista. Haastattelussamme halusimmekin selvittää, kuinka tulkit valmistautuivat toimeksiantoon. (Liite 4.) Tulkit kertoivat valmistautuneensa eri tavoin. Tulkit A ja B tekivät enemmän mentaalista valmistautumista. He pohtivat aikaisempia tulkkauskokemuksiaan ja pyrkivät valmistautumaan tilanteeseen enemmän henkisellä tasolla. Tulkki C:n ollessa kokematon psykiatrisessa kontekstissa tulkkaamisesta, oli hänen tekemänsä valmistautuminen konkreettisempaa. Tulkki C käytti apunaan kollegojaan ja pyrki valmistautumisessaan selvittämään psykiatrisen kontekstin erityispiirteitä ja -sanastoa.

7.4 Johtopäätökset

Yllä esitellyistä haasteista ja ratkaisuista voimme vetää muutamia johtopäätöksiä, jotka kuitenkin eivät tapaustutkimuksen luonteen mukaisesti ole yleistettävissä. Johtopäätökset perustuvat opinnäytetyön tietoperustaan ja tutkimusaineistoon.

Jotta psykiatrisessa kontekstissa tulkkaaminen olisi mahdollisimman lähdeuskollista ja sujuvaa, tulkkien tulisi omata tietoa psykiatrisen kontekstin erityispiirteistä. Viittomakielen tulkeilla tulisi olla tietoa erilaisten mielenterveyshäiriöiden aiheuttamasta oireilusta sekä siitä, kuinka se näyttäytyy kielessä ja vuorovaikutuksessa. Kielellisten oireiden tunteminen mahdollistaa niiden havaitsemisen asiakkaan kielessä, jolloin tulkin on mahdollista tuottaa tulketta niiden mukaisesti. (Karlin 2003, 3; Crump & Glickman 2011, 25-26; Crump 2012; Viljanen 2021.)

Psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvat tulkkaukset ovat luonteeltaan haastavia ja tilanteissa on vaikea, jollei mahdoton, ennakoida tulevaa (Gulati 2003, 82). Tulkkien kapasiteetti oli tutkimuksessamme erittäin kuormittunut, jolloin tulkkien oli mahdotonta havainnoida tai tunnistaa kaikkea lähdetekstissä tapahtuvaa. Tästä johtuen oli tulkkeeseen myös mahdotonta sisällyttää aivan kaikkea lähdetekstissä esiintyvää. Tästä voimmekin vetää johtopäätöksen, että paritulkkaus psykiatrisessa kontekstissa voisi edesauttaa tulkkien kapasiteetin säilymistä laadukkaalle tulkkaukselle riittävänä. Paritulkkaus voisi mahdollistaa laajemmin asiakkaan kielellisen oireilun havaitsemista ja tunnistamista sekä asiakkaan kognitiivisen prosessin välittämistä hoitavalle taholle. Esimerkiksi tulkki, joka ei ole aktiivisessa tulkkausvuorossa, voisi kielen kuvailun kautta välittää asiakkaan kognitiivista prosessia, kun samaan aikaan aktiivisessa tulkkausvuorossa oleva tulkki voisi keskittyä puhtaasti lähdetekstin sisällön välittämiseen.

”Mutta, että niinku tällaisissa sen huomaa sen niinku jotenki oman kapasiteetin vähenemisen, että että tota ei kerkeä ehkä huomata kaikkea, joutuu korjailemaan sitä kesken kaiken, ja siltikin ajan vähän epävarma olo, että meniköhän nyt oikeasti näin.” (Tulkki C)

Erityisesti kuurojen tulkkien hyödyntäminen psykiatrisissa tulkkaustilanteissa olisi hedelmällistä. Kuulevien ei-viittomakielisten tulkkien voi olla haastavampaa antaa tarkkoja kuvauksia asiakkaan kielestä ja sen variaatiosta, kun taas kuurot tulkit omaavat natiiveina kielenkäyttäjinä erityistä sensitiivisyyttä kielen muutoksista. Kuuroilla tulkeilla viittomakielisen kulttuurin syvä tuntemus mahdollistaa esimerkiksi viittomakielelle ominaisten piirteiden, kuten nimiviittomien tunnistamisen lähdetekstistä. Kuurot tulkit osaavat myös paremmin erottaa kielellisen oireilun viittomakielelle tyypillisestä tuottamisesta. Esimerkiksi neologismien, epätavallisen toiston ja

parafasioiden tunnistaminen voi olla kuuroille tulkeille helpompaa viittomakielen syvällisen tuntemisen takia. (Widberg-Palo 2021; Trumbetta ym. 2001.) On kuitenkin huomioitava, että vuorovaikutustilanteissa jokainen osallistuja tuo tilanteeseen omat vaatimuksensa, jolloin tulkkaustilanteen dynamiikka voi muuttua. Paritulkkauksessa tulkkiparin välinen yhteistyö on myös omalta osaltaan kapasiteettiin vaikuttava tekijä, sillä toimivan yhteistyön muodostamiseksi tulkkien tulee huomioida toistensa tarpeet ja toimintatavat. Vaikka kuurojen tulkkien käyttäminen psykiatrisessa kontekstissa olisikin hedelmällistä, voi se myös osoittautua haasteeksi. Kuurot viittomakieliset tulkit ovat osa viittomakielistä yhteisöä, joka on kooltaan pieni. Kuurot tulkit saatetaan siis tulkkaustilanteessa kokea asiakkaan toimesta liian läheisiksi, jolloin asiakas voi olla haluton ilmaisemaan itseään avoimesti. (Lundén 2022.)

Psykiatrisessa kontekstissa moniammatillisen yhteistyön lisääminen hoitavien tahojen ja viittomakielen tulkkien välillä edesauttaisi sujuvamman vuorovaikutustilanteen syntymistä. Viittomakielen tulkkien ja hoitohenkilökunnan välinen jaettu ymmärrys toistensa rooleista, toimintatavoista ja vastuualueista tukisi moniammatillisen yhteistyön toteutumista sekä tulkatun vuorovaikutustilanteen sujuvuutta. Viittomakielen tulkin ymmärrys hoitavan tahon toimintatavoista sekä toiveista ja tarpeista tulkkaukselle auttaa vastuun ja valtasuhteiden jakautumisessa. Samoin hoitohenkilökunnan tulisi olla tietoisempia tulkin roolista, rajoista ja tehtävistä, jotta he voivat ymmärtää tulkkauksen prosessia.

”Toisaalta sitten taas jotkut kuulevat on niin auditiiivisia, että ne ei vastaanota mitään silmiensä kautta, että se on niinku tosi vaikea kun ei tunne sitä henkilöä et siis sitä että lääkäriä kummanlainen ihminen siinä nyt on vastaanottamassa että tavallaan sekin pitäisi jollain tavalla hahmottaa että voisi tehdä mahdollisimman hyvää tulketta –” (Tulkki A)

7.5 Jatkotutkimusaiheet ja koulutus

Tekemämme tutkimus on vasta pintaraapaisu ja ensikosketus psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvan tulkkauksen tutkimiseen Suomessa. Tutkimuksemme on tehty simuloidussa tulkkaustilanteessa aitojen tulkkaustilanteiden sijaan ja kyseessä on tapaustutkimus, jolloin tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä. Olisikin siis ensiarvoisen tärkeää, että tätä aihetta tutkittaisiin laajemmin aitoja vuorovaikutus- ja tulkkaustilanteita tarkastelemalla. Aihetta tulisi tutkia myös kuurojen tulkkien näkökulmasta. Mahdollisissa jatkotutkimuksissa tulisi myös huomioida eri

ikäryhmien tuomat vaatimukset ja erityispiirteet. Tulkkauksen lisäksi myös kuurojen psykiatrista hoitoa Suomessa sekä mielenterveyden häiriöiden kielellisen oireilun näkymistä suomalaisessa viittomakielessä tulisi tutkia.

Tulkkipäätöksen ollessa nelivuotinen ammattikorkeakoulututkinto, kaikkea tulkkaukseen liittyvää ei voida mahduttaa koulutukseen. Nelivuotisen koulutuksen aikana olisi kuitenkin hyvä tutustuttaa opiskelijat vieläkin laajemmin viittomakielen erilaisten variaatioiden kirjoon. Tulkkipäätöksen aikana olisikin olennaista harjoitella tulkkaamista laajalla lähtökielen skaalalla aina pienen lapsen jokeltelusta muistisairaana vanhuksen viittomisen puheelle tulkkaukseen (Viljanen 2021). Olisikin perusteltua järjestää viittomakielen tulkeille oikeustulkkaus kaltaisen erikoistumiskoulutus mielenterveyden kontekstissa tulkkaukseen. Tulkkipäätöksen ollessa tietoisempia mielenterveyden häiriöiden vaikutuksista kieleen, voivat he tulkata sitä lähdeuskollisemmin turvaten asiakkaan oikeudet asianmukaisen hoidon saamiseksi (Karlin 2003, 3; Crump & Glickman 2011, 25–26; Crump 2012; Viljanen 2021).

LÄHTEET

Aaltonen, Olli & Aulanko, Reijo & Iivonen, Antti & Klippi, Anu & Vainio, Martti 2009. Sa-nasto. Teoksessa Olli Aaltonen, Reijo Aulanko, Antti Iivonen, Anu Klippi, Martti Vainio, Lotta Alivuotila, Päivikki Eskelinen-Rönkä, Mona Lehtinen & Hanna Ylönen (toim.) Puhuva Ihmi-nen. 1.–4. Painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 375–395.

Ala-Antti, Saana 2003. Preparing for an interpreting assignment – an element of an interpreter’s expertise. Tampereen yliopisto. Käännöstiede. Pro gradu. Viitattu 15.3.2022.
<https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-12465>

Angelelli, Claudia 2004. Revisiting the Interpreter’s Role. (E-kirja). Amsterdam: John Benja-mins Publishing Company.

Berge, Sigrid 2018. How sign language interpreters use multimodal actions to coordinate turn-taking in group work between deaf and hearing upper secondary school students. *Interpreting*, 20/2018, 96-125. Viitattu 6.4.2022. https://www.researchgate.net/publication/324781985_How_sign_language_interpreters_use_multimodal_actions_to_coordinate_turn-taking_in_group_work_between_deaf_and_hearing_upper_secondary_school_students

Chatzidamianos, Gerasimos & McCarthy, Rosaleen & Du Feu, Margaret & Rosselló, Joana & McKenna, Peter 2018. Language abnormality in deaf people with schizophrenia: a problem with classifiers. *Cognitive Neuropsychiatry*, 23/2018, 229-241. Viitattu 2.4.2022.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13546805.2018.1476227?needAccess=true>

Cokely, Dennis 1992. Interpretation: A Sociolinguistic Model. Sign Language Dissertation Se-ries. Burtonsville, MD: Linstok Press.

Crezeee, Ineke. 2013. Introduction to Healthcare for Interpreters and Translators. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Crump, Charlene 2012. Mental Health Interpreting: Training, Standards, and Certification. Te-oksessa Laurie Swabey & Karen Malcolm (toim.) In Our Hands. Educating Healthcare Inter-preters. Washington: Gallaudet University Press, 54-76.

Crump, Charlene & Glickman, Neil 2011. Mental Health Interpreting with Language Dysfluent Deaf Clients. *Journal of Interpretation*, 21/2011, 19-36. Viitattu 14.3.2022. <https://digitalcommons.unf.edu/joi/vol21/iss1/3/>

Dean, Robyn & Pollard Robert 2012. Beyond “Interesting”: Using Demand Control Schema to Structure Experiential Learning. Teoksessa Laurie Swabey & Karen Malcom (toim.) *In Our Hands*. Washington DC: Gallaudet University Press, 77-105.

Dean, Robyn & Pollard, Robert 2001. Application of Demand-Control Theory to Sign Language Interpreting: Implications for Stress and Interpreter Training. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 6/2001, 1-14. Viitattu 15.3.2022. https://www.researchgate.net/publication/8263239_Application_of_Demand-Control_Theory_to_Sign_Language_Interpreting_Implications_for_Stress_and_Interpreter_Training

Demers, Hubert 2005. The working interpreter. Teoksessa Terry Janzen (toim.) *Topics in Signed Language Interpreting: Theory and Practice*. (E-kirja). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 215-242.

Denmark, John 1994. *Deafness and Mental Health*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Fellinger, Johannes & Holzinger, Daniel & Pollard, Robert 2012. Mental Health of Deaf People. *The Lancet* 379/2012, 1037–1044. Viitattu 2.4.2022. <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2811%2961143-4>

Galván, Bruno 2020. Interpreting beyond words: The impact of nonverbal communication on healthcare interpreting standards. Viitattu 22.3.2022. http://cms.ewha.ac.kr/user/erits/download/review_10/1.pdf

Gile, Daniel 1997. Conference Interpreting as a Cognitive Management Problem. Teoksessa Franz Pöchhacker & Miriam Shlesinger (toim.) *The Interpreter Studies Reader*. Lontoo: Routledge, 163-176.

Glickman, Neil 2009. Do you hear voices? Problems in assessment of mental status in deaf persons with severe language deprivation. Teoksessa Neil Glickman (toim.) *Cognitive-Behavioral Therapy for Deaf and Hearing Persons with Language and Learning Challenges*. New York: Routledge, 47-78.

Gulati, Sanjay 2003. Psychiatric Care of Culturally Deaf People. Neil Glickman & Sanjay Gulati (toim.) Mental Health Care of Deaf People. A Culturally Affirmative Approach. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 33-108.

Gulati, Sanjay 2019. Language Deprivation Syndrome. Teoksessa Neil Glickman & Wyatte Hall (toim.) Language Deprivation and Deaf Mental Health. New York: Routledge. 24-46.

Halkosaari, Liisa & Huhtinen, Hannaliisa 2016. Kielen valtiat- tulkit kieliyhteisön jäsenenä, kielenkäyttäjänä ja uuden kielen luojina. Teoksessa Hanna-Kaisa Turja (toim.) Kenttä ja koulu- tus – näkymiä tulkkausalan kehittämiseen, 30–34. Viitattu 16.3.2022. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/122580/978-952-456-258-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Heyerick, Isabelle 2020. The importance of video recordings in signed language interpreting research. Viitattu 22.11.2021. https://www.researchgate.net/publication/338609482_Chapter_5_The_importance_of_video_recordings_in_signed_language_interpreting_research

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. Uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Huizen, Jennifer 2017. What are tactile hallucinations? Viitattu 21.4.2022. <https://www.medicalnewstoday.com/articles/319635#treatment>

Humphrey, Janice & Alcorn, Bob 1994. So You Want to Be an Interpreter?. An Introduction to Sign Language Interpreting. Renton, WA: H & H Publishing Co, Inc.

Huttunen, Matti 2018. Harhaluulo (deluusio). Viitattu 21.4.2022. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00372>

Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi 2006. Esipuhe. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänneessä. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab, 6–8.

Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset suomessa. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab, 97–101.

Jones, Roderick 1998. Conference Interpreting Explained. 2. Painos. North Hampton: St. Jerome Publishing.

Kalela, Esa 2010. Etiikka tulkkaustilanteissa – viittomakieli- ja kuulovammaisalalla. (E-kirja.) Helsinki: Kuuloliitto. Viitattu 14.3.2022. https://www.kuuloliitto.fi/wp-content/uploads/2017/03/etiikka_tulkkaustilanteissa.pdf

Karlin, Tracie 2003. ”Umm, the Interpreter Didn’t Understand”: Interpreting for Individuals with Thought Disorders. Viitattu 28.3.2022. http://www.tararogersinterpreter.com/uploads/1/0/3/7/103709790/karlin_028_umm_the_interpreter_didnt_understand.pdf

Karlsson, Essi 2013. Sanahaku- ja nimeämisiongelmat kroonisessa afasiassa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Pro-gradu. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-23675>

Katsui, Hisayo & Koivisto, Maija & Tepora-Niemi, Suvi-Maaria & Meriläinen, Niina & Rautiainen, Pauli & Rainò, Päivi & Tarvainen, Merja & Hiilamo, Heikki 2021. Viitotut muistot. Selvitys kuuroihin ja viittomakielisiin Suomen historiassa 1900-luvulta nykypäivään kohdistuneista vääryyksistä sekä niiden käsittelyyn tarkoitettun totuus- ja sovintoprosessin käynnistämisen edellytyksistä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 61/2021. Viitattu 11.3.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163689/VNTEAS_2021_61.pdf

Kieliasiantuntijat 2021. Asioimistulkin ammattisäännöstö. Viitattu 13.3.2022. <https://kieliasiantuntijat.fi/wp/wp-content/uploads/2021/01/Asioimistulkin-ammattisäännöstö-2021-web.pdf>

Kieliasiantuntijat 2022. Asioimistulkin ammattieettinen säännöstö. Viitattu 15.3.2022. <https://kieliasiantuntijat.fi/fi/kieliasiantuntija-tyossa/ammattisaannosto-ja-lainsaadanto/asioimistulkin-ammattisaannosto/>

Kitson, Nick & Thacker, Alice 2000. Adult Psychiatry. Teoksessa Peter Hindley & Nick Kitson (toim.) Mental health and Deafness. Philadelphia: Whurr Publishers Ltd, 75-98.

Knodel, Rebekah 2018. Coping with Vicarious Trauma in Mental Health Interpreting. Journal of Interpretation, 26/2018. Viitattu 2.4.2022. <https://digitalcommons.unf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1078&context=joi>

Kuurojen liitto 2022. Viittomakieliset. Viitattu 10.3.2022. <https://kuurojenliitto.fi/viittomakieliset/>

Kuurojen Liitto ry & Kuurojen palvelusäätiö 2012. Mielenterveys- ja päihdestrategia 2012. Viitattu 2.4.2022. <https://docplayer.fi/18207161-Mielenterveys-ja-paihdestrategia-2012.html>

Kuurojen museo 2022a. Kuurojendiakonissat. Viitattu 5.4.2022. <http://www.kuurojenmuseumo.fi/?p=636&lang=fi>

Kuurojen museo 2022b. Oralismi. Viitattu 11.3.2022. <http://www.kuurojenmuseumo.fi/?p=1552&lang=fi>

Kuurojen museo 2022c. Viittomakielisen kulttuurin juhlaa! Kuurojen kulttuuripäivät 60 vuotta. Viitattu 11.3.2022. http://www.kuurojenmuseumo.fi/?page_id=1512&lang=fi

Kääntä, Leila & Haddington, Pentti 2011. Johdanto multimodaaliseen vuorovaikutukseen. Teoksessa Pentti Haddington & Leila Kääntä (toim.) Kieli, keho ja vuorovaikutus, Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura, 11–45.

Laine, Jenni 2006. Tulkkauksen tutkimus viittomakielen tulkin työn kehittäjänä. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab. 143–162

Laine, Minttu 2016. Viittomakielentulkin katsekontakti asioimistulkkauksen siirtymätilanteissa: multimodaalinen näkökulma. Jyväskylän yliopisto. Soveltava kielitiede. Pro gradu. Viitattu 14.3.2022. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/51493/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201610034247.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010. Viitattu 14.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100133>

Llewellyn-Jones, Peter & Lee, Robert 2013. Getting to the Core of Role: Defining Interpreter's role space. Viitattu 16.3.2022. http://clou.uclan.ac.uk/9480/1/_lha-011_pers-K_00050857_My%20Documents_Copies%20of%20Articles_Llewellyn%20Jones%20&%20Lee%20IJIE%202013.pdf

Malm, Anja & Östman, Jan-Ola 2000. Johdanto: Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset suomessa. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab, 9–32.

Meadow-Orlans, Kathryn & Erting, Carol 2000. Deaf People in Society. Teoksessa Peter Hindley & Nick Kitson (toim.) Mental health and Deafness. Philadelphia: Whurr Publishers Ltd, 3-24.

Mikkola, Aila & Virta, Ville 2016. Ensivaikutelma läsnä olevaan asiakaspalveluun. Teoksessa Hanna-Kaisa Turja (toim.) Kenttä ja koulutus – näkymiä tulkkausalan kehittämiseen. Viitattu 16.3.2022, 21-25. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/122580/978-952-456-258-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Napier, Jemina 2016. Linguistic Coping Strategies in Sign Language Interpreting. (E-Kirja) Washington, DC: Gallaudet University Press.

Oikeusministeriö 2022. Viittomakielet. Viitattu 10.3.2022. <https://oikeusministerio.fi/viittomakielet>

Pérez-González, Luis 2022. Multimodality in Translation and Interpreting Studies. Viitattu 6.4.2022. https://www.research.manchester.ac.uk/portal/files/33717188/FULL_TEXT.PDF

Pridmore, Saxby & Brüne, Martin & Ahmadi, Jamshid & Dale, Jack 2008. Echopraxia in Schizophrenia: Possible Mechanisms. The Australian and New Zealand journal of psychiatry 42/2008. Viitattu 10.3.2022. https://www.researchgate.net/publication/5239637_Echopraxia_in_Schizophrenia_Possible_Mechanisms

Pöchhacker, Franz 2004. Introducing Interpreting Studies. Lontoo: Routledge.

Resera, Elena & Tribe, Rachel & Lane, Pauline 2015. Interpreting in mental health, roles and dynamics in practice. International Journal of Culture and Mental Health 00, 1/2015, 1-5. Viitattu 13.3.2022. <http://dx.doi.org/10.1080/17542863.2014.921207>

Rissanen, Terhi 1987. Toistoprosesseista kuurojen viittomakielessä. Teoksessa Päivi Pimiä & Terhi Rissanen (toim.) Kolme kirjoitusta viittomakielestä. University of Helsinki Publications 17, 1-24.

Rissanen, Terhi 2006. Viittomakielen rakenteen visuaalisuudesta ja ikonisuudesta. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käännteessä. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab, 26–65.

Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006. Tavoitteena toimivat tulkkausikäytännöt. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käännteessä. Helsinki: Oy FINN LECTRUA Ab, 163–179.

Roy, Cynthia 2000. Training Interpreters – Past, Present, and Future. Discourse Mapping: Developing Textual Coherence Skills in Interpreters. Teoksessa Cynthia Roy (toim.) Innovative Practices for Teaching Sign Language Interpreters. Washington, DC: Gallaudet University, 1–14.

Ruiz Ibarra, Rosalinda 2011. The Cultural Identity of Deaf People. Teoksessa Benito Daniel Estrada Aranda (toim.) Mental health and Some Sociocultural Issues in Deaf People. New York: Nova Science Publishers, Inc, 1–20.

Salmi, Eeva & Laakso, Mikko 2005. Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. Helsinki: Libris.

Salonen, Juhana & Wainio, Tuija & Kronqvist, Antti & Keränen, Jaakko 2019. Suomen viittomakielten korpusprojektin (CFINSL) annotointiohjeet. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 13.3.2022. https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/kivi/opiskelu/tutkinto-ohjelmat-ja-oppiaineet/viittomakieli/tutkimus-2/suomen-viittomakielten-korpusprojekti/cfinsl_annotointiohjeet_2019_2versio.pdf

Shoultz, Viveca 2006. Sosiaalityö kuurojen psykiatristen potilaiden kanssa. Teoksessa Päivi Lappi (toim.) Elän silmillä – näkökulmia viittomakielisiin mielenterveyspalveluihin. Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 48, 21–59.

Smith, Amanda 2014. Think aloud protocols: Viable for teaching, learning, and professional development in interpreting. The International Journal of Translation and Interpreting Research. 6/2014. Viitattu 13.4.2022. https://www.researchgate.net/publication/274299209_Think_aloud_protocols_Viable_for_teaching_learning_and_professional_development_in_interpreting

Sowa, Stephanie & McDermid, Campbell 2018. Self-Reflective Practices: Application Among Sign Language Interpreters. International Journal of Interpreter Education. 10/2018. Viitattu 14.3.2022. <https://tigerprints.clemson.edu/ijie/vol10/iss1/4>

Stewart, David & Schein, Jerome & Cartwright, Brenda 1998. Sign Language Interpreting, Exploring Its Art and Science. Needham Heights, Ma: Allyn & Bacon.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2022a. Tulkkausta eri tilanteissa. Viitattu 14.3.2022.

https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tulkiksi/tulkkausta-eri-tilanteissa/

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2022b. Tulkkausta eri menetelmillä. Viitattu 14.3.2022.

https://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tulkiksi/tulkkausta-eri-menetelmilla/

Suomen perustuslaki 1999. 17§:n 3 momentti (11.6.731/1999). Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Viitattu 10.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Tampereen Aikuiskoulutuskeskus 2022. Mielenterveystulkkaus on vaativa laji. Viitattu

14.4.2022. <https://www.takk.fi/fi/koulutukset/ammattialat/asioimis-ja-oikeustulkkaus/mielenterveystulkkaus-on-vaativa-laji>

Thacker, Alice 1994. Formal Communication Disorder. Sign Language in Deaf People with Schizophrenia. British Journal of Psychiatry 165/1994. Viitattu 3.4.2022. <https://www.northeastern.edu/cali/wp-content/uploads/2017/03/Formal-communication-disorder.pdf>

<https://www.northeastern.edu/cali/wp-content/uploads/2017/03/Formal-communication-disorder.pdf>

Tietoarkisto 2022. Tunnisteellisuus ja anonymisointi. Viitattu 22.4.2022.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi/>

Tilastokeskus 2022. Menetelmät. Viitattu 17.4.2022. <https://www.stat.fi/tup/lomaketiimi/menetelmat.html>

<https://www.stat.fi/tup/lomaketiimi/menetelmat.html>

Tommola, Jorma 2006. Tulkkaus kognitiivisesta näkökulmasta. Teoksessa Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.) Käden käänteessä. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab, 128-142.

Trumbetta, Susan & Bonvillian, John & Siedlecki, Theodore & Haskins, Barbara 2001. Language-related symptoms in persons with schizophrenia and how deaf persons may manifest these symptoms. Gallaudet University Press, Sign language studies 1/2001. Viitattu 2.4.2022.

<https://www.northeastern.edu/cali/wp-content/uploads/2017/03/Language-related-symptoms-in-persons-with-schizophrenia.pdf>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvän tieteellisen käytännön ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 22.4.2022. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Viittomakielilaki (10.4.2015/359). Viitattu 10.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150359>

Wadensjö, Cecilia 1992. Interpreting as Interaction: on Dialogue-interpreting in immigration hearings and medical encounters. Linköping: Linköping University.

Wiginton, Keri 2022. What Is Alogia (Poverty of Speech)?. Viitattu 21.4.2022. <https://www.webmd.com/mental-health/what-is-alogia>

Williams, Roger & Crump, Charlene 2019. Communication Skills Assessment For Individuals Who Are Deaf In Mental Health Settings. Teoksessa Neil Glickman & Wyatte Hall (toim) Language Deprivation and Deaf Mental Health. New York: Routledge, 136–159.

HAASTATTELUT:

Lundén, Noora 2022. Tulkki (AMK). Videohaastattelu 11.01.2022. Haastattelijat: Emma Holmsten & Isabella Sturiale

Viljanen, Virve 2021. Toimintaterapeutti, Tulkki. Videohaastattelu 14.12.2021. Haastattelijat: Emma Holmsten & Isabella Sturiale

Widberg- Palo, Maarit 2021. Tulkki (AMK). Videohaastattelu 1.12. 2021. Haastattelijat: Emma Holmsten & Isabella Sturiale

LIITTEET

LIITE 1 Lähdeteksti

LÄHDETEKSTI

OSA 1; 5 min

- *Ensimmäinen osa on hidas ja monotoninen, jopa liioitellun hidasta. Tauot saavat olla pitkiä ja viittominen flegmaattista. Paljon vilkuilua ja "harhojen seuraamista".*

- *Todella, todella hidasta = katatonista, pitkät tauot, keskittyminen tässä eleisiin, katseeseen, paljon harhojen katselua, kehon ja pään liikkeitä*

- *Aina taukojen aikana voisi raapia kättä, kun raapimien on mainittu tekstissä, raavi korostetusti ja keskity kädessä olevaan kutinaan.*

Lääkäri: Tiedätko miksi olet täällä?

Ennen vastausta tuntuva tauko (monotonisesti)

Viittoja:

Mmmm (*pitkä tauko*)

Olin töissä (*tauko*) töissä

(Katse oikealle) Mun työkaverit on töissä

(Katse oikealle + nyökkäys)

Olin töissä

Heillä on jotain mua vastaan

(käsivarren raapimista)

Minusta ei pidetä koska (*tauko*)

En ole täysin samanlainen kuin muut, (*katse oikealle*) he eivät pidä minusta koska istun eri tavalla

Seison välillä myös eri tavalla

(Tauko, vilkuilua, naureskelua)

(Katse oikealle) Ne puhuu musta koko ajan, mä nään kun ne puhuu musta

(Tauko, katse oikealle "harhat viittovat")

(Katse oikealle ennen vastausta) (kuiskattuna) Nytkin ne puhuu musta

(Pitkä tauko) (kuiskaten, katsoen oikealle "vastaa harhoille") Joo.. *(tauko) (pään pudistus)*

(kuiskaten) Ne ohjailee mua *(omalle käsivarrelle viittominen, kuiskaten)* lopeta

(tauko) jos sanon, että en kuulu sairaalaan *(katse oikealle)* työkaverit haluavat laittaa minut

pahempaan paikkaan *(Käsivarren raapimista)*

Minä lähdin ja tulin takaisin, lähdin ja tulin takaisin, lähdin niin monta kertaa, että en päässyt enää takaisin, en voi vaikuttaa siihen

Minä yritän tehdä elämässäni jotain, jota monet eivät tee ja tämä vaikuttaa ajatteluuni ja tekoihini

Siellä organisaatiossa ne eivät tykkää minusta, yritän tehdä elämässäni muita asioita.

2 OSA ; 5 min

- Toinen osa on nopeampi ja sekava, paljon harhaisuutta, irrallisia viittomia ja lauserakenteita. Toistoa tulee myös paljon.

Lääkäri: Niin siis tiedätkö miksi olet täällä?

Viittoja: *(samaa aikaan tulkin kanssa)* "niin siis tiedätkö miksi olet täällä?"

- Ekopraksia

Minä, minä minä minä.....x8 En tiedä... minä, minä, minä

- Toistoa

Mä en tiedä mitä tapahtuu! Miksi sä kysyt multa näitä kysymyksiä, miksi sä katsot mua noin.

Mun

aivoihin laitetaan välillä tyhmiä ajatuksia. Se johtuu organisaatiosta, mä mä mä tunnen sen koajan.

Liikaa ajatuksia, haluan sen pois, minä, minä, minä

(käsivarren raapimista)

Sä et nää mitä mä nään.

(ympäri katselua ja nauramista)

Minulla on paljon työkavereita. Rakastan Risto, KLRTKS *(sekava sormitus)*, Matti, Ella, Mari, Venla, Tommi, EPKOOTR *(ROOPE väärinpäin ja seassa ylimääräisiä kirjaimia)*.

Tommilla on kohta syntymäpäivät. Paljon onnea vaan, paljon onnea vaan Tommi *(nimiviittoma)*.

- Asiasta sivuraiteille, sävy muuttuu, väärinpäin sormittamista

Joku just sano jotain, mitä sä katot? *(tulkille)*

Työkaverit on töissä organisaatiossa, ne ei pidä minusta. Ne ohjailee mun ajatuksia, seuraa minua. Minuun laitettiin siru käteen. Se kertoo minulle tekstikirja tiedeprojekti matikka tavalla näin

tapautuu. Olin koulussa ja siellä rotat, hämähäkit, lapsi, koulu opettaa opettaja matikka koulussa, koulumatkalla aina kiire. Leirikoulu, olen telttä. Hän on telttä. Juoksin ja kaaduin, tänään aamullakin oli kiire. Kiireessä menee aina paljon energiaa, pitää nopeasti tai ei ehdi. Nukun herään enkä pysty nousta sängystä ylös. Töissä he aina ilmoittavat milloin saavun, katsovat missä menen. Jotenkin ne aina tietää missä olen. Organisaatio haluaa kloonata minut.

- Parafasia, ketjuttamista, asiasta "sivuraiteille", irrallisia viittomia

(Käden raapimista)

Iho kuplii, siru tuntuu inhottavalta *(Aggressiivista raapimista, ihon alta halutaan jotain pois)*, tämä käsi käskää minun puhua ihmisille. Mutta haluan olla kotona, koska he seuraavat minua. Muualla ilmassa on sähköä, tunnen sähköä. Käsi sanoo neologismi. Musta on jo tehty klooneja, niitä on joka puolella. Klooneja koti tuoli televisio viesti rauha, he katsoa. Klooni paholainen äiti

työkaveri siru telтта tiede sähkö. Kuulen kun minun ajatukset tulee televisiosta, joku lähettää omia ajatuksia televisiosta

– *Rikkinäinen lauseenrakenne, neologismi*

Minä, minä, minä. En saa olla rauhassa, ne puhuvat minulle television kautta ja lähettävät viestejä. Haluan olla rauhassa. (*Katse käteen, huutaen*) anna minun olla!

- *Toistoa, kiihtyneisyyttä, harhoille puhumista*

Mistä mä puhuinkaan. Mä unohdin

Uusi työkaveri värväsi muita mukaan organisaatioon. Nyt ne on käännytetty mua vastaan, ne kommentoivat mun tekemisiä, milloin mä poistun ja tulen. (*huutaen*) En tiedä miksi he tekee tätä mulle, en oo tehny mitään väärin.

(*roolinvaihto, toinen persoona*): Minä haluan ohjata, kontrolloida. Minä tiedän, se on salaisuus, mutta minä tiedän.

Koronarokotteessa laittoivat sirun, minut petettiin. Nyt se siru käskee mun puhua ihmisille, näkee missä olen. En ylläty siitä että organisaatio haluaa minulle pahaa. Koska he tietävät. He tietävät. He tietävät. He tietävät. Nyt mun työkaverit tekevät organisaatiolle töitä, he viestivät heidän puolesta. Ajatusprosessi on vaikea nainen puolue. Tämä ajatusprosessi on poistettu nyt.

– *Kiihtyneisyyttä, roolinvaihto/toinen persoona, toistoa*

Millon tää loppuu, milloin saan lähteä.. Mutta ajasta riippuen näen enemmän, riippuu kuinka innostunut olen. Nään enemmän kuin sinä. Äiti meni kirkkoon paholainen punaiset silmät tulee huutaa äiti oli tyttö kauan sitten. Paholainen tavata tavata tavata tavata mutta ei ei ei. Sinä tiedät kyllä. Äiti on taas täällä, taas se puhuu minulle. Minun päässä on sädekehä, ulkona auringossa varjo tulee minun päästä, välillä varjo tulee koko kehosta. Valkoinen valo on puhdasta, se ympäröi minut. Kyllä sinä tiedät paholainen työpaikka työkaverit siellä kaikki. Klooneja kaikki. Klooneja kaikki kaikki kaikki, paholainen klooneja. Lopeta toi vitun koputtaminen (*huutaen*)

(*Toinen persoona*): Minä haluan ohjata, kontrolloida. Minä tiedän, se on salaisuus, mutta minä tiedän.

- *roolinvaihto/toinen persoona, kiihtyneisyys, ketjuttaminen*

Nyt on ollut rankkaa työkavereiden kanssa kun ne salailee minulta jotain. Minua väsyttää kovasti, koska joudun varomaan kokoajan. En saa unta. Töissä on ollut vaikeaa, en pysty keskittymään mihinkään. Tunnen oloni yksinäiseksi. Vaikeaa olla töissä. Työkaverit sanovat, että se on ihan normaalia, se on oikein. Näin työpaikoilla toimitaan, kaikki on hyvin. Siinä kai se

LÄHTEET:

Chatzidamianos, G & McCarthy, RA & Du Feu M & Rosselló, J & MecKenna, PJ 2018. Language abnormality in deaf people with schizophrenia a problem with classifiers. *Cogn Neuro-psychiatry* 23(4). Viitattu 9.3.2022.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13546805.2018.1476227>

Crump, Charlene & Glickman, Neil 2011. Mental Health Interpreting with Language Dysfluent Deaf Clients. *Journal of Interpretation* 21. Viitattu 9.3.2022. <https://digitalcommons.unf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=joi>

Glickman, Neil 2009. Do you hear voices? Problems in Assessment in mental status in Deaf persons with severe language deprivation. Teoksessa Glickman, Neil (toim.) 2009. *Cognitive-Behavioral therapy for deaf and Hearing Persons with Language and Learning challenges*. New York: Routledge.

Hannu Lauerma 2002. Dissosiaatiohäiriöt ja niiden hoito. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 118 (21). Viitattu 9.3.2022. <https://www.duodecimlehti.fi/duo93238>

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00148/skitsofrenia?q=skitsofrenia>

Huttunen, Matti 2018. Persoonallisuushäiriöt. Viitattu 9.3.2022. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00407/persoonallisuushairiot?q=persoonallisuushairio>

Huttunen, Matti 2018. Psykoosi. Viitattu 9.3.2022. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00411/psykoosi-mielisairaus?q=psykoosi>

Karlin, Tracie 2003. "Umm, the Interpreter Didn't Understand": Interpreting for Individuals with Thought Disorders Viitattu 28.3.2022. http://www.tararogersinterpreter.com/uploads/1/0/3/7/103709790/karlin_028_umm_the_interpreter_didnt_understand.pdf

Ktrypy1111 2018. Interview: Catatonic Schizophrenic. University of California. Viitattu 9.3.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=JehtMYIOuIk>

ONE-Interpreting 2015. Disorganized Speech Schizophrenia [with CC]. Viitattu 9.3.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=u2vMnyTiwp4>

Psychedelics 2021. Disorganized Hebephrenic Schizophrenia Interview from 1980s Psychiatric Teaching Film. Viitattu 9.3.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=T9U5UcgOfzo>

Rovasalo, Aki 2021. Skitsofrenia. Viitattu 9.3.2022.

Soft White Underbelly 2020. Amanda (May- June 2020). Viitattu 9.3.2022. https://www.youtube.com/watch?v=23VaDoaF_BY

Soft White Underbelly 2021. Crystal Meth Addict Interview- Juliana AKA “Diamond”. Viitattu 9.3.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=LL19xfUSInQ>

Soft White Underbelly 2021. Schizophrenic Man- Chris (follow up). Viitattu 9.3.2022. https://www.youtube.com/watch?v=r9H_QCXPSIQ

Thacker, Alice 1994. Formal Communication Disorder. Sign Language in Deaf People with Schizophrenia. British Journal of Psychiatry 165/1994. Viitattu 3.4.2022. <https://www.northeastern.edu/cali/wp-content/uploads/2017/03/Formal-communication-disorder.pdf>

thibs44 2008. Schizophrenia (Female). Viitattu 9.3.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=9m6ceQtJRys>

Trumbetta, Susan & Bonvillian, John & Siedlecki, Theodore & Haskins, Barbara 2001. Language-Related Symptoms with Schizophrenia and How Deaf Persons May Manifest These Symptoms. Gallaudet University Press. Sign Language Studies, Volume 1, Number 3/2001. Viitattu 9.3.2022. <https://www.northeastern.edu/cali/wp-content/uploads/2017/03/Language-related-symptoms-in-persons-with-schizophrenia.pdf>

University of Nottingham 2012. Psychiatric Interviews for Teaching: Psychosis. Viitattu 9.3.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=ZB28gfSmz1Y>

Lundén, Noora 2022. Tulkki (AMK). Videohaastattelu 11.01.2022. Haastattelijat: Emma Holmsten & Isabella Sturiale

Viljanen, Virve 2021. Toimintaterapeutti, Tulkki. Videohaastattelu 14.12.2021. Haastattelijat: Emma Holmsten & Isabella Sturiale

Widberg- Palo, Maarit 2021. Tulkki (AMK). Videohaastattelu 1.12.2021. Haastattelijat: Emma Holmsten & Isabella Sturiale.

LIITE 2 Tiedote tutkimuksesta

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Viittomakielen tulkkauksen kielelliset haasteet psykiatrisessa kontekstissa

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan puheelle tulkkauksen haasteita psykiatrisen kontekstin viittomakielen tulkkauksessa. Tutkimme myös, miten tulkit ratkaisevat lähdetekstissä ilmeneviä haasteita sekä tulkkien tekemien ratkaisujen syitä ja merkityksiä. Olemme arvioineet, että sovellutte tutkimukseen ammattinne ja taitojenne puolesta. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja teidän osuuttanne siinä. Perehdyttyänne tähän tiedotteeseen teille järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimuksesta, jonka jälkeen teiltä pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta työsuhteeseen tai asemaan työyhteisössä. Voitte myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tutkimuksen tai peruutatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää ja julkaista osana tutkimusaineistoa. Jo analysoiduista tai julkaisuista tutkimustuloksista niitä ei kuitenkaan voida jälkikäteen poistaa.

Halutessanne peruttaa osallistumisen tutkimukseen ota yhteyttä Isabella Sturiale tai Emma Holmsten

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia ja selvittää viittomakielen tulkkauksen haasteita psykiatrisessa kontekstissa. Opinnäytetyömme keskittyy tilanteisiin, jossa viittomakielisen henkilön psyykinen oireilu ilmenee viittomakielen tuottamisessa. Opinnäytetyömme keskittyy tilanteisiin, joissa potilaan ja tätä hoitavan henkilön välillä ei ole yhteistä kieltä, vaan viestintä tapahtuu viittomakielen tulkin kautta. Opinnäytetyömme pyrkii erityisesti tuomaan ilmi haasteita viittomakieleltä suomen kielelle tulkkauksessa, sekä osoittamaan tulkkien tekemiä ratkaisuja näissä tilanteissa sekä selvittämään miksi tulkit päätyvät juuri näihin ratkaisuihin ja kuinka he perustelevat näitä ratkaisuja. Valmistuessaan opinnäytetyömme lisää tutkimustietoa aiheesta, havainnollistaa viittomakielen tulkeille tekemiensä ratkaisujen vaikutuksia, sekä tuo ilmi erilaisia tulkkausratkaisuja ja -strategioita psykiatrisessa kontekstissa tulkkaukseen. Tutkimustiedon vähäisyys ja tuon tarpeellisuus olivat johtavia syitä työn aiheen valinnassa.

Tutkimuksen toteuttajat

Tutkimuksen toteuttavat neljännen vuoden viittomakielen tulkkiopiskelijat Emma Holmsten ja Isabella Sturiale.

Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Tutkimukseen osallistuminen kestää lähdetekstin tulkkauksen sekä haastattelun ajan. Arvioitu kesto on yhteensä noin puoli tuntia. Tutkimuksen aikana havainnoimme, tallennamme ja analysoimme simuloitun tulkkauksilanteen aikana tuottamaanne tulketta. Teitä tullaan haastattelemaan tuottamastanne tulkkeesta. Näiden menetelmien avulla selvitetään mitkä tekijät haastavat tulkkia puheelle tulkkauksessa sekä kuinka tulkit ratkaisevat tulkkauksen aikana ilmenneitä kielellisiä haasteita. Tutkimukseen osallistuu yhteensä 4 tutkittavaa, sillä kyseessä on tapaustutkimus. Tapaustutkimuksessa tutkitaan syvällisesti yhtä tai muutamaa kohdetta. Tapaustutkimuksessa pyritään kuvaamaan yksityiskohtaisesti tietoa valitusta kohteesta, eikä pyritä yleistettävyyteen.

Opinnäytetyön aineisto kerätään kahdessa osassa. Ensimmäinen osa toteutetaan havainnoimalla ja tallentamalla simuloitu tulkkauksilanne. Tallentaminen mahdollistaa tulkkauksen tarkemman ja luotettavamman tarkastelun. Tutkittavien tulkkien henkilö-tietoja ei käsitellä eikä julkaista opinnäytetyössä. Opinnäytetyössä emme julkaise seuraavia tunnisteeellisiä tekijöitä kuten nimi, ikä, sukupuoli, äidinkieli, kokemusvuodet, kotipaikkakunta tai työpaikkakunta. Tulemme kuitenkin opinnäytetyössämme kertomaan, että tutkittavat tulkit työskentelevät Viittomakielialan osuuskunta Viassa, sillä Via toimii työmme tilaajana. Tulemme myös työssämme mainitsemaan onko Teillä aiempaa kokemusta psykiatrisen kontekstin tulkkauksesta.

Tulkkauksilanteen jälkeen haastatteleme sinua saadaksemme laajemman kuvan prosessistasi. Haastattelun aikana keskitymme tulkkauksratkaisujen, -valintojen ja -strategioiden sekä vastaavuuden tarkasteluun. Tarkastelussa emme pyri nostamaan esiin virheitä vaan tarkastelemme tulkkaukokemusta neutraalisti.

Analysoimme tulkkien tekemiä tulkkauksratkaisuja lähdetekstissä esiintyviin sekä kielellisiin että ei-kielellisiin ilmiöihin. Kielellisiä ilmiöitä ovat esimerkiksi kielen rakentamiseen tai sanastoon liittyvät tekijät. Nonverbaalista viestintää on kaikki viestintä, jota suoritetaan muun kuin sanojen tai viittomien avulla. Nonverbaalista viestintää ovat esimerkiksi sävy, ilmaisu ja fyysinen olemus.

Ilmiöt ovat valikoituneet fiktiiviseen lähdetekstiin kirjallisuuden sekä asiantuntijaraadin kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. Tulosten analysointi tapahtuu kirjaamalla ylös ja tarkastelemalla tulkkien ratkaisuja, valintoja, reaktioita ja selviytymiskeinoja erinäisiin lähdetekstissä näkyviin ilmiöihin. Tulkkauksen aikana tehtyjen ratkaisujen, valintojen, reaktioiden ja selviytymiskeinojen analysointi pohjautuu lähdekirjallisuuteen.

Julkaisemme opinnäytetyössämme nimettömästi tulkkauksessa havaittuja ilmiöitä ja haastattelujen aikana tehtyjä pohdintoja. Tulemme myös julkaisemaan litteroituja osia tulkkeesta.

Tutkimuksen mahdolliset hyödyt

Tämän tutkimuksen oletetut hyödyt ovat mahdollisuus päästä analysoimaan omaa tulketta, sekä saada laajempaa tietoa psykiatrisessa kontekstissa tulkkauksesta.

Tutkimuksesta mahdollisesti seuraavat haitat ja epämukavuudet

Tämän tutkimuksen oletetut haitat ovat epämukavuuden tunne tutkijoiden ja tallennusvälineiden läsnäolosta simuloitussa tulkkauksilanteessa. Tutkimukseen on varat-

tava noin puolituntia arkipäivänä. Opinnäytetyössä julkaistaan mahdollisesti tekemienne tulkkaustratkaisuja nimettömänä, mutta yrityksenne ja kokemustasonne psykiatrisen kontekstin tulkkauksessa mainitaan.

Kustannukset ja niiden korvaaminen

Tutkimukseen osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

Tutkimustuloksista tiedottaminen

Tutkimus on osa opinnäytetyötä, joka julkaistaan avoimesti Theseus-palvelussa. Opinnäytetyötä ja sen tuloksia tullaan esittelemään sen valmistuessa tulkkauksalan työntekijöille ja opiskelijoille.

Tutkimuksen päättäminen

Tutkimuksen alkamisesta tulosten julkaisuun on arvioitu kestävän kuukausi, mistä ajasta tutkittavien osuuden arvioidaan kestävän yhden simuloitun tulkkauksilanteen ja haastattelun ajan. Tutkittavan osuus toteutetaan 4.4.2022 ja sen arvioitu kesto on noin puoli tuntia.

Lisätiedot

Pyydämme Teitä tarvittaessa esittämään tutkimukseen liittyviä kysymyksiä opinnäytetyöntekijöille.

Tutkijoiden yhteystiedot

Tutkija / opinnäytetyötekijä

Nimi: Isabella Sturiale

Puh. [REDACTED]

Sähköposti: [REDACTED]

Tutkija / opinnäytetyötekijä

Nimi: Emma Holmsten

Puh. [REDACTED]

Sähköposti: [REDACTED]

Tutkimuksesta vastaa / opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: Lehtori

Nimi: Outi Kuvaja

Humanistinen ammattikorkeakoulu / Helsinki TKI-keskus (Ilkka)

Puh. [REDACTED]

Sähköposti: [REDACTED]

Tutkimuksen tietosuojaseloste: Henkilötietojen käsittely tutkimuksessa

Tässä tutkimuksessa noudatetaan voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä (EU:n yleinen tietosuoja-asetus, 679/2016 ja voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö).

Tieteellisen tutkimuksen ja opinnäytetyön tietosuojaseloste

Yleisen tietosuoja-asetuksen (EU) 2016/679 artiklat 13 ja 14

Yleistä

Tämä on tutkimusta ”Viittomakielen tulkkauksen kielelliset haasteet psykiatrisessa kontekstissa” varten tehty tietosuojan rekisteriseloste. Selosteen ovat tehneet tutkimuksen tekijät. Epäselvissä asioissa voi kääntyä työn tekijöiden tai Humakin tietosuojatoimiston puoleen (security@humak.fi).

1. Tutkimuksen tekijä ja rekisterinpitäjä

Tutkimuksen tekijä: Emma Holmsten

Tutkimuksen tekijä: Isabella Sturiale

Tutkimuksen ohjaaja: Outi Kuvaja

Tutkimuksen rekisterinpitäjänä toimii tutkimuksen tekijä, ellei tässä dokumentissa muuta mainita. Mikäli tutkimuksessa käsitellään henkilötietoa, toimivat muut tutkimukseen osallistuvat henkilöt henkilötiedon käsittelijöinä rekisterinpitäjän lukuun. Mikäli henkilötiedon käsittelyyn osallistuu ulkopuolinen taho, tulee rekisterinpitäjän huolehtia heidän ohjeistuksesta henkilötiedon käsittelyssä.

2. Yhteishankkeena tehtävän tutkimuksen osapuolet ja vastuunjako

Ei ole yhteishake, eikä erillistä yhteisrekisterinpitäjyyttä tarvita.

3. Tutkimuksen vastuullinen johtaja tai sitä vastaava ryhmä

Opinnäytetyöstä vastaavat tekijät Emma Holmsten ja Isabella Sturiale. Opinnäytetyön ohjaaja Outi Kuvaja ohjaa ja tukee opinnäytetyöprosessia omalta osaltaan, että työ täyttää tieteellisen työn vaatimukset. Työn tilaaja, Viittomakielialan osuuskunta Via mahdollistaa opinnäytetyön toteuttamisen.

Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Humakin tietosuojavastaava: security@humak.fi

Tutkimuksen suorittajat

Tutkimuksen suorittajat ovat Emma Holmsten ja Isabella Sturiale.

6. Yhteyshenkilö tutkimusrekisteriä koskeissa asioissa

Tutkimukseen liittyvissä asioissa voi ottaa yhteyttä tutkimuksen tekijöihin, Emma Holmsten ja Isabella Sturiale tai opinnäytetyöohjaajaan, Outi Kuvaja. Tietoturvan ja -suojan asioissa voi ottaa yhteyttä Humakin tietosuojatoimiston osoitteeseen: security@humak.fi.

7. Tutkimusrekisterin nimi, luonne ja tutkimuksen kesto

Tutkimuksen nimi: Viittomakielen tulkkauksen kielelliset haasteet psykiatrisessa kontekstissa

Kertatutkimus Seurantatutkimus

Tutkimuksen kesto aika (kuinka kauan henkilötietoja käsitellään, mistä mihin):
4.4.2022 - 29.4.2022

8. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Opinnäytetyömme tarkoitus on tuoda ilmi psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvan viittomakielen tulkkauksen haasteita. Viittomakielen tulkkaus psykiatrian kontekstissa on tulkkauksen lajina haastava, eikä aiheesta ole Suomessa tehty laajasti tutkimusta. Tutkimustiedon vähäisyys ja työn tarpeellisuus kentällä olivat johtavia syitä aiheen valintaan. Työ tuo valmistuessaan ilmi, mikä psykiatrisessa kontekstissa tapahtuvissa tulkkaustilanteissa haastaa tulkit, erityisesti puheelle tulkkauksessa, sekä kuinka tulkit ratkaisevat näitä haasteita. Työmme tarkoitus, tavoitteet ja tarve asettavat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Mikä psyykkisesti oireilevan asiakkaan viittomakielen tuottamisessa haastaa tulkin puheelle tulkkauksessa?
2. Kuinka tulkit ratkaisevat näitä haasteita puheelle tulkkauksessa?
3. Miksi tulkit päätyvät juuri näihin ratkaisuihin?

Opinnäytetyön aineisto kerätään kahdessa osassa. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa havainnoimme ja tallennamme tulkkeja heidän puheelle tulkattaessa fiktiivistä lähdetekstiä. Tulkkauksen jälkeen tulkkeja haastatellaan heidän kokemuksistaan. Simuloitujen tulkkaustilanteiden havainnoiminen ja tallentaminen mahdollistavat tilanteen kokonaisvaltaisen tarkastelun. Tulkkaustilanteiden kuvaaminen on tutkimuksemme kannalta olennaista, sillä tarkastelemme tulkkauksen haasteita ja tulkkien tekemiä tulkkausratkaisuja. Viittomakielen ollessa visuo-gestruaalinen kieli videointi on paras työkalu sen tallentamiseen ja tutkimiseen. Tulkkaustilanteet ovat multimodaalisia ja nopeatempoisia ja non-manuaalisen informaation huomioiminen on tulkkauksen tutkimuksessa olennaista. Videotallenteiden avulla voimme minimoida tulkinnalliset virheet, sillä emme olisi pelkästään muistiinpanojemme ja kokemustemme varassa. Videoiminen on vakiintunut osaksi viittomakielen ja viittomakielen tulkkauksen tutkimuksen historiaa. Tulkkien haastatteleminen mahdollistaa viimeisen tutkimuskysymyksen tarkastelun ja mahdollistaa tutkimuksessa kokonaisvaltaisemman näkökulman tulkkaustilanteesta.

9. Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

Henkilötietojen käsittelyn peruste on EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen artikla 6 tai artikla 9.

- rekisteröidyn suostumus
- rekisterinpitäjän lakisääteisen veloitteen noudattaminen
- yleistä etua koskeva tehtävä/rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttö
- tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi
- tutkimusaineistojen ja kulttuuriperintöaineistojen arkistointi
- rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttaminen
- yleisen edun mukainen arkistointitarkoitus, tieteellinen tai historiallinen tutkimus, tilastointi

10. Mitä henkilötietoja tutkimusaineisto sisältää

Tässä kerrotaan tarkemmin tiedot tai tietotyypit, jotka tutkittavasta kerätään ja tallennetaan.

- Nimi
- Sähköpostiosoite
- Puhelinnumero
- Videomateriaali tutkittavasta
- Työnantaja, ammattinimike

11. Mistä lähteistä henkilötietoa kerätään

Tutkimuksessa kerätään henkilötietoja suostumuslomakkeista, tulkkauksilanteen tallenteesta sekä haastattelusta.

12. Tietojen siirto tai luovuttaminen

Tutkimuksessa kerättyjä henkilötietoja ei siirretä eikä luovuteta ja niitä käsitellään tieteellistä tutkimustarkoitusta varten. Tutkimus on osa opinnäytetyötä, joka julkaistaan avoimesti Theseus-palvelussa toukokuussa 2022. Opinnäytetyötä ja sen tuloksia tullaan esittelemään sen valmistuessa tulkkausalalan työntekijöille ja opiskelijoille.

13. Automatisoitu päätöksenteko

Automaattisia päätöksiä tai profilointia ei tehdä.

14. Henkilötietojen suojauksen periaatteet

Korkeakoulu vastaa omalta osaltaan tutkimuksen tekijälle tarjottujen välineiden ja ympäristöjen tietoturvallisuudesta. Tutkija/rekisterinpitäjä käsittelee henkilötietoa yksityisyyden suojaa kunnioittaen.

Tulkkauksilanteet ja haastattelut taltioidaan videoimalla. Tallenteita pääsevät katsomaan ja käsittelemään opinnäytetyön tekijät, Emma Holmsten ja Isabella Sturiale sekä opinnäytetyön ohjaaja, Outi Kuvaja. Tutkittavien henkilötiedot ovat myös tiedossa opinnäytetyön tilaajan, Viittomakielialan osuuskunta Vian työelämäohjaajalle, Maarit Widberg-Palolle. Henkilötietoja sisältävässä materiaalissa noudatamme rajoitettua säilyttämistä. Tallenteet hävitetään heti, kun ne eivät ole tutkimuksessa välttämättömiä. Henkilötietoja sisältävät videotallenteet säilötään opinnäytetyöntekijän tietokoneella salasanasuojatussa Zip-tiedostossa, noudattaen rajoitettua säilömistä. Tutkittavien henkilötiedot (nimi, yhteystiedot) jaettiin opinnäytetyöntekijöille työelämäohjaajan toimesta sähköpostitse. Opinnäytetyössä tullaan nimettömästi julkaisemaan osia tulkkeesta litteroituna sekä käsittelemään tulkkauksilanteiden tapahtumia ja haastatteluja. Opinnäytetyössä tullaan jatkamaan tunnistettuna tietona missä yrityksessä tulkit ovat töissä sekä oliko heillä ennen tutkimusta kokemusta psykiatrisen kontekstin tulkkauksesta. Opinnäytetyössä ei julkaista tutkittavien tulkkien ikää, nimeä, sukupuolta, äidinkieltä, kotipaikkakuntaa tai työpaikkakuntaa.

15. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Tutkimustiedot hävitetään

Tutkimustiedot arkistoidaan ilman tunnistetietoja tunnistetiedoin

16. Rekisteröidyn oikeudet

Rekisteröidyllä on oikeus peruuttaa antamansa suostumus, mikäli henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen.

Rekisteröidyllä on oikeus tehdä valitus Tietosuojavaltuutetun toimistoon, mikäli rekisteröity katsoo, että häntä koskevien henkilötietojen käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä.

Rekisteröidyn EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen mukaisista oikeuksista voidaan poiketa tieteellisessä tutkimuksessa seuraavin suojatoimin:

1. Henkilötietojen käsittely perustuu tutkimussuunnitelmaan.
2. Tutkimuksella on vastuuhenkilö tai siitä vastaava ryhmä.
3. Henkilötietoja käytetään ja luovutetaan vain historiallista tai tieteellistä tutkimusta taikka muuta yhteensopivaa tarkoitusta varten sekä muutoinkin toimitaan niin, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot eivät paljastu ulkopuolisille.
4. Jos tutkimuksessa käsitellään tietosuoja-asetuksen artiklan 9 kohdassa 1 (erityiset henkilötietoryhmät) ja artiklassa 10 (rikostuomioihin ja rikkomuksiin liittyvät henkilötiedot) tarkoitettuja henkilötietoja, niin em. kohtien 1 – 3 noudattamisen lisäksi tulee tehdä tietosuojaasetuksen 35 artiklan mukainen tietosuojan vaikutustenarviointi ja toimittaa se tietosuojavaltuutetun toimistoon 30 päivää ennen tutkimuksen aloittamista.

Seuraavista rekisteröidyn EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen mukaisista oikeuksista poiketaan tässä tutkimuksessa:

- Rekisteröidyn oikeus tarkistaa itseään koskevat tiedot (artikla 15).
- Rekisteröidyn oikeus tietojensa oikaisemiseen (artikla 16).
- Rekisteröidyn oikeus tietojensa poistamiseen (artikla 17). Oikeutta henkilötietojen poistamiseen ei sovelleta tieteellisessä tai historiallisessa tutkimustarkoituksessa silloin, kun poisto-oikeus todennäköisesti estää tai vaikeuttaa käsittelyä.
- Rekisteröidyn oikeus käsittelyn rajoittamiseen (artikla 18).
- Rekisteröidyn oikeus vastustaa henkilötietojensa käsittelyä (artikla 21).

Yhteyshenkilö rekisteröidyn tietosuojaoikeuksiin liittyvissä asioissa on Humakin tietosuojavastaava.

(security@humak.fi)

LIITE 3 Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Tutkimuksen nimi: Viittomakielen tulkkauksen kielelliset haasteet psykiatrisessa kontekstissa

Tutkimuksen toteuttaja: Humanistinen ammattikorkeakoulu, Emma Holmsten, emma.holmsten@humak.fi. Isabella Sturiale, isabella.sturiale@humak.fi. Outi Kuvaja.

Minua _____ on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tutkimukseen, jonka tarkoituksena on tutkia ja selvittää viittomakielen tulkkauksen haasteita psykiatrisessa kontekstissa. Opinnäytetyömme keskittyy tilanteisiin, jossa viittomakielisen henkilön psyykkinen oireilu ilmenee viittomakielen tuottamisessa. Opinnäytetyömme keskittyy tilanteisiin, joissa potilaan ja tätä hoitavan henkilön välillä ei ole yhteistä kieltä, vaan viestintä tapahtuu viittomakielen tulkin kautta. Opinnäytetyömme pyrkii erityisesti tuomaan ilmi haasteita viittomakieleltä suomen kielelle tulkkauksessa, sekä osoittamaan tulkkien tekemiä ratkaisuja näissä tilanteissa sekä selvittämään miksi tulkit päätyvät juuri näihin ratkaisuihin ja kuinka he perustelevat näitä ratkaisuja. Valmistuessaan opinnäytetyömme lisää tutkimustietoa aiheesta, havainnollistaa viittomakielen tulkeille tekemiensä ratkaisujen vaikutuksia, sekä tuo ilmi erilaisia tulkkausratkaisuja ja -strategioita psykiatrisessa kontekstissa tulkkaukseen. Tutkimustiedon vähäisyys ja tuon tarpeellisuus olivat johtavia syitä työn aiheen valinnassa.

Olen saanut tutkimustiedotteen ja ymmärtänyt sen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksesta, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta, oikeuksistani sekä tutkimuksen mahdollisesti liittyvistä hyödyistä ja riskeistä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini.

Olen saanut tiedot tutkimukseen mahdollisesti liittyvästä henkilötietojen keräämisestä, käsittelystä ja luovuttamisesta ja minun on ollut mahdollista tutustua tutkimukseen liittyvään tietosuojaselosteeseen.

Osallistun tutkimukseen vapaaehtoisesti. Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan tutkimukseen.

Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukseen.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja että voin peruuttaa tämän suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli kes-

keytän tutkimuksen tai peruutan suostumuksen, minusta keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen.

Jos tutkimukseen liittyvien henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus, vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni myös henkilötietojeni käsittelyyn. Minulla on oikeus peruuttaa suostumukseni tietosuojaselosteessa kuvatulla tavalla.

_____ , _____ . _____ . _____

Allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta liitteineen jäävät tutkijan arkistoon. Tutkimustiedote liitteineen ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.

LIITE 4 Haastattelukysymykset

1. Miltä tuntui tulkata tämänkaltaista tekstiä?
2. Kuinka valmistauduit tulkkaukseen?
3. Erosiko valmistautumisesi tähän aikaisemmista tilauksista? Jos kyllä, kuinka?
4. Mikä haastoi eniten?